

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૮૬૬ વર્ગિક

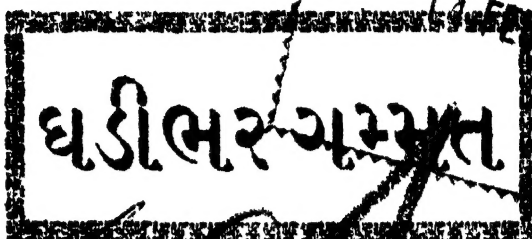
પુસ્તકનું નામ ઇતિહાસ ગાંધીજી

વિષય ૨. ૩

પુષ્પ-વાટિકા.] શ્રી સરસ્વતી દેવતા [પુષ્પ:-૧ લુ.

—: ગુજરાતી સાહિત્યના હાસ્યવિભાગમાં અનોખી ભાવનાઓ.

અર્થસૂચક સાહસ

1928

[કુલદેવના દન્યા-કેળવણીના વિષય પર રમુશ શૈલીમાં
લેખક કરતાં સાચા જુહાસ-સર-ચિત્રો.]

પ્રયોજક:-	શ્રી "પુષ્પ."	પ્રકાશક:-	રા. રા.
વાણિજ્યના	પ્રયોજકને સલાહીન છે.	પરભુદાસ નાગરદાસ	કિનારીવાળા.
પ્રયોજીઆ શેરી,		સૈયદપુરા,	
સુરત.		સુરત.	
	પ્રત ૫૦૦૦		

સોલ એજન્ટ:- મેનેજર, બી. એસ. પ્રધર્મ.

“શ્રી નવજીવન પુસ્તકાલય.”

ગોલીસ લાઈન્સ સદામે, ટાવર રોડ-સુરત.

મૂલ્ય:- રૂપીઆ એક.

—: નવલિકાની નામાવલિ. :—

સંખ્યા.

વિષય.

(૧)	...	મહારા બચુની	આજીવન વિધાયી	અમદાવાદ.	૧૧-૧૨-૧૩
(૨)	...	મહારા સમ.	ગુજરાતી કૌપીરાઈદે-સંગ્રહ.	૧૧-૧૨-૧૩	૧૧-૧૨-૧૩
(૩)	...	એમ કે ?	ગુજરાતી કૌપીરાઈદે-સંગ્રહ.	૧૧-૧૨-૧૩	૧૧-૧૨-૧૩
(૪)	...	તમારા સમ.	૧૧-૧૨-૧૩
(૫)	...	તમારા બાબી.	૧૧-૧૨-૧૩
(૬)	...	અંબાબાબીના ચીર.	૧૧-૧૨-૧૩
(૭)	...	મહારા વહુજી.	૧૧-૧૨-૧૩
(૮)	...	હજીરાના હવાપાણી.	૧૧-૧૨-૧૩

—: પુષ્પ વાટિકાનું ખીજું પુષ્પ એ ધડી મોજ વાંચો. :

પ્રયોગક:—શ્રી. “પુષ્પ.” પ્રકાશક:—પરશુદાસ નામરદાસ કિનારી
સોલ એજન્ટ:—“શ્રી નવજીવન પુસ્તકાલય” ટાવર રોડ, સુરત

મુદ્રક:—મણિલાલ ભગવાનદાસ.

મુદ્રણાલય:—શ્રી “મોદેશ્વર” પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.

મુદ્રણસ્થાન:—ખરાનપુરી બાગળ, અંબાજી રોડ-સુરત.

આ નવાનકડા પુસ્તકમાં પોતાના ચિત્ર-પ્લોકો વિનામૂલ્યે વ.
દેવા બદલ “અંબા” પત્રના તાંત્રીશ્રી ભાઈ કાલિદાસ શેલતનો તથા મકરસંકા.
અચ્યુત વાયદાસર આ ચોપડીની આટકી પ્રતો દેવળ દેવલ મશીન ઉ
આટકી ઉમદા રીતે છાપી આપ્યા બદલ “મોદેશ્વર” પ્રી. પ્રેસના માલિક
ક પોઝીટિવોનો અત્રે ઉપકાર માનવાનો અમે નથી ભૂલી શકતા.

૫૫ એ બોલ.

૫૫-વાંચક !

—: ગુરુ મુનિ કૃષ્ણદુર્લુ આજ ભગવતી બ્રહ્મતનયાના પૂજનયાગમાં પધરાવું
શારદા ! એની પ્રેમભીની પવિત્ર પરિમલ આજ હિંદુ-સંસારને
પહોંચાડે !

હિંદુ સંસારનાં સડેલાં અને સ્વર્ગીય (Black and white)
બંને પ્રકારનાં સજીવન ચિત્રાનો ચિતાર આ ન્હાકડી નીતિભરી
એમાં મૂંઝી કુમાર અને કન્યાકેળવણીના વિષય ક્ષિપર મ્હે
શૈલીમાં ચર્ચા અને ટકોર કીધાં છે.

હતાં એમાંનાં સંસ્કારી અને સસ્કારહીન ચિત્રા પુરસ્ક્રમે
[કે] એવી બનાવી કે જોડી કાઢવામાં આવ્યાં નથી, તેમ કેવળ ક્રમે
કે પુસ્તકમાં વાંચેલી જ વાતો એમાં ચિતરી નથી, પરંતુ
નરી આંખે જોયેલી, અને સાક્ષાત્ અનુભવેલી એવી જ ધરગથુ
ચોળ-કથાઓ છે. એમાંની વસ્તુ અને પાત્રો આંખો આગળ તરવરે
શ્રી. ટલુંજ નહિ પણ લગ્ન આ સંસારમાં જીવતાં ને મગતાં હયાત
વાડીકપરાંત એ એકેએક સત્યઘટનાત્મક સંસારકથાઓ હિંદુસ્થાન
પંચ, ગુજરાતી કેશરી, ગાંડીવ, દત્તાદિ પ્રસિદ્ધ વર્તમાનપત્રોમાં
પ્રમાણ એક વાર સ્થાન પામી ચૂકેલ છે.

પુસ્તકમાં ચર્ચાયેલા સ્ત્રી-શિક્ષણ યાને કન્યા-કેળવણીના સંબંધમાં
વેચારો ઉપરથી ઊંઘ પણ જનનો એકતરફી અભિપ્રાય બાંધી
પહેલાં હું પ્રત્યેક વાંચકને મ્હારાં આ પહેલાં બ્હારુ પહેલાં “ એરની
પૃ ૧-૨, સમાજની સંખ્યા ૧-૨, તથા અમાગીની લક્ષ્મી—એક
બાળવિધવા ” એ ત્રણે સામાજિક પુસ્તકો ખાસ વાંચી જવાની
ચાલુ કરું છું.

હું જેમ જુની ફદીને રખાણનાર (૪૮૬ પકડી એસનાર-જુના વિચારનો) નથી, તેમ નવા સુધાસને વખોડનાર પણ નથી. કન્યા-કેળવણીનો હું ચૂરત હિમાયતી છું, એટલું જ નહિ પણ ભારતના વીર પુરૂષોની એ જનનીને અભણ અને નિરક્ષર રાખવાની જુની-જંગલી પ્રથાનો કદો શત્રુ અને દડલડો વિરોધી છું. કુમાર અને કન્યાને આપવામાં આવતાં સ્વતંત્રતાના શિક્ષણ હેતુ વિદેશી પ્રણાલિકાની શિક્ષણપદ્ધતિ મુજબ સ્વચ્છન્દતાના શિક્ષણ સ્લામેજ મ્હારે ખડ છે. સ્ત્રીઓને ગૃહ-શિક્ષણ અને ધર્મજ્ઞાન એ મ્હારો પ્લેસો દાવો છે. અક્ષતયોનિની આળવિધવાઓના પુનર્લંઘનની અને સ્નેહલંઘનની તરફેણમાં છું, છતાં વર્ણાંતર અને ધર્માંતર લંઘનો હું હિમાયતી નથી. (પ્રજ્ઞ વર્ણસંકર ઉત્પન્ન થાય, એટલા માટે !)

હું એમ પણ નથી કહેતો, કે એને આખો દિવસ ઘરમાં ગોંધી રાખો. ઘરકુકડી બનાવો, અગર તો એને લાકડે-માકડું વળગાડી પ્રેમ અને રસહીન એવી સળગતી સંસાર-ચિતામાં જીવતી હોમી દોષો, તેમ એમ પણ નથી કહેતો, કે એને બી. એ. અને એમ. એ. બનાવો, વિદેશી રંગમાં રંગાવો, વિલાયત મોકલો, ધારાસભાની ખુરસી મેળવવા કમેદવારી કરાવો, એની પાસે સ્ટેજે ઉપર ચઢી બાપણો કરાવો, કે સ્ત્રી-સ્વતંત્રતાના લેખો લખાવો. હું એમ પણ નથી કહેતો કે, એને ઘણીની અછી થાળીમાં જમાડો, પતિના પગ ધોષ તે પીવડાવી પતિ-ભક્ત બનાવો, તેમ એમ પણ સલાહ નથી આપતો કે લવમેરેજ અને ચાઇસમેરેજ (સ્નેહલંઘન) નાં ખોટાં નામ હેતુ વર્ણાંતર લંઘ કરાવો ! સ્વધર્મ પર પાણી ફેરવાવો ! મ્હારું એમ પણ કહેવું નથી, કે એમના કપાળમાં ફરજિયાત વૈધવ્ય-પાલનનો છંદગીભર સિકંકો હાકો ! તેમ એમ પણ નથી કહેતો કે એમને મરજિયાત સ્વચ્છન્દતા દષ્ટ વેશ્યાઓની માફક એમની વિષયલાલસાને પુનર્લંઘન નામે પોષો ! (પુનઃ પરણનાર સ્ત્રી-પુરૂષ બનેને માટે !)

કેવળ મ્હારો તો એટલોજ નમ્ર અને અનુભવી અવાજ છે, અભિપ્રાય છે, કે આજકાલના ભારતના માધકાંગણા ભાગ્યવિધાતાએને જન્મ દેનાર નાણુક હૃદયની, ન્હાની અને નબળી એવી જનેતાએને શિવાજીની માતા જીજ્ઞાષા અને જશવંતસિંહની રાણી મહામાયા જેવી ધર્મપ્રેમી, સ્વદેશપ્રેમી, અને કમરપટામાં કટાર ખોસી ફરનાર મજબૂત મનની અને તનની એવી વીરાંગનાઓ બનાવો ! વીસમીસદીની વિલાયતી કેળવણીની એમને જરૂર નથી, અત્યારે તો એમને ભારતની એ પ્રાચીન પતિવ્રતા, સતીઓ અને રણ્યંડી વીરાંગનાઓના ઇતિહાસ અને ચરિતોના શિક્ષણની જરૂર છે. દેશોદ્ધારની આવી તમારા દેશમાંજ છે, વિલાયતમાં નથી. તમારો અને તમારી ભૂમિનો ઉદ્ધાર તમારીજ માનુષાપા, ધર્મશાસ્ત્રો અને રહેણીકરણીમાં છે, પરદેશી ભાષાજ્ઞાનના શૈક્ષણીયર અને ટેનીસનનાં પ્રણયપોથાં યુગવામાં નથી, એ નફી માનજો. જેને કાન છે એ સાંભળશે, આંખ છે એ અવલોકશે, હૃદય છે એ સમજશે અને સ્વતંત્રતા છે એ અનુસરશે. અંતરાત્માનો આ અનુભવી અવાજ ભલે ભીંતને અથડાઈ પાંછો ફરે, ક્યાં તો લાખો દીકાકરોના કાનમાં ગણગણે ! જેને દુનિયાની દરકાર છોડી, માથું મૂકીને વાત કરવી છે, તેને પછી એ પરવા શી ?

અંતમાં યુક્તસેલરોની દુનિયામાં આજ જે અને જેવું જોઈએ છે, તે મ્હારી પાસે આપવાનું (આમાં) ન હોવાથી આ પહેલવહેલું સાહસ મ્હેંજ મ્હારા પગ ઉપર ઉભા રહીને ઉઠાવ્યું છે. પ્રભુ ! મ્હને એમાં ફત્તેહમંદ કરી મ્હારા આ ઉત્સાહને નવું બળ આપે ! એ આશા અને અભ્યર્થના સાથે વિરામનો,

સંવત્ર ૧૯૮૪

મકરસંક્રાંત.

ભવદીય:— “પુષ્પ.”

મમનલાલ હીરાલાલ બક્ષમી,
વાડીકળીઆ, પગથીઆ શેરી—મુસ્ત.

આભાર-દર્શન

[આ પુસ્તકમાં પોતાની જાહેરખબર આપનાર તેમજ એકથી માંડીને તે પચીસની અંદર સુધીની નક્કોને માટે આગળથી નામ નોંધાવનાર પરિચિત તથા અપરિચિત એકેએક ભાઈઓનો અત્રે આભાર માનવામાં આવે છે. અને જે જે જાની દોસ્ત ગિરાદરોએ અમારે માટે રાતદિવસ તનતોડ મહેનત કરી અમને ઉપકારના ભાર નીચે આપ્યા છે, તેમનો બદલો તો અમે કોઈ પણ રીતે વાળી શકવા સમર્થ નથી. તેમ છતાં કુલ નહિ તો તેની પાંદડી પ્રમાણે અમે એમની નામાવલિ નીચે પ્રસિદ્ધ કરી વનકિચિત્ સતોષ માનીએ છીએ.]

નામ	ગામ	નકલ
રા. રા. કાન્તિલાલ પરબુદાસ કિનારીવાળા ...	સુરત	૨૫૦૦
બી. એસ. જ્ઞાંધરાં	૫૦૦
રા. રા. દુર્ગાશંકર પ્રાણજીવન દત્ત	૨૦૦
શ્રી. અંબકલાલ નરોત્તમદાસ કાપડીઆ ...	સુરત	૨૨૫
શ્રી. સાકરલાલ મકનજી દમણવાળા ...	અજમેર	૧૦૦
શ્રી. બાલુલાલ પરસોત્તમદાસ શેઠ ...	ચીખલી	૧૦૦
શ્રી. બામુલાલ પરસોત્તમદાસ મહેતા	૫૦
શ્રી. ચુનીલાલ છમીલદાસ પારેખ ...	સુરત	૫૦
ધી પારેખ ટેકનીકલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ	૫૦
શ્રી. અંગાલાલ કેવળરામ ભટ્ટ ...	અમદાવાદ	૫૦
શ્રી. અંબકલાલ કાળીદાસ મોદી ...	રંગુન	૨૫
શ્રી. નટવરલાલ ધીરજલાલ શેઠ ...	નાગપુર	૨૫
શ્રી. મગનલાલ ત્રિભોવનદાસ મહેતા ...	સાન્ટાક્રુઝ	૨૫
શ્રી. અતિસુખલાલ મગનલાલ કાપડીઆ ...	મુંબઈ	૨૫
શ્રી. વંદાવનદાસ નારણદાસ ...	સુરત	૨૫

બવહીય, ઉપકૃત—સુમનલાલ પ્રાણજીવનદાસ શ્રોફ.

મેનેજર:—“શ્રી નવજીવન પુસ્તકાલય,” ટાવર રોડ—સુરત.

શ્રી મરણાંજલિ !

સદ્ગત લાઈ હરિલાલ જીવણલાલ ઠક્કર.

મૂળ સંસ્થાપક:—“શ્રી નવજીવન પુસ્તકાલય.” સુરત.

સૂર્યપુરનાના એક વેરાન સ્થાનમાં એક સજીવ ખીજ ધૂળમાં રંગદોળાતું હતું. કોઈને એની દરકાર નહોતી. બધાંય એને એ વખતે પગ નીચે છૂંદી ચાલ્યાં જતાં હતાં. ત્હને એની ઉપર મમતા થઈ, ત્હે એને હાથમાં લીધું. જતને જળવી એ રતનને ત્હે ત્હારી નવજીવન વાટિકામાં વાવ્યું. જનમહેનતથી પાણી સોંચતાં એમાંથી એક મનોહર પુષ્પ-વેલી ફૂટી. ધીરે ધીરે એને પાંદડાં આપ્યાં. તે પછી એ લતા ઉપર એક ન્હાનકડી કલિકા ખીલી. ત્હારાં અધીર હૃદયે એને હર્ષવિશે ચૂંટી-સુધી.

અને એજ ધન્ય ઘડીથી એ વેલીના માન વધ્યાં! એ ઉત્સાહ ભેર આગળ ને આગળ ફાલવા-વધવા લાગી. એની ઉપર અનુક્રમે એક પછી એક એમ પચ્ચીસ પુષ્પો પ્રકુલ્યાં, ત્હેં એ કોઈને ન આપતાં બધાં જાતેજ ચૂંટ્યાં અને સુંધ્યાં.

પણ કાળની ગતિ ગહન છે. વિષાતાના લેખ અમર અને અસાધ્ય છે. તે પછીના તમામ ફૂલડાં ત્હારાથી ન ચૂંટાયાં! ન સુંધાયાં! અને આજ ધણે દિવસે એજ ત્હારી પોષેલી પુષ્પ-લતા ઉપર એક અણખીલી કુળી ખીલી છે, પણ આજ એનો જતન કરનાર, એને સૂકાતી અને કરમાતી પારકાની દયા ઉપર છોડી ગયો છે. અને કોઈ પરાયો એને ચૂંટી લે, સુંધી લે એ પહેલાંજ એ પોતાની મેળે ત્હારા પગ ચૂમવા ખરી પડે છે.

—: એજ કલિ આજ સજીવ છતાં નિર્જીવ જેવી છે :—

* એની પાંદડીએ પાંદડીએ અશ્રુની આછી બિનાશ નીતરે છે * “પુષ્પ”

આભાર-દર્શન.

મહારા આ પ્રથમ સાહુમાં પ્રકાશક તરીકેની મહોટામાં મહોટી મદદ આપનાર શ્રી. શ્રી. પરબુદાસ નાગરદાસ કિનારીવાળા એક વયોદ્ધ અને અમદાવાદી દશા પોરવાડ વલિક જ્ઞાતિના ઉદાર માંડ મયતા આગેવાન ગૃહસ્થ છે. એમને અને મહારે મુદ્દ પાલુ પરિચય ન હોવા છતાં કેવળ મહારી કૃતિઓના વાંચન ઉપરથીજ એમણે મદને મળવાની ઉત્કંઠા દર્શાવી અને અમારા આ પ્રથમ મીલનનું ફળ તે જાણ આ પુરતક કપમાં બહાર પડે છે.

એઓ કોઈ મહોટા ધનવાન નથી, છતાં એમને સહિત્ય-પુત્રનો જળરો શાખ છે. એમનામાં ઉત્સાહ, આશા પ્રેરના અને અભ્યુદયની ધમશ છે. એઓ જાતે પણ અનુભવી લેખક હોઈ કશીર અને કાંચનની પરીક્ષા તેમજ કદર કરી જાણે છે. પૂલ નહિ તો પૂલની પાંદરી ! એમનાથી જે કાંઈ બન્યું તે એમણે મહારા આ આશાકર્તા શારદા-ગજન થાળમાં આપેલું કર્યું છે, અને બલિષ્ઠમાંય બનતી મદદ કરવા વચન આપ્યું છે. એ મુરખીતુલ્ય ઉદારચરિત અને સાહિત્યપ્રેમી સખી સદગૃહસ્થનાં અને આભાર માનતાં ઈશ્વરને એટલુંજ પાર્થિવ કે એમને દીર્ઘાયુ હે ! અંતરના અધરા અરમાન પૂરા કરવા હજી એમને એમની તરફથી આગળ ને આગળ આશા અને ઉત્સાહ રહે !

* * * * *

મહારા આ સાહુસને ખીલ નળરત્ન ઉત્તેજન આપનાર જાગરનિવાસી ભાઈ દુર્ગાશંકર પ્રાણજીવન દેવે છે. સહુજ પણ અંગત પરિચય વિના કેવળ અમારા એક રનેહીતા શબ્દોનેજ માન આપી એમણે આ ઉગતા લેખકની આશાને ૨૦૦ નકલ ખરીદી ઉત્તેજન આપ્યું છે, એટલુંજ નહિ, પણ એ ઉદાર ગૃહસ્થ એ સર્વ નક્ષો પોતાના જામની શાળામાં જાકરા-જાકરીઓને ફેળવણીના પ્રચારાર્થે મદત હોય છે. એમનાય આભાર માનીએ એટલો એછો છે.

* લેખક. *

❀ પુણ્ય પેહલું. ❀

મહારા બચુની બા

[હિન્દુ-સંસારનું એક સંગ્રહનું ચિત્ર !]

*** પ્રયાગકર્તા:—“ પુણ્ય. ” ***

[પુનઃ મુદ્રણના સર્વાધિકાર પ્રયાગકર્તાને રવાબીન.]

મુંબઈ.

‘ હિન્દુ-સ્થાન. ’ તા ૨૨-૯-૨૬.

છપાય છે: [શ્રોત્રજ વખતમાં બહાર પડશે.] છપાય છે.

ફક્ત ચારજ આનામાં

(આજખથી ગ્રાહક થનારનેજ)

"શ્રીભર ગમ્મત" ને પણ આપતું નકે એવું શ્રી. "પુષ્પ" નું
ધન્ય આભાદુર વિધેયો કેવળ નધ જેવી મીઠી શ્રેયીમાં પ્રેમ
સ્વસ્ત્ય હાસ્યમન બીજું અક્ષતનુત પુસ્તક

૧૨૫ પાના **બે ઘડી મોજ.** મધ્યમ.

—: એમાં તમે શું વાંચશો ? :—

- ૧ સુખ પારથી મળ્યાંગ.
- ૨ બહુ-વગ્ના વિના
- ૩ વરધેલી ૧૬
- ૪ વધુથી ૧૨
- ૫ હું ને મહારી ૧૮
- ૬ અમારા ધરવાળા
- ૭ મહારી ધનિયાળી
- ૮ મહારી ઝેરી બી એ
- ૯ વીસમીસગીની પતિનાના.

- ૧૦ સેવકના નમ્રાજી
- ૧૧ હાનરકલ ન હાનરકલ
- ૧૨ કોયેજના નોયેજ
- ૧૩ ધરજમાઈ
- ૧૪ વિલાપતના વાય
- ૧૫ બે ઘડી મોજ

[૧. વિ. નવચરવતનમુનાન્યા]

[૧૦ ૬ પો. જ. ૧૦૬.]

શ્રી નવચરવત પુસ્તકાલય

સાવર ૧૦-સુરત.

પુષ્પ ભારાં બચુની બા. પહેલું.

ના...ભારા સમ. "

" ઉં...હું. "

" અરે ! એમ તે કંઈ ચાલે કે ? "

" માફ...કરો...ભારાર્થી..."

" ત્યારે તો નહિ જવા દઉં...પહેલાં આવવાનું વચન આપો.
પછીજ....."

" બાહ ! નાહકનો આગ્રહ ન કરશો. ભારાર્થી અને એમ
નથી. "

" તે કંઈજ નહિ. આવવાનું અને તે પણ પાછું સળેડે. શું
સમજ્યા ? "

" બલે, હાલ તો જવા દ્યો. જોઈશ. "

“ જોઈએ નહિ. વચન આપી ગયું, કે જરૂર આવીશ. ”

“ બહે કયાં. આ વચન. ગયું, હું તો જરૂર આવીશ, પણ તમારાં બાબતો સાથે કાવવા નથી બધાંતો. ”

“ હવે તમ નામ. બાબતો તોંનેજ આવવાનું છે. ”

x

x

x

x

હવે તો હું કાંયાં. આજ મ્હારા મિત્ર સરકારાન્તો ત્યાં આમરાગતો જન્મ થયો હતો. તેની ગુલાલીના કલ્પમાં ભાગ લેવા સ્નેહીને ત્યાંથી મ્હને મનેડું પધારવા આમંત્રણ દેવાતાં હતાં. છેવટે આગળ કિપર આગળ આવ્યાથી લા-ના કરતાં અનિચ્છાએ અને કચવાતે મને મેંડું લા તો પાડી. અને સુમન પણ નહોતું દ્રુ છૂટો પડ્યો. પરન્તુ એના ગયા પછી મ્હારા હવમાં હવ નહોતો રહ્યો.

જમી પરવારી વળતર હું શાળામાં ગયો. પણ આજ છોકરા બાળાવવા કિપર પણ પૂરું થિત નહોતું. છેવટે પાંચ વાગ્યાનો થટ પડ્યો. અને પતુજીગીની ગુલામગીરીમાંથી પરવારી હું સીંચા ઘેર આવ્યો.

સ્નેહીને ત્યાંથી ફરી એક વાર સંવકને તેડવા માણસ આવી ગયો. “ આનું છું. ” એવો કહાકે જવાબ આપી મેંડું એને વિદાય કર્યો. છેવટે હિંમત એકઠી કરી “ અત્યાં આપણને મ્હારા એક સ્નેહીને ત્યાં જવાનું છે. ” એ સમાચાર મારી ગૃહદેવીને કાંને નાખવા હું કંભા થયો.

ત્યાં દિવાનખાનામાં શ્રીમતી લુગડુ બદલતાં હતાં. હું જરૂર પામે ગયો. ધીરથી દસમું મોઢું પછડ્યું: “ કેમ કયાં ચલાવ્યું ? ”

“ દર્શને. ”

“ ભલા ! આજનો દિવસ નહિ જાય તો નહિ ચાલે ? ”

“ કેમ, શું છે ? બાળુ. તમે જુ-જુ કલાક મહાર રમકીને આવ્યા, અને અમે આખા દિવસના ઘરમાં ગોંધાયલા-અકળાયલા ધડી બે ધડી મહાર દેવ-દર્શને પણ ન જઈએ ? એમાંય “ ક્યાં ચાલ્યાં ! ” પૂછવાનું ! હાજરી લેવાની ! ”

અને હું મહારાં આ જમદંબાને હવે શો જવાબ વાળું ? જે એક અને એમના ઉમળકથી હું એમને સ્નેહીને ત્યાંના આમંત્રણમાં જવાના હર્ષ-સમાચાર કહેવા આવ્યો હતો, તે મનની મનમાંજ સમાઈ ગઈ. મહારાં હાથ ખીણ્યા ગયાં, અને એટલામાં તો ઝોળીમાં સૂતેલા મહારો ન્હાનકડો કાકલો બરાડી કહેવા : “ ઉ...આ...ઉ...ઉ...આ...ઉ...”

મહારી અર્ધાંગનાએ એને બે ચાર સરસવતી સભળાવતાં પાંગોળું પકડી મહાર કાઢ્યો. એમનો દર્શનનો ટાકમ જતો હતો, અને નીચે એમને પાડોશીની સહી ખોટી થતી હતી. એવો ને એવાજ બરાડતો કાકલો એણે હાથમાં લીધો. હું પાસેજ ઉભો હતો. એટલે મહારા હાથમાં ઝીક્યો :

“ હ્યો. એને જરા રમાડજો, એટલામાં હું દર્શન કરીને આ... આવી...”

“ પણ આ રહે છે...તેનું...”

મહારા શબ્દો સાંભળવા ન થોભતાં એ આરીએ ડોકાઈ :
“ અહીં નિર્મળા ! ચાલ, તૈયાર થઈ કે ? ”

“ એ...હા. ચાલો, તમે તાળું વાસીને નીચે ઉતરોને. કેટલી વાર ? ” નિર્મળાએ નીચેથી જવાબ વાળ્યો.

“ નાનું આજ નથી દેવાનું. આજ તો એ ધરમાંજ છે. સે...
આસ...આ...આવી.”

“ પણ આ રહે છે. એને સાથે...”

“ ભડારીયામાં ફૂધની સીસી છે...જરા સદને આમ તેમ
ફરોનું! કિબા શું રહ્યા છે! ” કહેતાં દેવીએ આરાણું વચાવવા માંડ્યું:

“ પરંતુ તું આ પાપને સાથે લેતી જન. મ્હારે તો જરા મ્હાર
જનું છે. ” મ્હેં છેવટે કંટાળીને જૂમ મારી.

“ દમણાં ને દમણાં શું વહી જાય છે! દમણાં તો મ્હારથી
આવ્યા. જરા તો ધરમાં ફરી કામ ભેસો. મ્હને તે શું ખાર કલાક
થવાના લતા! આ...કિબે પગે આવી.”

“ પણ મ્હને તો ખાસ...”

“ તો જનવ, સાથે લઈ જાજો. ”

ને ખસ, નાનિ..શ્રી. મ્હારા મોઢાના શબ્દો મોઢામાંજ રહી ગયાં.
એ તો પિજળી જેમ આકાશમાં જળકા દડી જાય, એમ પાપણના
પત્રકાગમાં કિપડી મઢી. જ્યારે મ્હારાં કાકલાંએ તો રામ નામની પાક
મકા ધર ગજવરી મુક્યું. **મ્હારાં ખચુની આ!** આ ઘેર ખેડાં
ગયા જેવાં દેવતા દર્શન કરવાને બદલે, પત્થરના જડ દેવતાના દર્શન
કર્યા દોડી ગયાં. મ્હને બહુએ થયું, કે “ આજનો દિવસ એ ન
જાત, તો શું થઈ જવાનું હતું! ” પણ અફસોસ! નસીબ એ ડગલાં
આગળનું આગળ! પ્રભુ! પ્રભુ!

આખરે એ રડતી બસાને જાતી સાથે વાપગાડી આબડતાં ને
જાંના રાખતાં રોહીને ત્યાં જવાનો વિચાર મોઢે માંડીજ વાજ્યો. અને

“ ચાંદ્ર પોળી...ધીમાં બોળી...નહાના છોકરાંને કકડો પોળી...સે રે મોઢા હપ્પા...” એવું એવું બકતો મહારાં બચુને રમાડવા લાગ્યો. રનેહીને બહુ બહુ આશ્ચર્ય મહેં શા માટે કરાવ્યો હતો ? ને તો વહાલા વાંચનાર ! હવે તમે સમજી ગયા હશે. ઘરમાં તમારાં ભાબી પહેલા નંબરના પતિવ્રતા મળ્યાં હતાં !

ખાસ્સા સાડાત્રણ કસાકસા મુઠ્ઠા(દેવ)દર્શન પછી બરાબર સાંજના સાડાચાઠ વાગે એ દર્શને ગચ્છદ દેવી ઘેર આવ્યાં, જ્યારે સેવક કીકાને જોળીમાં મુવડાવી હાથકો નાખતા હતા. વચ્ચે વચ્ચે કોઈ ન સાંભળે એમ એને રડતો બધ રાખવાને “ ભાઈ તો મહારો ગણો...ને પાટસે બેસી નહાયો...” એવાં એવાં હાલરડાં પણ બબડતો હતો. ત્યાં તો ઝાંઝર ઝમક્યાં. મહેં પંદ ફેરવી; તો થાકીને આવેલાં

૧- અમારાં ઘરવાળાં !

“ કેમ ! આજ કાંઈ આટલું બધું મોડું ? ” એમ હજી તો હું એમને પ્રશ્ન કરું, ને પહેલાં તો લુગડાં બદલતાં બદલતાં એમણેજ મહારી હાજરી લેવા માંડી: “ હજી, ક્યારના એનેજ લઈને બેસી રહ્યાં છો ? મહેને આવતાં જરા વાર લાગી તો સગડીમાં બે ચાર કોલસા નાખી દીવાસળી તો મૂકી રાખવી હતી ? એમાં શું ભાર પડવાનો હતો ? બેઠાં બેઠાં કાંઈ વધવાના હતા ! હ્યો...ખસો...” શ્રીમતી ઘોડીઆં પાસે આવ્યાં: “ લાવો, એ હવે ભૂખ્યો થયો હશે. જાવ, હું એને જરા લઈ ત્યાં સુધીમાં પેલી સગડીમાં પાંચ કોલસા નાખી ચેતાવી દ્યો, ને પેલા ડબ્બામાંથી એક વાડકો ચોખા...પેલી થાળીમાં કાઠી, આખી જાવ. લાવો, હું બેઠી બેઠી વીણી આપું. અને પછી...પેલી ગગડી જરા ચેતે, એટલે પેલી તપેલીમાં અધરાણું પાળી મૂકી દેજો.”

કિપરાકિપરી ઓડેરા એમના શ્રીમુખમાંથી એકી સાથે બહાર પડ્યાં હાઆં. અને હજુ તો હું સગડીમાં કાકડી મૂકું, ત્યાં તો વળી એમનો કુદ્ધ સ્વર કાને પડેા: “ આરણે સાડાઆઠ વાઆં. ઘરમાં રહ્યાં છતાં એટલીય કાળાજી નહિ. બેઠાં બેઠાં જરા કાનસ લૂંછી દીવા કરતાં મ થતુ હતુ ! રે'વા દયો એને...ખેડાં જરા દીવા કરો. ”

ગૃહપતિ હાવા છતાં મુદ્દાગીને સગતાં એકેએક ઘરકામ કરવામાં હું ધણોખરો ટેવાયેલો હતો. મને પરણ્યાને આજ પાંચ વર્ષ થયા. અને એ પાંચ વર્ષથી હું એમના અનુભવી હાથ નીચે સરેરાસ મહિનાના વીસ દિવસ અબ્યાસ કરી એમાં (પાકશાસ્ત્રમાં) પ્રવીણ અને પાવરદો અન્યો હતો. તેમ છતાં રહેને ! એમનો આ શિષ્ય એમની એ કૃપાપ્રસાદી-ભાગ્યવર અબ્યાસ પાછો ભૂલી ન જાય, એટલા માટે એ સંશયી ગુરુદેવ મ્હારી અવનવી પરીક્ષાઓ આમ વારવાર લેતાંજ રહેતાં હતાં. અને હું એમના શ્રીમુખમાંથી બહાર પડતી એકેએક આજા એમના તરફના મ્હારા અસાધારણ પ્રેમ અને ભયને લઈને મસ્તક નમાવી હાથ જોડી ઝીલી લેતો હતો.

મહે તાબડોતોય સગડી સળગાવી, દીવા કરી. અધરણ મૂકી દીધું, એટલે એવણ કાકાને રડતો રાખી રસોડામાં આઆં. હું હોટકનના બોયની (નાકર) માફક કઠ્ઠી જરેર પડે તો તરત હાજર કરવા પામેજી કહેલો હતો. શાક મમારી આપ્યું, પાણીના કોટાં ભરી દીધાં. અને અમે આ રીતે રાંધી કરી વાળુ કરવા ગોઠવાયાં. એઓ તો આખા દિવસ ઘરમાં. એટલે બપોરે નાસ્તો કરી લીધેલો, જોયો ભૂખ ગ્રાહી લાગે ! એટલે મ્હારાંથી જલ્દી જમી-પરવારી હાથ ધોઈ બહાર અગામીની ખુલ્લી દવામાં સળગતી સગડી લઈ જઈને તાપવા બેઠાં. ત્યારે સેવક તો

સારી સહવારે ખાઈને જાએલા એજ, એટલે નિરાંતે જમતાં જરા વાર લાગે એ સ્વાભાવિક છે. મહારાજ એકાકાર ખાતા અને લાથ ધાતો એમણે સાંભળ્યો, કે તરતજ ખસાર ખેડાં ખેડાં કહ્યું:

“ એ તમે સાંભળ્યા છો કે ? ”

“ કેમ ? ”

“ એ...હવે વળી આવી યાદમાં મળે કયાં પાછા કહ્યો છો ? જરા એહું ખસારી વાસણમાં નાખી દઈ. એકડાં કરી નીચાણમાં ખસેડી મૂકજો. સહવારે કામ કરનારી આવશે તે અજવાળી નાખશે, અને સાથે સાથે એ લોટા પાણી રેડી ચોકડીના એકા (ધોઈ નાખવી) પણ વાળી નાખજો, એટલે થયું. ”

બિલકુલ આનાકાની વગર મેહું એમની આજાને અંતઃકરણપૂર્વક નાન આપી અક્ષરશઃ પાત્રન કર્યું. એ લોટા પાણી ધમકાવી ચોકડી ધોઈ નાખી હું કહ્યો. પાનસોપારીની પેટી લઈ લઈએ એકો. ત્યાં ખસાર રથાં રથાં શ્રીમતીએ પાછો સાદ કર્યો: “ એ...પાનની પેટી તમારી પાસે છે કે ? ”

“ હા...કેમ ? ”

“ મોકું ને...તમે પાન ખનાયા, તો સાથે સાથે એક મહારાજ માટે પણ ખનાવજો. હું ખાવાનું ભૂલી ગઈ છું. ”

અગાશીમાં દરરોજ આડોશપાડોશની સરખેસરખી સ્ત્રીઓ બેગી મળી આખા ગામની કુચલી કરતી. “ આજ તો ફલાણી ખહેને એના ધણીને આમ કહ્યુંતું, ને આજ તો ઠીકણી ખહેને એના ધણીએ આમ મારી હતી. ” એવી એવી વિવિધ જાતની વાચકાઓ, અને

ગમ્મતગ્મો એ મહિલામંડળમાં ચર્ચાતાં, અને એના પ્રમુખપદે વિરાજવાનું માન. હમેશને માટે મહારાં અમુની બાને મળ્યું હતું. કહો, હું કેવો મહા ભાગ્યશાળી ! કેવો આજ્ઞાધિન ! કેટલો પત્નીભક્ત ! મુજથી વધીને સ્ત્રી-સ્વાતંત્ર્ય આપનાર બીજો કોણ બહાદુર નંગ નીકળે ?

આખા ગામ અને શાસ્ત્રથી ઉંઘેા રિવાજ મહારા ઘરમાં ચાલતો હતો. અને એનું ખડું કારણ પૂછો તો એકજ હતું. એક તો પિતાએ ન્હાનપણમાંથીજ-વિદ્યાર્થીવર્યામાંજ આ લક્ષ્મી વળગાડી આપ્યું હતું. તેમાં વળી સેવકના ધણીઆણી તેના બાપને એકના એક હોઈ પુત્ર તુલ્યના હોવાથી, તથા આમ...પાંચ પૈસે અમારા કરતાં વધારે સુખી હોવાથી, “બહેન ! બહેન !” થઈને કાડ-કોડમાં ઉછરેલાં, અને મોઢાનાં (જીભના) છૂટાં લતાં. વળી મ્હોટાંના છોકરાં એટલે ચાર-પાંચ અંગ્રેજી ગોપડી પણ બણેલાં, અને જરા ખુબસુરત ! શરીરમાંથી એ મહારાથી ખાધેલ-પીધેલ હોઈ ખેવડા ખાંધાના અને મદ્યપુષ્ટ હતાં, બ્યારે હું તો ન્હાનપણથી માદકાંકલા જેવો મુડછલ હતો. એ પૈસાદારની પુત્રીએ સાસરીઆને ઉમરે પગ મૂકતાંજ સેવકને પોતાની શ્રીમંતાઈ, સૌન્દર્ય, બહુતર અને સત્તાના પ્રભાવથી આંજ નાખી સદને માટે સિંહમાંથી શિઆળ બનાવી દીધો. અને તેમાંય વળી મહારે કમનસીબે લગ્નના બેજ માસમાં મહારાં શિરછત્ર વડીલ તાત સ્વર્ગે સિધાવી ગયાં. એટલે કેટલોક વખત તો મહારે સાસરેજ ઘરજમાઈ થઈને અભ્યાસ પ્રેરો કરવા રહેવું પડ્યું હતું. અને મ્હને કહી લેવા દ્યો, કે હુંય ખેલ-બેલ્યાં તો એના રૂપ, અને અંગ્રેજી બહુતર તથા બબક ઉપર અંબબો હતો, પણ પડીથી-હવેજ હું સમજ્યો, કે તો that glitters is not gold “પીળું એટલું સોનું નહિ.”

અને હજુય પંતુજીગીરીના ટુંકા પગારમાં જુદું ઘર માંડીને રહેતાં પણ, આટઆટલી તહેનાત ઉઠાવવા છતાં પણ, કર્મે ટપલાં ખાવાનાં અને સાસુસસરાના 'એમની કુમળી-ફૂલ જેવી એકની એક દીકરીને ઘાટણ જેટલું કામ કરાવવાના' મહેણાં-ટુણાં સાંભળવાના તો રોજનાઠ આવું હતાં. શું કરે ? કે અમારી ન્યાતમાં કન્યાનો નાકડો અને મુસ્તીઆની અછત હતી. એટલેજ. નહિ તો જરૂર એના ખાપે કાઠ વડાલ-ખેરીરૂર અગર લક્ષાધિપતિ જોયો હોત ! પણ ન્યાતજ ગરીબ એટલે શું ? પણ જવા દ્યો એ વાત ! આમ છતાંય હું એમ મન વાળતો : " કે આવાં લગ્ન પણ એકે હલાવે છે ! સદુ કાઠને એ નથી સાંપડતો, સદ્માઅશાળીનેજ સાંપડે છે ! પેલી કહેવત છેને કે, " પરજેઠા પીડાએ મરે, ને કુમારો કોટે મરે. " તેવા મહારાં ઘાટ હતો. આજ નહિ તો એ દિવસ પછી, વરસે એ વરસે પણ જરા માથે પડ્યા પછી, સમજણી થયાં પછી, એની મેજે સુધરશે-હેઠણી આવી જશે. પણ મહારી એ આશા આકાશકુસુમવત્ નિવડી. આજ દિન મુખી રાહ જોઈ પણ હજુય મહારાં એ આશાના મંદિરમાં અજવાળાં ન થયાં ને નજ થયાં.

આખરે આખા દિવસથી કંટાળેલો ને થાકેલો-પાકેલો એવો હું લાથેજ પથારી કરી આંગ પડ્યો. પડતાંની સાથેજ આંખાં મીંચાઈ ગઈ. હું તો ધસધસાટ ધોરવા મંડ્યો. સવાર ક્યારે થઈ અને રાત ક્યાં ગઈ ? તેની જ્ઞાને તો કશીય ખબર નથી. પણ જ્યારે મહેને કાઠએ પડખેથી આવી ઢંઢોળ્યો, અને જૂમ મારી, ત્યારેજ મહારી આંખાં ઉઘડી ગઈ. ત્યારેજ મહેં જોયું, કે સવારનું જાંખુ જાંખું અજવાળું થઈ ચૂક્યું હતું. ધડીયાળમાં છતાં કંકરા પડી રજ્યા હતા.

“ સાંભળો છોકરે ! કિડી જનવ. અને અંગમાં કાલસા નાખી પાણી કંમેરી દેવો; મહારાથી આજ કિડાય એમ નથી. ” ગાદડામાં મોઢું છપાવનાં એ ધીમું ધીમું બોલ્યાં.

“ ઓ પરમેશ્વર ! શું વગી ચાર દિવસની શનીની પનોતી (હાથ ચોક્રો ન હોય તે !) તો નહીં બેઠી હોય ! ” એમ વિચારતો આંખો ચોળતો અને બગાસાં ખાતો હું આગસ મરડી પથારીમાં બેઠા થયાં. પણ શ્રીમતીને પડખેજ સૂતેલાં જોનાં પાછાં હવમાં હવ આવ્યાં. શનીની દશા તો નહોતી બેઠી. હા...સ.”

“ કેમ શું છે ? આજ કેમ મ્હને આટલાં જલ્દી... ”

“ શું કરું ! મ્હને તો કાલ રાતનો સપ્ત નાવ બગાંયા છે, ને નજરડ ટાઢ વાય છે...કિડાતુય નથી...એટલેજ...તમે જરા જલ્દી કિડી નાહી બોધ ખેડેલાં મ્હને એક દૃપ ચલા કરી આપો તો સાદું. મ્હારું તો માત્રુ કાટી જાય છે. ”

પરંતુ વાંચક ! મહારાં અચુની ખાની તથિયત એકાએક બગડી જવાથી તું જરાયે ગભરાદશ મા. મ્હારે માટે કંઈ આજ આ નવું નહોતું. મહીનામાં દશ દિવસ એમને આવી અસાધારણ માંદગી આવતી ને ટાઢ ચડતી, તેમજ પાછી બે ચાર કલાકમાં એની મંજેજ વગર દવાએ સારી થઈ જતી.

અચુની ખા સીક થઈ જવાથી મ્હારા હવનમાં મહાભારત ફેરફાર થઈ ગયો. કોણ જાણે કયા અક્ષરમીની એમને નજર લાગી હશે ! નાહી-બોધ મ્હા-પાણી તો કરીને પાયાં, પરંતુ કર્મસંજોએ આજ કામ કરવા વાળી નોકરડી પણ કોણ જાણે શું થયું ? તે ન આવી, એટલે પછી ન છોકરે મ્હારે કચરો-પૂંજો કાઢી રાતના અંજણે વાસણ પાણ સ્વહસ્તેજ

અજવાળી નાખવાં પડ્યાં. બાબાં ટીપવાતું કામ બચુની બાને માથેથી ઉતરીને હવે બચુના બાપાને માથે આવ્યું.

કપાળની કીટલી ઉપર ઝમેલાં પરસેવાના ટીપાંઓ લૂંછતો જાડું. અને કણેકના પીંડમાંથી ફાવે એટલા ન્હાના મોટા ધુઆંઓ લાઠ કાનન્નાક જેવાં આવડે એવાં ફેન્સી ન્યુ ડીઝાઇનના જાડાં અધકચરાં ચાપડાં વેંલણથી વણી વણી તાવી ઉપર નાખી ચુલામાં સેકતો જાડું. કેવો આનંડ સીન ! બાપજન્મે મુનીવર્સલ ફિઝમ ફું. માં પણ નહિ જોયો હોય ! પરંતુ હવે તો મહારો ખુલંદ સિતારો અધુરો ઝળકયો હતો. અધુરામાં પૂરાં અમારા ગઢ કાલના રોહી બિરાદર સુમનલાલ વગર તેડે સીંધા દેડે રસોડામાં મ્હને શોધતાં શોધતાં આવી લાગ્યાં. અમારી મળી ડાહ્યોડાહ્યો ! જાણે અઠકોન્કતરી જતી ફિઝમનો એકી ટશે જોતો રહી જતો અપૂર્વ સીન ! પધારેલાં પરોણાએ “ ખી...ખી...ખી ” ફરી તાંત કાઢ્યાં.

“ અરે ! કાન્ત ! આ શું ! બાબી સાહેબનો હાથ ચોકખા નથી કે શું ? ”

[મ્હું જવાબમાં દરશોરો ધુણાવ્યો.]

“ ત્યારે ? ક્યાં ગાંસડાં પોટલાં લાઠ પીએર સીંધાવ્યાં છે ? ”

રોટલી બળી જશે એ ખદકે મહારી નજર તાવી તરફ હતી. એક તો હૈયામાં હોળી સળગતી હતી. ખીજે તાપ અને રાંધવાની કેડાકૂટથી ત્રાસેલો અને અકળાયેલો હતો. તેમાં વળી દીલગજ દોસ્ત આગળ રહીસહી આખરનો દરવાજો કિધડી ગયા, એટલે જવાબ દેવા જતાં જતાં હું શરતચૂકે થઈ ગયો. મહારી આંખોમાં ઝળઝળીઆં બરાઠ આવ્યાં, અને ગરમાગરમ તાવી ચીપીયા કે સાણસીને બદલે ખૂલથી હાથેથીજ પકડ્યાં ગઈ. “ ઓહ... ” ડાંમ દેવાયો ને ઝમેલો

પાણી પડ્યો. પાણી કેને કાઢુ ? મ્હારા આપને ! આંગણી મોઢામાં નાખી ચૂસી નાખી, તોય અગન...અગન...હ્હાય...હ્હાય...અળતી હતી.

“ બહા માણસ ! મોસલો કેમ નથી ? ”

એટલામાં એની નજર સ્થામેના દિવાનખાના નરક ગઈ. પારાગામાં કોકસો રમતો હતો. મ્હારા સ્નેહીએ એને રમાડવા માંડ્યો : “ કેમ અચુ ! ત્યારી આ ક્યાં ગઈ છે ? હું ? ”

મ્હારે તો હોઠેજ આવીને અટક્યું હતું, અને એવું મનમાં થયું. કે કાલ કહી દઉં, કે : “ સોનાપુર...અશ્વનીકુમાર સિંચાવી ગઈ... ” પરંતુ ના...હું ગમ ખાઈ ગયો.

આખરે અણુ પડપૂછ કરતાં મ્હારે ભજન હૃદય ભરાઈ આવ્યું. હું મ્હારા એ સ્નેહીની પાસે છોટે મોઢે રડી પડ્યો. મ્હારે હૃદય મ્હેં ખુલ્લું કરી અથથી દાનિ પર્યંત નમામ કહી દીધું.

“ હા... તેથીજ તુ કાલે આવવાને આટલી અધી આનાકાની કરતો હતો, કેમ ? બાઈ કાન્ટ ! તું કાલ ન આવ્યા, તેની ખબર કાલવાજ હું આજ અહીં આવ્યો હતો. ”

અને પછી હું સુમનને પલંગ ઉપર પડેલી મ્હારા અચુની આ પાસે લઈ ગયો. સૂતી સૂતી એ સ્ત્રી પુરુષના સમાન હક્કની આપડી વાંચી રહી હતી.

“ કેમ કાન્ટા બાબી ! આજ કંઈ સૂતા છો ? તમિયત સારી નથી કે શું ? ” સુમને ટકોર કરી.

“ હા... કાલ રાતનું જરૂર એ...વુંજ છે. ”

“ દવા-અવા લઈ આવ્યા કે ? ”

“ ના...રે...એ તો એની મેજેજ પાછા આરામ થઈ જશે. ”

અને પછી ! મહારાં મહેલા સંસારને જોઈ સુમન પણ મહારાં દયા ખાવા લાગ્યો. “ કાન્ત ! તું આટલો બધો ખાયલો કેમ ? ”

“ શું કંઈ ! બાઈ ! એ બધું અંગ્રેજી પાંચ ચોપડીના બાણતરનુંજ પરિણામ છે. મહારા પિતા કન્યાના ફૂળ, રૂપ એના શૈક્ષ અને પૈસા ઉપર મોહ્યા હતા, જ્યારે હું આંધળો એની અંગ્રેજી ફેળવણી ઉપર મોહ્યા હતો. પણ પાછળથી-હવેજ મહને ખબર પડી કે જે દીપકના તેજને જોઈને હું ઘેલો ને દીવાનો બન્યો હતો-અંજયો હતો, તેણેજ મહારા જીવન અને સંસારને કડવો ઝેર જોવો ફરી નાખ્યો હતો.

“ તો પછી પરણનાં પહેલાંજ એ પૈસાદારની પુત્રીનો હું કંઈજ વિચાર નહોતો કર્યો ? ”

“ હું કહું છું ને, કે અમારી ન્યાતમાં એક તો છોકરાઓની અછત હતી, અને તેમાં વળી પિતાના કહેવા ઉપરથી હું તો એના ઉપ અને બાણતર ઉપરજ સ્વર્ગીય સંસાર-સ્વપ્ના જોઈ રહ્યો હતો. ભાઈ ! હિન્દુ-સંસારમાં આજ સમજણમાં અને ગુવાન પુત્ર-પુત્રીઓને પણ પોતાના ભવિષ્યના સંભાવડીઆ જીવન-સાહચરે શોધવાની ક્યાં સ્વતંત્રતા છે ? જ્યાં પારણામાંથીજ ઝડપાય, અને માખાપની પસંદગીથીજ મિઠળ બંધાય, ત્યાં પછી સ્નેહ ને સ્વર્ગીય સંસારની આશાજ ક્યાં ? તેમાં વળી હુંય તે વેળા નહોતો અને અણસમજુ હતો. પરણવાના, અને લગ્નમાં વરરાજ થઈને મહાલવાના મહનેય કોડ હતાં. એટલે પછી શું પૂછવું ? ”

“ છતાંય હજુ કંઈ ગયું નથી. તું ધારે તો... ”

“ હરહમેશ્વરેના કંકાશ ધરમાં ઘાલવો મ્હને મુદ્દલ પસંદ નથી. આડોસીપાડોસીઓ એકઠાં મળી રોજ તમાસો જુઓ, એના કરતાં તો મુજે મોટે નેમ ચાલે છે, એમજ આમ જાંધી મુઠ્ઠી લાખની રાખી મનમાંજ સમજ એસી રહેવાનું હું વધારે પસંદ કરું છું.”

“ અજાબ ! આવુ અને આટલું અધીર તો બાહ મંદ આજેજ અને ત્યારે ત્યાંજ જોયું.”

“ અરે ! એ શું બોલ્યો ! આજ હિન્દુસ્તાનમાં ઘેર ઘેર ત્રિયા-રાજ્ય ચાલી રહ્યું છે. બી. એ. અને એમ. એ. બનેલી આનુઓ લવ મેરેજ (સ્નેહલગ્ન) અને ચાઇસ મેરેજના મોટા મોટા આદર્શ ઉદ્દેશોની વાતો કરી વર્ણ, ધર્મ, સયમ અને સદનશિલતાને તિલાંજલી આપી પશ્ચિમના પવન, સુધારા, ફેશન, પોશાક, વિચાર અને મોટા વાતાવરણને અનુસરી સ્ત્રી-સ્વાતંત્ર્યના લેખો લખી, લાંબા લાંબા બાપણો કરી વફીલ તેમજ શાસ્ત્રની લાજ-મર્યાદા છોડી ફાવે એમ કહે છે-વતે છે. પરંતુ એ શૈક્ષણીયર ને ટેનીસનના મહાકાવ્યો મોટે કરનાર આંગ્રજવિદ્યાપ્રેમી યુવતીઓ ગીતા, મહાભારત, રામાયણ, ભાગવત કે સતીના એકે પ્રતિદાસ ઉદ્ઘાડવાની આજ દરકાર નથી કરતી.

અને ધરમાં પણ પુરપૂર્ને જોડેલુ પાણી ધારે એટલુજ એ પાય. એકઠે પચોતેર ટકા ધરમાં તો દેવી બોલ્યાં, એટલે બસ થઈ રહ્યું, પતિભક્તિને બદલે પત્નીભક્તિનો પ્રભાવ આજ પર જોશમાં અને પ્રમાણમાં છે. બાકી મદન બતાવો તો અરં મહારં મહેરબાન ! કે ક્યા બી. એ. એમ. એ. અને જી. પી. થએલાં આનુ અલસતે રસાદ રાંધી પોતાના સ્વામીનાથને ભોગવન કરાવે છે ! અરે ! હું અનુભવથી જાતી ઠોકીને કહું છું. કે એમાંના-એ બહુલામાંના એકઠે મનાવુંને

તો પ્રેમ રાંધનાંય નથી આવડતું. મોટે ભાગે તો મહારાં
અચુની આ જોવાંજ ! કોઈ કીર્તનકારે ખાતું નથી કહ્યું, કે:—

ખી. એ. અને એમ. એ. બની ખિતાબ ચાંદ ધરાવતાં,
સારા સુધારાની સમાજો સકળ સ્થાને સ્થાપતાં.
ધરનારને સહુ કેળવો...ભાષણ બબકથી આપતાં,
ચલે ચઢે ચતૂરાઈને...ચતૂરા નણા પગ ચાંપનાં.

x

x

x

x

“ ત્યારે બાઈ હોત ! સસાર સ્વર્ગીય અનાવવા માટે તારો
શો મન છે ? ”

“ કુમાર-કેળવણી અને કન્યા-કેળવણી અને જુદી જુદી
જનની હોવી જોઈએ. સ્ત્રી એ ગૃહરાજ્યની રાણી છે. એને સહુથી
મહેતું ગૃહને લગતું જ્ઞાન આપવાની ખાસ જરૂર છે. પછી એના
હૃદયમાં ધર્મ અને સંસ્કાર સીંચાવા જોઈએ. કારણ કે જગતના
ભાવિ-પુરૂષોની એ જનેતાને.....

કહે નેપોલિયન દેશને કરવા આજ્ઞાદાન,

પ્રથમ પગથીયું એજ છે, દેવો માતાને જ્ઞાન.

અને એ જ્ઞાન ! એ કેળવણી ! એ આદર્શ ! એ ભાવના !
એ સંસ્કાર ! તે કયા ! નહિ કે પશ્ચિમની સ્વચ્છન્દી અંગ્રેજ કેળવણી !
પરંતુ પૂજ્ય ભારતવર્ષનીજ એ જગજૂની ધાર્મિક અને પવિત્ર
કેળવણી ! સ્વતંત્રતા કામૂલ...પણ એમાં સ્વચ્છન્દતાની ગંધ
ન હોવી જોઈએ. બાઈ આજના ભારતને ! આજની સમાજને ! લેખ
લખનાર, ભાષણ કરનાર, ડીઝીઓ મેળવનાર, વકીલાતની કે ઇલેક્શનના
ગાટ મેળવવાની ઉમેદવારી કરનાર, પશ્ચિમના વેશ, વિચાર અને વર્તનને

રંગાયલી આર્ય છતાં આંજ્ઞપ્રેમી રમણીઓની વરર નથી. પણ એને તો પ્રતાપ અને શિવાજીની માફક નિરક્ષર છતાં ધર્મપ્રેમ અને સ્વદેશપ્રેમનાં અમોક્ષાં ઉપદેશો આપતી મહાભારત, રામાયણ અને ગીતાના અમરમંત્રા સદ્ગોષ્ઠીની વીર જનનીઓની વરર છે. ”

અને એટલામાં તો “ કેમ ! આજ તો હવે વાતમાંજ પેટ ભરાઈ જશે કે ? ખાવાની પણ વરર નહિ પડે ! ” એવા મહાદેવીના અવાજ મ્હારે કાને પડ્યા. “ આજો ત્યારે, સાંજુજી ! બનશે, તો સાંજના આગમાં મળીશું. ” ક્રીડા મુખના દાદરના પગથીઆં કિતરી ગયા. અને હું પણ મ્હારા માંદા ગ્રહલક્ષ્મીની સેવામાં દોડતો કે હાજર થઈ ગયા.

“ કેમ ! હજુ કેટલીક વાર છે ! ” એમણે મને જતાંજ મવાસ કર્યો.

“ બધુંય તૈયાર છે. ”

“ ત્યારે આજોને, તમારે નિગાળે જવાનો વખત થઈ જશે ને ! પાશ્વ એટલું બધું કામ આટોપતાંય વખત લાગશે ને ! મહાનય જે કહે છે કેર કહે મોઢે ભાવે એ ખાખ લઉં, એટલું પત્યું, આખા દિવસ બુખ્યા રહેવાથી તો વળી વધારે જીવ બંધે. ”

“ બહુ સાડ, હવે આજો. ”

એ મહાદેવીને થાળ પીરસી ધનવી. એ જમવા ખેડાં, અત્યાં તો એમની તબિયત આસરાહત હતી.

— પ્રિય વાંચક ! તુંય મનમાં તો સમજતો હશે, કે ત્હારે ત્યાં કેમ છે ! +

✽ પુષ્પ ખીન્નું. ✽

મહારા સમ.

“હિન્દુ-સસારનું એક સર્વોચ્ચ ચિત્ર !”

— — —

*** પ્રયોગક: —“પુષ્પ.” ***

| પુનઃ મુદ્રણના સર્વાધિકાર પ્રયોગકને રવાનીત |

મુંબઈ.

“પ્રગતમિત્ર વ્યને પારસી.” તા. ૧૨-૮-૨૬

! તમારી ઉગતી આશાઓને કચડી નાખતાં પહેલાં!

જરૂર એક વાર Smart School
_____ of Commerce ની મુલાકાત લેજો.

: કે જ્યાં :-

અગ્રેજ, અગ્ની બાળીને-ગાળી ગાળીને કંઠાઓમાં બેસાડીને માંડે !

એક વાર, બીજી વાર કરી કરીને નાપાસ થઈ હતાજ એવેલાં ત્યાં આ માંડે !

એકેએક લાઈનમાં સ્વર્ગ-રક્ષા નામી પાસ થઈ અને એક વાર બેસી માંડે !

છોક છોલું પગથીયું ! છોલો રસ્તો ! છોલી દિશા !

સ્માર્ટ સ્કુલ ઑફ કોમર્સ.

પ્રાપ્તપર્ય : - | - અરહે - | નીચે નવી પાસ.
 આઈ. ગુ. સ્માર્ટ. | - અરહે - | કમ્પીટિવ ગવર્ન સુરત.

**દેશ પરદેશને લગતા વ્યાપારને લગતી તમામ જાતની
 માહિતી અને જ્ઞાન મેળવવાની નિશાળ.**

મુદ્રકાપાંચ, ગ્રાઉન્ડિંગ, ટાઇપગ્રાફી, અગ્રેજ પ્રેસિંગ, ગ્રાઉન્ડિંગ,
 થીઅરી, મેથડસ તથા બેન્ડીંગો વગતાં દરેક વિષય અનેથી
 શિખવવામાં આવે છે.

! આશાભર્યા, યુવાન, બચ્ચાદી, અને અગ્રેજ નામના વિદ્યાર્થીઓ !

—: એકવાર અવશ્ય લાભ લેજો :-

તા. ક:—ગદા-ગમના વિદ્યાર્થીઓ માંડે આપનાં પાસની તથા
 રહેતા કરવાની પાસ બેસીને જવડ કરી આપવામાં આવે છે એટલા
 વિષયને લગતી માહિતીના ઘોંઘા કેટલાંક એક પાસવાળા માહિતી
 આપવામાં આવે છે.

પર વ્યવહાર માટે - આઈ. ગુ. સ્માર્ટ.

નમય રહેનાર - આઈ. ગુ. સ્માર્ટ. | ગાળી મન. બુનાઆવાન-સુરત.

મહારા સુમ

શ્રી નવચંદ્રન કુલકાવેદ્ય. ગુરુગ.

શ્રી. કેમલ, શ્રી. કેમલ, ગુરુગ.

શ્રી. કેમલ, શ્રી. કેમલ, ગુરુગ. શ્રી. કેમલ, શ્રી. કેમલ, ગુરુગ.

यथाभाभाना यार

24 4 41.

1

41 21 1 1

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

પુણ્ય:-

મહારા સંમ.

:-બીજું

“ ઓ સોની ! હું ! સાવશેને ? ”

“ હીક છે, નેમશ. ”

“ ના... નેમશ નહિ, સાવયુંજ પડશે. ”

“ વાર, વાર હવે. ”

“ હા... તે વાર વાર કરતાં આજ કેટલાં દિવસ થયાં ? ”

“ એક વાર તો કહ્યું કે સાવીશું. એવડી કિતાવળા શી છે ?
તુ થોડી કંઈ એના વિના હમણાં અટકી બેઠી છે ? ”

“ હો... ત્યારે એમજ કહેને. કે સાવયુંજ નથી. નાચયું નહિ,
ત્યારે આંગાયું વાંકું. ”

x

x

x

x

જમીને ઓશીસમાં જતાં પતિદેવને પાનની ખીડી મનાવી આપતાં પતિવ્રતા સરલા આજ કંઈ મીઠું મીઠું હસમુખે મોઢે સમગ્રવી ગઈ હતી. ભોજનકાર્યથી પરવારી ઘડીબર આરામ લેતાં પતિપત્નીમાં કિપર પ્રમાણેનો આનન્દવિનોદ લૂટાઈ રહ્યા હતા. સરલા સમજી, સંસ્કારી, અને સ્વભાવ સુશીલા હોઈ એક આદર્શ અર્ધાંગના હતી, ત્યારે સુરેશ પણ સ્વભાવે શાન્ત સરળ અને એના જેવાજ ખુશમિગ્ન હતા. કિમ્બ નવપરિણિત અને નવયુવાન દપતિ-યુગલનો સંસાર ખરેખર સ્વર્ગીય હતો !

સરલાનું સીમત (અધરણી-અગ્રહીણી.) પાસે આવ્યું હોવાથી આજ એની શરમાળતા, એલાળતા અને વાચાળતા હદવટાવી ગયા હતાં. સુરેશ પાસે એક રેશમી સાડીની-અણમોલાં અમમની ઉધરાણી થતી હતી. પણ માણસો સુરેશ “ થાય છે, થાય છે. ” કહીને એ આપડિને કેડાવ્યાજ કરતો હતો.

“ હ્યા, ” સરલા પાનની ખીડી અને માપાઈ સ્વામીનાથને આપતાં બોલી: “ બોલો, ત્યારે પછી કાપશેને ? ”

“ પણ...શું ? ”

“ શું તે વળી એમ તો ! હ્યા, જાણે જાણનાંજ નથી ! હાથે રીંતે છેક અજાણ્યાં થઈને કેવાં પૂછે છે ! વાહ... ”

“ અરે વાહરે ત્યારે લટકો...સરલે ! કહે જેડે, અમ્મર પહંરેશ. એમને પેટ ભરાઈ જશે કે ? ”

[ગુલાબી સુરખી ગાલપર સ્ફૂરી આવતાં સરલાનું મોઢું મલકાઈ નય છે. નયન અને મુખચંદ્ર તીથાં ઢળી નય છે.]

“ કેવું હસાઈ જવાય છે ? ત્યારે પછી મને તો ભૂલી જશે. કેમ ? ”

[સારુભાઈ છે.]

“ હે, હવે હું જાઉં છું. ” મુરેશી ખૂટ પહેરવા માંડ્યા.

“ ના...ના...હિભા રહો. ” સ્વામીના ખૂટની દોરી બાંધતાં સરલા દેનેહબર્યાં શબ્દોમાં સમજાવવા લાગી: “ ભૂલશે નહિ, હોં ! આજ સાંજે આવતી વખતે જરૂર લેતા આવજો. નહિ તો...પછી...”

“ નહિ તો પછી શું શિક્ષા કરવા માંગો છો ? ”

“ સાંજે ખવડાવવાની જ નથી ને...હા.. ”

“ ઓહો ! એવને ? ”

“ ના...પણ આજ જરૂર આવજો, હોં ! વ્હાલા ! જોજો ખૂલતા. નહિ તો પછી હું જાવ...તમારી સાથે બોલવાની જ નથી. ”

“ પણ લે વળી...તે કદાચ ભૂલી જવાય. ”

“ હા...ત્યારે ! ખાવાનું યાદ રહે છે ને ? તેમ યાદ રાખજો. ”

“ લે ત્યારે, એક કામ કર. આ મહારા ધોતીઆને છોડે એક ગાંઠ બાંધી દે...કે યાદ રહે. ”

“ હા...હા... એ વાત બધાં કરતાં સરસ...સાવો...”

[સરલા ગાંઠ બાંધવા બેસી છે.]

“ અરે રાખ ! શું સરસ ? આ... ઓફિસમાં બેઠાં બેઠાં ગાંઠ નરફ નરફ જગ્યા કરે, અને ત્યાં તું જ યાદ આવ્યાં કરે, ત્હારી જ મતિ આંખ આગળ રમ્યાં કરે, તો પછી ચોપડામાં કંઈ ઉધુચનું ચિતરી મરાય તે...તેનો કંઈ વિચાર કર્યો ? ”

“ ત્યારે પછી ? ”

“ હવે બ્રહ્મી જગ્યાએ તો પડી આવતી કાંઈ નવિયાં રતનો દિવસ છે ને ! ક્યાં ન્હાનાં જવાનું હતું ! ”

“ ના...ના ! તમારા વાવડાનો તો એમ પાડવ નહિ આવે. મ્હાં તો હવે આજ ને...એજ. શું ? સ્તાંભાચુ કે ! જરૂર લેતા આવવું. મ્હારા સમ. ” કંઈનાં સરસા આંમનિ ગમે વગળી પડી.

પરંતુ ખસાચ, અગરકાલ “ મ્હારા સમ ” એ વાવડાં કિયારા અફર છૂટથી થાય છે, અને તેમાં જ બાળ પરીને રીમાયલાં રામચંદ્રજીને મનાયવા સીતાદેવીએ તમ્કથી તો ખાત. પડેના ! જે તમારાં પતિદેવ કામ પાતની આનાકાની કરતાં હોય, તો આ મ્હારી વાતનાં મથાળું “ મ્હારા સમ ” એમને ખંમે માયુ મુકી જગ નેત્રપટ્ટવરી ને દસતી મ્હાંએ કિયારા. કે કંઈક હોય, પડી એનું મદદ ! એનો પ્રભાવ ! અ...અ, તમારાં મેંડા પાર ! પાગીથીય પાતજા પતિદેવને કરવાં હોય તો મ્હારા સમ એ મુદતની નાવડાંપ માંહેલું મંથન કરીને મંદ શોધેલું એક રામખાજ રત છે. જરૂર થાય તો અખતરો કરી લેવું. કેવો વગાકાર પડે છે !

ગ્રાહણોનાં સરસાનાં એક રાવડ “ મ્હારા સમ. ” અને સુરેશ પલકમાં પલકી ગયો. હવે એ હોયો. માયુ અંજવાળનાં એ ઓરોયો : “ તમે કોઈ જરા પાકા તો ખરા. નહિ ? ”

“ હૈ...કંઈક એમ ખરું. ”

“ ખરું ને ! એનાં હાથથી કેવો કરતાં એમંદો આંખમાં લેતાં પતિએ પડ્યું. ”

[સરસાએ હાથમાં ડાકે હાથાથી જરા હસીને સંમનિમુચક જવાળ વાગ્યો.]

“ અને તમે ? ” પાછો સ્થગી પ્રશ્ન “ છાંયા.”

“ તુંજ કહી દે, જોઈં વાર ? ”

“ ના... તમે તમારે મોઢેજ જોસો. ”

“ બોળા, સાવ બોળા, તમે જંતમ સમજતો એમ સમજી જઈએ એવાં ! તમે જેટલું પાણી પાવ, એટલું મૂંગે મોંદે આંખ મીંચી પી જઈએ એવાં ! ”

“ હા...અહુ બોળા, જોયા નહિ લેય તો ! ”

“ ત્યારે તુંજ કહે, એમ ક્રેવા ? ”

“ અહુ નહિ, પણ સુંઝ...જરાક...જુઝ્યા. ” એમણે ધારેથી કાનમાં કહેવું, ને પછી “ હી...હી...હી... ” અડખાડાટ લગી પડી.

“ અરે વાહરે જુઝ્યા ! ” તેના ગાલપર ધીમો તમાગો મારતાં મુરંચ સાલ્યો : “ જુઝ્યા કેવી રીતે ? ”

“ રીધી રીતે...સહેજ વારમાં એમજ ન જવ, એવી રીતે. ”

“ પરંતુ એમ તો તમેય ક્યાં જોછાં છો ? જવ એમ છો ? કેનરે એમ છો ? ”

“ જોછાં હોઈએ તો પછી તમને પ્રશ્ન કેમ પડાય ! એ તો સરખસરખાંજ જોઈએને આ ! ”

“ વારુ ચાલ ! હવે મુકે ત્યાં એ બાગવત કેવું, ત્યારે અમ્મર આંતર લાવું, એમને ? ”

“ હો...હજુ તો પાછું પૂછો છો ? ”

“ પણ જોજો...પાછી ધડીધડી પજવ્યા ન કરતી, હોં ! ”

“ અહુ સાડ...નહિ પજવું. ”

“ આપ વચન. ”

“ હો આ વચન. યસ ! ”

“ ખા, જોઉં મહારા સમ. ”

“ તમારા સમ. થયું ? ”

“ જા...ત્યારે જરૂર લેતો આવીશ. હવે હવે ટાલક વળી ! ”

“ હા.....સ... ”

સુરેશ આજ તો વચન આપીને ગયા. સરકાનું અનર હવે આનંદથી ગળગળ ઉંચું કેળગવા માંડ્યું. એના હાલમાં કપરથી તો નિરાંત વળી, પણ હવે અંદરથી ચટપટી થવા માંડી. “ આમ પડે...તેમ પડે...પણ હવે એના હૃદયમાં એકનજ મળે. ” ક્યારે બ્રહ્મ આપે, ને અમ્મર લાવી મન મનાવે, એનાંજ એને અન્નાં આવવા લાગ્યાં. એ કાગને ડોળે કાન્તની રાહ જોવા લાગી.

જોડી જોડી ઘરકામ આટોગી લઈ એ જાડી વખત વિનાડ્ય પોતાની પાછોશની એક પ્રિય એવી સખીને ત્યાં ગઈ. વાતચાતમાં સરકાને જે હવે હતું, તે હોઈ આવી ગયું. એ બોલી પડી:

“ બહા ! હમણાના દહાડાય મઝા ખાંડાંગા તો આ ! જંતે. હવું તો બેજ વાઝ્યા છે ! ”

એની મસ્કરી સખી એનો મનોભાવ અને વ્યથા પામા ગઈ. એના ખભા ઉપર બેસે હાથ મૂકતાં એણે એના કાનમાં ધીરેથી ટહુકા ફોપી: “ તે...બહેન ! આજ કેમ કંઈ આમ બદલ જાવરાં અને બેઆકાળાં લાગે છે ? કાલ પરાણું-અરોણું તો ઘેર નથી આવવાનાં ! ”

“ ના...રે...ના...એ તો હું અમસ્તી...જરાક... ”

“ અરે અમસ્તાં તે હોય કે ? એ તો હું જાણી ગઈ છું. છૂપાંવા છો શું ? અલી ખેન ! અમનેજ બૂલી જવાના કે ? અમનેય નહોતર દેવાના, કે પછી એમજ ! ”

[શરમતા શેરડાં ખાલે પડતાં નયન નીચાં ઢળી જાય છે.]

“ કેમ ખોસો, આજ મુરેશબાઈ શું લાવવાના છે ? ”

“ અમ્મર. ” હૈયામાં હર્ષ ન સમાતાં અંતે એનાથી ખોલાઈ જવાયુ.

“ અહ... તેથીજ... અલી ખા ! અમને આમંત્રણ ખરાં કે ? ”

“ તમને તે વળી આમંત્રણ કેવાં ! તમે તો ઘરના માણસ માણાવ. ”

“ ના. ખા... અમે કદ એવા ગોલા નથી. આમંત્રણ તો નાનરવાર જોઈશે. એવા વગર કલે આવવાને કદ અમે રસ્તામાં નથી પડ્યાં. હા... ”

“ જવ, જવ, તરલા ખેન ! બહુ. તમેય આવાં ઓછા ખોલ શા ખોલતા હશે ! ”

“ બલે. ખેન ! બલે. ઈશ્વર કરે ને તારાં મનના મનોરથ અંત અંતરના અરમાન પૂરાં થાય, અને અમારાં બધાના મોદ્દ મીઠાં થાય, એટલેજ બહુ થયું. ”

“ તમારા મોંમાં સાકર ! હ્યો, ખેસો...હવે એમને આવવાનો વખત થયો છે, એટલે હું તો જઈશ. ” સરલા ઉઠતાં ઉઠતાં ખોલીઃ “ પધારજો હોં ! તરલા ખેન ! તમને જમવાનું અને ગીત ગાવાનું આજથીજ નહોતરું છે. ”

“ ના...રે...બા. ”

“ તે કંઈ છૂટકા થવાનો છે ? ”

“ અરે કંઈ ગાંડી થઈ! એ તો અમસ્તું વરસા દસવાનું. ”

“ ના. ના. તે નાંદિ આસે. આવયુંજ પડશે. હા...જેજે...
મહારા સમ...નહિ તો પછી...”

અને સરસાના એ છેલ્લા ગપ્પદની મોડીનીમાંથી તરસાથી ન
છટાયું. તેણે “ ગાડુ નાર. ” એવો ઉત્તર વાળ્યો, અને સરસા દસની
દસની ચાલી ગઈ. ઘરમાં આવી ઝોંઝે સગડી મળગાવી સપાટાખંધ
બોજન બનાવી નાખ્યું. તે પછી ઝેંકડી પડતાં પાછી કાન્તના
બાગમનની સારૂ વેતની વતનજો કર માસે ટેકવી અગ્રારીએ વરસા હિમા.
બોડીવારમાંજ સુરેશ આગાં. સરસાએ એને જોરસાના પમથીઆં
ચઢતો જોયો, ઝોરસે તો એ દર્પથી ઉભરાતે લેપે સલામી દોડી. અધુન
સદરના પમથીએથીજ સુરેશ ઉઘે નેતું. નયનેનયન મળ્યાં. સલામેજ
હાથ લાંબાલીને ઉઘેડી પ્રેમધેડી પત્નીને જોય. વધેડીનું વહન જોતાંજ
એનાથી દસાઈ વરવાયું. અઝેજ કવિ એની પેલી પપ્પાન લીટી એને
અત્યાંચ સંભળી આપા. *What female heart can gold
disparis* ? કંઈ મુંઢરીને મુરખું અર્થાત શુંગારના શોખ નથી ?
મર્વે ગુણા: ની વરસાએ જે મર્વે જનાઃ કાંચનમાશ્રયન્તે લખાડુ
લેત. તો !

“ લાંબો જોડે...લાંબા કે ? ” કેપર આવતાંજ અંગેના સરસાએ
એનો હાથ પકડ્યો.

“ અરરરર...”

“ કેમ ! શું છે ? ”

“ અરરર ! શું કહું ? રહી રહીને અત્યારેજ યાદ આવ્યું. એ વાત તો હું તદ્દનજ વિસરી ગયો. હવે ? ”

“ હેં ! શું સાચું કહ્યો છો ? ”

“ ખરેખર ! ત્યારા જીવના સોગન ! તહે હમણાં સંભારી, ત્યારેજ યાદ આવી. ”

હર્ષથી કૂદતી અને આનન્દથી ડહાળતી સરખાદહ્યા સરસાના મોઢાનું વર જરાવારમાં ઉતરી ગયું. એના ટાંડીઆ ભેતભેતામાં ઢીલા પડ્યાં. પૂર્ણ પ્રદ્મલેસાં પુષ્પની પાંખડીઓ નેમ ઘિગ્રાહ જાય, એમ એની ખીડાની પાપણોમાં જાગજાગીઆં ભરાઈ આવ્યાં. એ જાગમજે સાંદે બોલી : “ પ્રભુ ! ”

“ દેવી ! ” સરસાના માથા ઉપર હાથ ફેરવી એના વિખરાયલા વાળ સરખા કરતો મુરેશ બોલ્યો.

પતિવ્રતાએ પોતાનું માથું પતિના ખભા ઉપર મૂકી લીધું હતું. એના પ્રેમાશ્રુઓ વરે મુરેશનું પહેરણ પસળી રહ્યું હતું. છતાં નિરાશ અને હતાશ એવા એ હૈયામાંથી હમ્મુ એકે કહતી વરાળ ખસાર નહોતી આવી. પતિને કપકો દેવા એના ખીડાયલાં હોઠોમાંથી એકે અક્ષર ખસાર નહોતો પડ્યો. “ આહા ! આનું નામ તે સ્ત્રી ! આનું નામ તે સંસાર ! આનું નામ તે સ્ત્રેષ્ઠ ! ” મુરેશ પોતાને મનમાંજ ધન્યવાદ આપવા લાગ્યો. ત્યારે વાંચક ! આજ વખતે આપણાં પેલાં **મયુના આ** હોય તો ! દેવું થર અગવળી મેલે ! અરે ! ધૂળ ખંખેરી નાખે. ખરેખર ! સ્ત્રેષ્ઠભાગી મુશીકાની વાત તો જુદીજ તો.

એના વાળની લટા સાથે રમતાં સુરેશે ધીરેથી એનું કરમાયેલું વસ્ત્રકમળ કંચુ કંચું. વ્હાલથી જાતી સરસી દાખતાં એ બોલ્યોઃ “અસ કે ? આટલામાંજ રહી પડી ? હું તો ઘડીક વાર ત્યાં પાણી જોતો હતો...પણ કંઈ નહિ...તું તો તદ્દન પોચી...”

એકાએક અમ્મર એના માથા ઉપર પડ્યું. અમ્મર જોતાંજ સરલા અંધ બની ગઈ. પતિદેવ ઉપર ચઢેલી ઘડી એ ઘડીની પ્રેમી રીતે એકે રાપાટે જતરી ગઈ. વ્હાલમાં ને વ્હાલમાં “જુદા ! જુદા ! બોટાં બોટાં સોગન ખાનાર...” એવું કંઈ અડ્યડતી એ વ્હાલમૂને વગાગી પડી. હૃદયોહૃદય અને અધરોઅધરો સલગન થયાં. અને એ ભિન્નમાં સ્વર્ગીય મુદાના મધુર અને મોંઘા સ્વાદની અનેરી ત્યાગ અને લલગગત લૂટાઈ ! સહુ કોઈને એ સદ્ભાગ્ય નથી સાંપડતા ! એ તો સરલા અને સુરેશ જેવાં કોઈકેજ સ્નેહ જોડવાને !

“ એક વાર પહેર જોઉં, પ્રિય સરસે ! ત્યને અરોબર આવી રહે છે, કે નહાતું-મ્હેરું પડે છે ? ”

“ ના રે આ ! હમજાંથી નહિ, ચાળાઈ ગય. ”

“ અરે પણ તું કેવી કાગે છે ! એ મ્હારે જોવું છે, તેનું કેમ ! ”

“ પણ હમણા શું ? વખત આવે ત્યારે જોજોને... ” એટલું બોલતાં બોલતાં તો એ શરમાઈ ગઈ.

“ હવે બહુ માન ન માંગને ! પહેરતી હોય તો પહેર. ” કહી સુરેશ ઘડી ઉઠેલી નાખી પ્રિયતમાને અંગે પોતાને આવડે એમ એ વિંચાળવા લાગ્યો. “ સીધી...કબી રહે... ”

“ કાવો કાવો...નકામું પીંખી-વીંખી નહિ નાખો. ”

“ ત્યારે પછી ? જેને સીધે સીધી...”

સ્વામીના અત્યાચરણે હારી અતે એણે એનાથી પોતાની ગૌરવેલતાને શણગારી. ખેડૂરી રહ્યાં પછી તે સ્વામી રૂપી દર્પણની મ્હામે જોઈ જાણે એમાં પોતાના સૌન્દર્યનું પ્રતિબિંબ પડતું ન હોય ! તેમ બોલી : “ કેમ ! કીક લાગે છેને ? હું...કેવું લાગે છે ? ”

“ અરે...કંઈ...વાત ! લે...જો, આમ આવ.” કહી પાસેના કપાટના આયનામાં પડતું પ્રતિબિંબ સુરેશે સરસાને બતાવ્યું. એય માંડીધેલી થઈ ગઈ.

“ કેમ ! પરદે તો પડ્યુંના ? ગમે છે ને ? ”

[કોણ બોલે ? કેવળ મંદ મંદ હાસ્ય-ધ્વનિ અને ચાંખના આછાં બાળાં !]

“ બોલ, છે લવે બાટી ? ”

“ બધું બહુએ. સો. બા ! આટલામાંજ સમગ્રવી દેશો કે ? ”

“ અરે નારે મહારી મીઠી ! બાળો હું તારો છું ને ! ”

“ એમ ? ”

“ હા...ખરી વાત.”

“ ના...ના...બાવ જોઈ મહારા સમ.”

“ તહારા સમ ! તહારા સમ ! તહારા સમ ! ”

“ તમે કુચ્ચા નથી હોં ! ” સરસા ખડખડાટ હસી પડી.

“ હવે...કેમ ? ”

પ્રેમાળ પત્નીએ દોડી પતિના ગળામાં પુષ્પમાળાની ખેંઠ પોતાના બે હાથની આંટી બરાબી દીધી. “ બહુ સરસ છે હોં ! એનું શું આવું ? ”

“ હવે એ અંકુ જાળીને ત્યારે શું કામ છે ? તું ત્યારે ખેરવાની સરીગત. ”

“ ના...ના...તોપણ ! ”

“ રૂપીઆ પચાસ. ”

“ સાચ્યે ! ”

“ હે, ત્યારે શું જોટું ? ”

“ આવ જોડે, મહારા સમ. ”

“ તહારા સમ. અસ ! હવે સતોપ થયો ! ” અને સુરેશ એક આછું આડપતું કરી લીધું.

“ ના...ય. ” કહેતાં સરસા જોડેના અડમાં દોડી ગઈ. અમ્મર ધડી વાળી સંભાળથી કચ્છાટમાં ગોડવી દીધું. ભોજનચામ પિરસાદ. પતિદેવને જૂમ પડી. અને સુરેશ કપડાં ગદલી લાથ-પગ ધોમ પાટસે બિરાજ્યો.

“ આજ શાક એવું તો સરસ થયું છે...હોં ! ”

“ મહારા સમ ! ”

“ તહારા સમ. હે જો, જોટું માનતી હાથ તો જરા ચખાડું. આમ પાસે આવ, મેં હાડ...જો ખવડાવું ! ”

“ હં...હું...રહેવા દયો. ”

“ ના...ના. એક કાળીઓ તો હે. યાદું પડતાં એના ટેન્ડ (સ્નાદ) જશે. ”

“ બસે...બસે. ” એણે મોઢું ફેરવી નાખ્યું.

“ પણ નહિ આતી...જરા જે તો ખરી ! ” કહી વિનોદી સુરેશ પરાણે એનું મોઢું ખેંચી કહી એક કાળીઓ એમાં દાખી ધાડ્યો. સરલા તો થૂંકવા મંડી ગઈ.

“ થૂ...થૂ...થૂ...ખળી ! આતી તે મસ્કરી કરવાની હોય ! આતાં આતાં...ગતવ...ગતવ...તમે તો બાઈ...છેકજ...”

જ્યારે સુરેશ તો પેટ પકડીને હસવા લાગ્યો. પાણી પીવાં જતાં એને અંતરાસ આવી. એટલે હવે સરલાનો વારો આવ્યો. તે હસતી હસતી બોલી :

“ હ્યો, હસો હવે...ખહુ હસો છો તે...હૈં...જે તો શિક્ષા.. ”

“ ગાંડીરે ગાંડી ! વટલછ મહા, કેમ ? મંડપમાં બેસાડીને બધાની વચ્ચે ઘુંઘટ માંહેના આ શશિમુખને કંસાર આતાં શરમ નહોતી લાગતી કે ? કહે જેકે ? તે તો ગળ્યો હતોને ? તે તો થૂંકી નહોતો કાઢ્યો ! ”

“ બસ...બસ. ” સરલાએ ઉઠી રવામીને મોઢે આડો હાથ દીધો : “ તમને તો કેમ શરમજ નથી. હવે છલાડે છલાડે છેકજ ખમડતાં ગતવ છો. ”

“ એમ કે ? ”

“ નહિ તો વળી શું ? ”

“ તહારા સમ ! ”

“ મહારા સમ શું કામ આવ છો ! હું થોડી વધારે છું ! હું જાણી તો મહારા આપની એકની એક જાહેરા. હા...ખા...”

“ એમકે ખા ! ” સુરેશ એના ચાળાં પાડ્યાં : “ ને મહારી નહિ કે ખા ! મહારા કોયળી ભરીને ખરચેલાં રૂપીઆ ખા ! ”

[કંઈ બોલતીજ નથી.]

“ હો, શાક મૂકું કે ? ” ભાણું ખાલી જોઈ પીરસનારીએ કડકીમાં શાક કાઢી પ્રશ્ન કર્યો.

“ અધું પછી. બોલ...જેવું...ખેલાં. બોલે છે કે નહિ ? નહિ તો આ કડીને કોમો થઈ જતું છે. હાથ ધોઈ નાખું છું. ”

“ ના...ના...એસો...એસો...તમારી તો ખરીજ તો વળી ! એક વાર નહિ પણ સાડીસતર વાર ! એમાં કંઈ ના કહેવાય ! પણ એટલુંજ કે જરા કેર પડે ! ”

“ તમે જોયો જોયો જરા બોલવામાં પેક, એટલુંજ નહિ પણ કંઈક કુચ્ચાંચે ખરાં ! ”

“ એ વળી શું થઈ આવ્યું ? ”

“ એ તો મને એમ લાગે છે. કે તમારે જો કંઈ કામ કઢાવી લેવું હોય, તો તમે અમને ધીમી ધીમી...અને મીઠી મીઠી...એવી તો સફાઈપંથ વાતો કરી સમજાવી દેવો છો, અને શીશામાં ઉતારી નાખો છો, કે ન પૂછો વાત ! અને મિનજાં કાણે ન હોય ! એમ જાણો, ત્યારે જ્યારે જાણતાંજ નથી, ચૂપચાપ ! અને પછી જરા લાગ જોઈ એવી તો આપ્યા સોફરી મારો છો, કે ખરો પોપાર ! એમ પાર ! કેમ ખરી વાતને ? ”

“ હું...કંઈક એમ ખરું. ”

“ અને પેસો ત્હારો પાણી પાણી કરી નાખનારો ઘરગથ્થુ અને મારા જેવો મીઠો સોનેરી શબ્દ ! ઘસીફરણ મંત્ર ! ” મહાત્મા સમ ”

એ તો જ્યારે જ્યારે અને જ્યાં જ્યાં સંભળાય, ત્યાં ત્યાં અને ત્યારે ત્યારે તો બસ...ત્યારે દરાવ પસાર ! ત્યારી માંગણી કમૂલ-મંજુર..."

“ ખુ સાર. ”

અને વ્હાલા વાંચક ! મહારી સરસેના સીમંતમાં તું જરૂર જમવા પધારજો. હનેય આમંત્રણ છે. જોજો બૂલી જતો ! નહિ તો પછી હનેય મહારી એ મધુરીનાજ શબ્દોમાં સોગન છે.

“ મહારા સમ. ”

* પાંચ રૂપીઆમાં બે બુટ્ટીઓ *

સાચાં માણેક (ઝીણાં ૨) જડેલી ગીની સોનાની (૨૨ કેરેટ) મશીન પોલીસ ફેન્સી બુટ્ટીની જોડી ૧ તથા રૂપીઆ પાંચમાં વાંટીઓ ગાજો નંબર ૧ થી ૮ ના માપની ગીની સોનાની (૨૨ કેરેટ મશીન પોલીસ ફેન્સી પેટન્ટની અંદર એક સાચું માણેક (ઝીણું) જડેલી પણ ૩. ૫) માં મળે છે. વી. પી. ખર્ચ જુદું. પસંદ નહિ પડે તો દિવસ પંદર સુધી બદલી શકાય, ને વાપરેલી ન હોય તો પૂરાં નાણા. મળશે. ચાંદીના વાસણો તથા પ્રેઝન્ટ આપવા લાયક ફેન્સી નકશીવાળી ચીજો પણ અમારે ત્યાં મળે છે.

સોના-ચાંદી તથા બવેરાતના દાગીના બનાવનાર, વેચનાર, તથા જુના લેનાર:—

જવેરી માતીલાલ એન્ડ સન્સ.

શોરૂમ:—ભાગતલાવ-રોડ, મુરત.

તાવનો એકજ અકસીર ઉપાય !

—: અને તે :—

દલાલનું —

— એચ્યુમીક્ષ્યર

—: એકવાર અવશ્ય વાપરી જુઓ :—

કારણ કે આ દવા ટાઢીઓ, એકાંતરીઓ,
મેલેરીઆ, ઈન્ફલ્યુએન્સા, વગેરે હરેક જાતના
તાવ ઉપર અકસીર, અસરકારક, ભરોસાપાત્ર
અને ફત્તેહમંદ ગુણ કરનારી સાબીત થઈ
ચૂકી છે.

—: મળવાનું ઠેકાણું :—

સુરત જીલ્લામાં જુના અને જાણીતા દવા વેચનાર

“ દલાલ પ્રધર્સ. ”

બસનપુરી બજાર—સુરત.

❀ पुण्य त्रींशु. ❀

એમ કે ?

[હિન્દુ-સંસારનું એક સુવર્ણ દ્રશ્ય !]

પ્રયોજક:—“ પુણ્ય. ”

[પુનઃ મુદ્રણના સર્વાધિકાર પ્રયોજકને સ્વાધીન.]

નરિયાદ.

“આભાવળી.” તા. ૨-૨-૨૬.

નીચેનું નામ નોંધી રાખો

આટલી દવાઓ તો તમારા ઘરમાં હોવી જ જોઈએ.

લાંદેરવાળાની ઝાંઝાંક વેચપર અડરીર અમૃતવારા,
જમનવરવાળા પૈદરાશ્ત્રી મળીશંકર ગોવિંદજીની અખુર કૌવત
આપનાર આતંકે નિગદ ગાળીઓ, આરંગલીવાળા પૈદરામશંકરની
નહાના બચ્ચાં માટેની નહરી ખાંખલી ઉધરસ, તથા વરાંધ ઉપર
આશિર્વાદ સમાન પંચામૃત તેમજ દમ તથા જુની ખાંસી માટે
સર્વાત્તમ એવી કાચંડસરી.

કેમીન્ટ એન્ડ
કોમીન્ટ

સી. એન. બ્રધર્સ

કાળુપીઠ બજાર
સુરત.

આ ઉપરાંત અમારે ત્યાં દરેક જાતની વિલાયતી તેમજ
દેશી દાર્મસીની દવાઓ. સેન્ટ. સાળુ. કોલિનવોટર. પેન
ક્રીલર. તમામ દરાજનો મલમ. ખુશઆદાર તેલ વિગેરે
જુદક તેમજ જથાખંધ વેપારી ભાવે મળશે.

ડોક્ટરો તેમજ વૈદોને માટે ખાસ વેપારી ભાવ:
બહાર ગામના ઓર્ડર ઉપર પુરંતું

ધ્યાન આપવામાં આવે છે

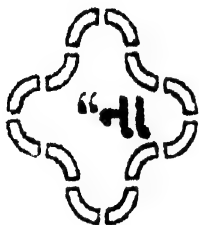

* એકવાર * મુલાકાત * લઈ * ખાત્રી * કરો *

પુણ્ય:-

એમ કે ?

-:ત્રીજું:

ના

ના, તે એનાથી રોજ ઉડીને તમારી યાળા તો નહિ સંભળાય, સમજ્યા ? "

" એટલે તું એમ કહેવા માંગે છે. કે ત્હારી યાચકીને અમારે કંઈ પણ કહેવું અગર ધરતું કામ આપવું નહિ. તે રોજ તૈયાર પાટલે રાંધીને ખવડાવવું ! એમને ? "

" હા...હા. તે એની તબિયત સારી નથી રહેતી, એટલે એનાથી તો ધરતું કામ નહિ થાય. "

" એટલે અમારે કરવું ! એમને ? "

" તે તમાગથી થાય તો કરો, નહિ તો પડ્યું રહેવા દેવો. કાંઈ એમ કોરો. હું કાંઈ ન સમજું. "

“ એમ કે ? ”

“ હા... ”

x

x

x

x

કેપરની ગરમાગરમ તકરાર ઉઠે ૧૮૫૭નો બળવો વશિક્રિય નાતિના એક આબરૂદાર ગણ્યતા ખાનદાન સદ્ગુણસ્થ નામે ધીરજલાલને ત્યાં ફાટી નીકળ્યો હતો. વૃદ્ધ બાપ “ બાઇ બાઇ ” કરીને ઉછરેલા અને પરણ્યાવીને પાંખ આણેલા એવા પોતાના એકના એક અંગ્રેજ સાત ધોરણ સુધી બણેલા એન્જલુકેટેડ (કેળવાયેલા) અને સુધરેલ પુત્રને આજકાલની નવી નખ જેવડી વહુની હથેલીમાં નાચી તેના તરફથી ચક્રિયાત ન કરવાને માટે સમજાવી રહ્યા હતા. ત્યારે આ ફેશનેબલ અને સુધરેલ યુવાન પુત્ર વધુ આવતાંજ તેના હાથનું રમકડું બની ૧૮૪ પોતાના ઘરડાં ડોસા ડોસીની સ્થામે ધડીએ ને પળે પાતીનો પક્ષ ત્રણ ધુરકયાં કરતો હતો.

દીકરાના દીકરાની ઝાળી હલાવવાની હોંસમાં ડોસા ડોસીએ લાડીલા મનમોહનને એક શ્રીમંત શેડીઆની મ્હોટા ધરની, સળી તોડીને બે પણ ન કરે એવી, બણેલીગણેલી, દેખાવડી અને સ્વતંત્રતા તેમજ સ્વચ્છન્દતાના પાશ્વિમાત્ય પવનમાં સરેલી વહુરાણી શોધી આપી હતી. વૃદ્ધ વડીલોએ સાડાં ધર અને સારો પૈસોજ જોયો હતો ! કન્યાની કાંચનવર્ણી કાયાજ જેવું હતી ! પરન્તુ રૂપના એ રસિયાઓએ ગુણ જોવાની કે જાણવાની ઝાંઝી તસ્દી નહોતી લીધી. અને તેનુંજ આ પરિણામ હતું.

પાંખ આવતા પાંખીઓ માળો તજ જેમ પલાયન થાય છે, તેમ મનમોહન મોતનગૌરીના આવતાં માખાપનો મટી બાપડીનો ઘણ

મગો, અને મ્હોટે ભાગે આજ બહેલાગણેલા યુવાનોના સંબંધમાં વસ્તુતઃ બને છે પણ એમજ ! એ પૈસાદારની પુત્રીના પનોતાં પગલાં ધરમાં થતાંજ જરાતરા માથાપની લાજ-મર્યાદા સાચવતો કૃળદીપક છેકજ છાપરે ચડ્યો. દિવાની યુવાની અને અભિમાની શ્રીમંતાઈ ! સોના અને સુમધનો સંગમ ! પછી શું પૂછવું ? પીંગળામાં ભરથરી અને હુલાસીમાં તુલસીદાસની પેઠે મોતનમાં મોહન અંધ થઈ મગો. મુંબઈની રોડાણી થકને હરતીહરતી એ શ્રીમાનની કન્યા ધરમાં સળી તોડી બે ન કરતી, પરંતુ અવનવા શાલુગાર સજવામાં, ભાતભાતના વાંકા સેંચા પાડવામાં અને મોઢા ઉપર પાઉર લગાડવા પાછળજ કલાકોના કલાક માફતી. સહવારના બહાપાણી અને બપોરના ભોજન પછી પણ એ માળ ઉપર જઈ પલંગમાં આડી પડતી, અને પડી પડી આરામથી નોવેલો વાંચતી વાંચતી પોદી જતી. સાંજે જ્યારે વૃદ્ધ સાસુ-સસરા દેવદર્શને જતાં, ત્યારે આ શ્રીમાનના સુધરેલ પુત્રી કોઈ વાર એકલાં તો વળી કોઈ વાર 'પોતાનાજ' મતને મળતાં એવા પતિદેવનો હાથ હાથમાં લઈ બાગબગીચા અગર સીનેમાની ખુરસી શોભાવતાં. તેમ જતાં દાઢ દિવસ બાપડી વૃદ્ધ સાસુ ભોગજેગે પણ વહુરાણીને નીચે નળથી પાણીનો ધડો ભરી લાવવા, અગર તો નાહી એમનેએમ પડતું મૂકેલું એમનું અગર એમના પતિનું વસ્ત્ર ધોઈને જરા સુકાતું કરી દેવા, અથવા તો જમવા બેઠેલા સસરાજીને જરા પાણીનો લોટો ભરી આપવા કહેતી, તો બાર વાગ્યાં સમજવાં ! રામનું રામાયણ લંબાય, રજનું મજા થાય, અને છેવટે એટલેથીજ ન અડકતાં એ ફરિયાદ રાતના ઉપલી હાથકોટમાં (પતિની પાસે) નોંધાય, અને સહવાર પડતાંજ ફરિયાદીના વકીલ તરફથી (બણી) એ ચારે અપીલ પણ થાય, અને પછી

અને “કહ્યાનું મેં શું” કરી આપડાં વધુ ડોસા-ડોસી પોતાના ખોસેલા ખોલ દોલગીરી દેખાડી પાછા ખેંચી લે ! અને તેમ છતાંય એ શ્રીમતીનું ધુંવાધુંવા અને ડરામણું તો હમેશના બુદ્ધાંત ! મરીજ !

x

x

x

x

“તે...અમારાંથી એવાં મોટાં અધમાણીઆં વડા-માગર લખતે ઘાટલુની માફક દાદરા તો નહિ ચલાવાય ! હા...તમને શું ? અમારી તો ત્રણ દહાડામાં કમ્મર ખેંચી વળી જાય. રામજીયાને આ.....તે પાણીનો લોટો દીગ્યા જોઈએ, ત્યારે પહેલેથીજ ભરીને ખેસતાં શું લાય-ટાંડીયા ભાંગી જાય છે ? વધુ તો આજ આવી. એના ઉપરજ આટલી શેફા ? વડુના હાડકાં તો લોલ-લાલના ઘડ્યાં હશે કેમ ! હું કાંઈ એવી વધારે નથી. આ ! મહારા આપની એકની એક છું.”

“હીક છે, હીક છે, ત્હારા વરને આવવા દેને. પછી ત્હારી ચાલ !”

“તે...એ શું કરવાના હતા ! કાંઈ કાંસીએ તો નહિ ચલાવેને ? જો, મેંદાં દીકરાંના ડરામણું દેખાડનાર ન જોયાં હોય તો ! હું થોડી કાંઈ તમારા એકની ઓશિયાળી છું ? હવે તો આખ્યાને પૂરા આઠ દિન નથી થયા, ત્યાં તો હવે આખી આખીને અડધી કરી નાખી. અત્યું આ તે સાચું કે.....”

અને સાચું શું ખોલે ? કંડીમાર ! તેમાંય વળી પાછો છોકરો પાણી લાયમાં ન મળે ! એય આયડીનો મુક્તામ. એટલે પછી દિવસ જતાં ઘરમાં મોતનનું ચઢી વાગ્યું. ખાવાનો વખત થાય, ત્યાં સુધી તો ત્રીજો મેંદો પત્તંગમાં પડી પડી નવત્રકથાઓ વાંચ્યા કરે, તે ટાઇમસર આટલેથી જડી પાટલે જોડવાય. આધું કે પાછી ઉપર ! તેમાં જો સાસુ

અમર સસરા સ્વામીનાથની ગેરહાજરીમાં એને કોઈ કામ સોંપે, તો મોઢું ચઢવી બપોરની-ફરફટી એવું કરે, કે શેકાને વાવવા જેવું થાય. બરાબર એકના એજ હુકમ કરી નાખે. એટલે એને કામ પણ કોની હિંમત કે સોંપે ?

આજ એમના પ્રેમવેલાં પતિદેવ જમી-પરવારી નોકરી ઉપર મિથ્યાબ્યા હતા. તે પછી બરાબર બપોરે અગીઆર વાગે 'જમવાની વખત થઈ,' એવી નીચેથી બૂમ પડતાંજ શેઠાણી નીચે આવી સ્નાન કરવા બેઠાં. દોડધામ અને લદ્દાલદ્દા કરતાં કિતાવળમાં એમનું ઝીણું જાળ જેવું ને બગલાની પાંખ જેવું કોઈ ધોળું લુગડું ડોલ (ખાલદી) ના ખૂણામાં ભેરવાતાં ચરચર કરતું કે ચીરાઈ ગયું. સહાએજ ઉભા ઉભા સાસુજી તુલસીપૂજન કરતાં હતાં, એમણે એ જોયું. એમની ધરડી ઝીણી અસલી અને કરકસરી આંખો એ ન જોઈ શકી. એમનાથી ન રહેવાયું. એ ધીરેથી બોલ્યાં : " વહુમેટા ! આમ જરા જોઈને તો ચાલો. નવું ને નવું લુગડું હજી તો મધ કાલેજ કાઢ્યું, ને આજ તો આપું ફરી નાખ્યું. આવી રીતે બેકાળજીથી વાપરો તે કેમ પાડવે ? આમ ખાતાં તો કૃપેરના ભંડારે ખૂટી જાય. નીતિએ નારાજશ્ચ વસે, ને અનીતિએ કુતરા ભસે. "

બસ થઈ ચૂક્યું. એક તો લુગડું કાઢવાથી શ્રીમતીનો મિનજ જીકકો હોતો, તેમાં સાસુજીના શબ્દે અગ્નિમાં ધીની આદુતીની ગરજ સારી. એમના ધુંધવાયલાં અંતરમાંથી સાસુજીને અકળાવવા ધુમાડાના ગોટેગોટ છૂટ્યા :

" તેમાં તમારું શું લૂટાઈ ગયું ? તમે શા માટે એટલા બધા તપી જાવ છો ? ગયું તો મ્હારું ગયું. મ્હારા બાપનું ગયું, નથી કેમ

તમારા દીકરાના પરસંવાના પૈસાનું, સમજ્યાને ? જો, મોટાં દળાવવા આવ્યાં છો તે ! એ તો દીક છે, કે તમારા ધરનું નથી, નહિ તો કાણ જાણે કેમનું કેમ કરી નાખે ! ” એટલું બોલતાં બોલતાં તે એ આંડણી પાંડણીએને દેખાડવા આંખે લુગડાંનો બીનો છેડા લાખી ખોટાં કુસકાં ખાવા લાગી.

કાંઈ જોશે તો કંઈત કરશે, અને ધરડે ધડપણે નાહકની ઘોળામાં ધૂળ પડશે; ધારી જાપડી સાસુની આંખો ભરાઈ આવી. એકના એક દીકરાની વડુના માથા ઉપર હાથ મૂકતાં ડોસી હવે ધીરાં પડી સમજાવવા લાગ્યાં : “ વડુબેટા ! તમે કાંઈ નવાઈના થોડાં છો ! જે આમ ધરમાં દીયકી સરખીયે ફાડતાં નથી. બધાંને ત્યાં વડુ આવે, અને સાસુ-સસરાનું અને ધરનું કામ ઉપાડી લે, એમાં આમ રોજ ઉઠીને ધેડફેડતાં શા ! એમાં વળી ન્હાનમ્ શાની ? બ્હેન ! પૈસો તો આવજ છે, ને કાલે નથી. આ માટીની દેખાવડી દેહ ! રૂપની રોશની ! ઝાકળના બિન્દુ જેવી ! હમણાં છે, અને પળ પછી નથી, એવી ચંચળ છે. એની ઉપર આટલું અભિમાન અને આસ્થા રાખવી ખોટી ! ”

“ હા...તે બધાંને ત્યાંય સાસુઓ હોય છે, પણ કંઈ તમારા જેવાં રોજ ઉઠીને “ રાં...ત્હારો રોટલો ને ધડતાં બાંગ્રો. ” જેવાં સ્વભાવના નહિ તો આ ! લોકોને ત્યાં જરી જુઓ, એકની એક વડુને પહેરાવી-ઓઢાવી, ખવડાવી-પિવડાવી કેવી છાતી પર ને છાતી પર રાખે છે. બધાં વડુ જાણે છે, પણ કાંઈ તમારી માફક નવાઈની નહિ. ”

“ ત્હારા જેવી વડુઓ જો હિન્દુ-સંસારમાં ઘરઘેર હોયને, તો પછી પૂર્વનો સર્વ રોજ પશ્ચિમમાં ડોગે. સમજ ? અમેયે એક દિવસ

તમારી માફક વડુ બનીને સાસરે ઘર માંડવા આવ્યા હતા. હમારે માથેય સાસુ-સસરા હતા. પણ અમે કંઈ છેક તમારા જેવાં આખા શેઠ થઈને નહોતાં ખેતી રહેતાં. અમારે શું ? અમે તો આજ છીએ ને કાલ નથી. ક્યાં તમારી સાથે આખી છંદગીબર રહેવાના હતા ! હમણાં તો આ સાસુની શિખામણો કડવી ઝેર જેવી લાગશે, પણ બ્યારે માથે પડશે, ત્યારેજ ખબર પડશે, કે સંસાર આમ ચાલે છે. ”

“ અહુ...સાર. ”

x

x

x

x

એક ખાણુ સાસુજી તો ખીજી ખાણુ વડુજી ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં મોઢું ચઢાવીને ચાલતા થયા. સાસુની શિખામણને ઘોળીને ખી ગએલી મોતને આજ રીસમાં ને રીસમાં ખાધું પણ નહિ. ચોટલો છોડી નાખી વિખરાયલા વાળે અને વસ્ત્રે તે પતિના કાન ફૂંકવા તેની ચાટ જોતી પલંગ ઉપર જઈ પડી. સાંજ પડતાં મનમોહન નોકરી ઉપસ્થી છૂટી ઘેર આવ્યો. વાળું કરતાં કરતાં વડુને ધરમાં ન જોવાથી તેણે પૂછ્યું :

“ આ ! તમે બધા જમ્યાં ? ”

“ ના. ” ડાસીએ ટુંકોટચ્ચ ઉત્તર વાળ્યો.

“ કેમ ? એ ક્યાં ગઈ છે ? દેખાતી કેમ નથી ? ”

“ કોણ જાણે બાઈ ! આજ સ્થવારનું ખાધું પિધુયે નથી. મ્હે અહુ અહુ કાલાવાલા કર્યાં, પણ નીચે ન ઉતરી તે નજ ઉતરી. કોણ જાણે આજ વધી પાકું શુંયે જૂત ભરાયું છે ? તોખાહુ ભગવાન બાઈ ! તારી વધુથી તો ! ”

“તેં કંઈ એને કહ્યું હશે!” હાથ ધોતાં કૃષ્ણદીપક બોલ્યાં.

“એં તો કહ્યુંયે નથી કહ્યું. મહારે શું ત્હારી બાયડી સાથે બાગલાગ બહેંચવા હતા? એને લોય! એ તો ઘર છે! કદાચ ભૂણ થાય તો એ સારી-નહારી વાત કહેવી પણ પટે! તેમાં વળી એટલો બધો તાનો ને રીસ શાની? એને તે પણ કોના ઉપર? હું કહેવા લાયક છું. ને એ સાંભળવા લાયક છે. તરત જોમ ફાવે એમ ધાણીના કુદડાની માફક સ્હામા જવાય આપવા કરતાં મોટાંની એ વાત નીચી મુડીએ સાંભળી રહેવાથી કાંઈ નહાના માયાપના કે એન્ડી આબરના નથી થઈ જતા. સમજ્યોને!”

“હા...હા...એ તો હવે હું બધુંય બરાબર સમજી ગયો.”
ફોનો મોઢન દાદર ચઢી પોતાના શયનખંડમાં આવ્યા.

પતિના પગલાંનો અગમ્યગટ સાંભળતાંજ એતને સ્ત્રી-અવિરતની ભૂમિકા ભજવવા આંખમાં બોરાં આંસુ આણી બનાવરી અંગ ધારણ કરી લીધા હતા. મનમોહને એ રીસાયત્રી રામાને મનાવવા બહુ બહુ પ્રયત્નો કર્યાં. પણ દેવી જગદેશ્વાની રીસ ન ઉતરી તે નજ ઉતરી. એ તો આંસુડાના અવિરત ધોધ વહેવડાવવાં લાગ્યાં.

“પણ શું થયું છે? તે તો મરને કહે.”

“જવ. મરને બોલાવશે નહિ. મહારે હવે કોઈને કંઈજ કહેવાતું એને સાંભળવાનું નથી રહ્યું. મોટાંની કરી હવે મરને સખગી રહેડીને થયું ન સતાવે.”

“પણ છે શું? તે તો કહે. બોલે એના બોર વેચાય.”

“ બોલવાનું હજુ શું બાકી છે ? મુઠ્ઠા હું અભાગણી ! આખો દિવસ અહીં ધરનું ગંધાવેતરૂં કરવા છતાંય તમારી માનો તાપ ને છલ તો જરૂરને જરૂરજ. હાય હાય રે મા ! મ્હારું અહીં કોઈ સાંભળનાર નહિ, એટલેજને ? ” સ્ત્રી-ચરિત નાટકનો પહેલો સીન અશ્રુદર્શન મોતને ધગાકા સાથે ઉપાડ્યો.

“ પણ ત્હને એવું તે શું કહ્યું ? તે તો કહે. ”

“ અરે મુઠ્ઠા, નહિ જેવી ધૂળગળતી વાત. આ જરા મ્હારી અસ્વસ્થ પ્રકૃતિને લઈને ન્હાવા જતાં મ્હને ફેર આવવાથી હું પડી ગઈ, ને લુગડું ભરાઈને જરા ફાટ્યું, તેમાં તો આ તમારી માએ (એની તો કંઈ સગીજ નહિ !) મ્હારે માથે ઝડોના ઝાડ તોડી પાડ્યાં. રોજ ઉડીને કંદાશ ! બળ્યું આ ધરમાં તે કેમ રહેવાય ! ”

“ શું વાત એટલી બધી વંધી ગઈ છે ? ”

“ તો શું ? તમારે થોડું કંઈ આખો દિવસ ધરમાં રહેવું છે, કે ખચર પડે ? તોપણ બહાલા ! તમારી શરમ અને બેડીકને લઈને આજ સુધી તો હું અંદર સરખાય નહોતી બોલતી, ધાંચીના બેલની માફક નીચી મુડીએ જે કંઈ કહે તે સાંભળ્યા કરતી, જે કંઈ સોંપે તે ક્યાં કરતી. આપણા મનમાં કે હશે ! મ્હોટાં છે, મુરખી વરીલ છે, એટલે ભલે કહે. એમના બોલવા તરફ ન જોવું. પણ ભાઈસાહેબ ! હવે તો હજી થાય છે. સહન પણ મૂવું કરી કરીને કેટલું-ક્યાં સુધી થાય ? હવે તો મ્હારાથી બોલ્યા વિના નથી રહેવાતું. અને જે તમે કંઈ નાથ ! હવે આ અભાગીનીની અરજ ધ્યાનમાં નહિ લ્યો, તો પછી હું જરૂર કોઈ વખત કુલે તાપી કરીશ, આપવાત.....”

એટલું બોલતાં બોલતાં તો એનું કુસકાં લાગતું માથું લાલચોળ આંખોવાળા એના ગાયલા ઘણીના ખોળામાં પડ્યું.

અંગ્રેજ ભણેલા પણ ગણેલા નહિ એવા યુવાન મનમોહનની આંખમાંથી અંગારા વરસવા લાગ્યાં. એ ઉરંકરાયલા અંધ સમગ્રવી પરાવીને પત્નીને શાન્ત પાડી. “ કીડ છે, આજની રાતજ આડી છે. કાલ સહવારે ગધું ગરાબર ઘણ રહેશે. ” કહી એ વિચારના વમળમાં ગોથાં ખાતો ખાતો આડો પડ્યો.

અને સહવારના ખેડરમાંજ પથારીમાંથી ઉઠતાંની સાથેજ પડીઆં પાડતી મોતને વળી પાછી કામીનીઆ ઓછાની શીશી ઉંધી મારી, એટલે જેમણે આખી છાંદગીમાં કચકસરજ નેત્રેલી, એવાં કામીથી ફરી પાછું બોલ્યા વિના ન રહેવાયું :

“ વહુ ! જરા હાથમાં નેત્રે રાખો. તમારા નુકસાનથી તો આ ભગવાન તોચાહ ! દોઢશેર આવ છે. ને પછી આવા વડુવાન નેહ નેવા હાથમાં એરલી શીશીએ ગરાબર નથી નેરવાતી ? એવી તે શી માડધાડ ! ”

પાસેજ મનમોહન બેઠો બેઠો ચાહ પિતો હતો. તેન ખાસ દેખાડવા ને સંભળાવવા મોતને આંખમાં આંસુ આણી સુત્ર વાસના ભારમાં દેવતાની ચીલુગારી મૂકી. “ તે આ ! કાંઈ જાણીવંદનને-દાથે રહીને થોડું દોળ્યું છે ? ”

“ તો શું પગે દોળ્યું ? અત્યારથી આવો છતી આંખે આંધળા શાતા છે ? ”

“ હવે, હોય ! આ ! તુંએ આવો સત્તરમી સદીનો ચીકણો સ્વભાવ શું રાખે છે ? એમાં શું મોટી પાટ આવી ને દાંડણું દેવાય

ગયાં ? બીજી લાવશું. ” રાતના ઉઠેલા પણ માતાનું મોઢું જોતાંજ પાછા સહવારે શાન્ત પડી ગએલા મોઢને વહુની વહાર ખેંચી.

“ ત્યારે દોળવા દઉં, કેમ ભાઈ ! એ તો જુદું ઘર માંડીને રહ્યા હોયને, ત્યારેજ એ બધી ખબર પડે, કે ઘર કેમ ચાલે છે ? એવી કરકસર કરી કરીને તો ત્હારી માએ ત્હને મ્હોટો કર્યો, ભણાવ્યો—ગણાવ્યો અને પરણાવ્યો, સમજ્યો ભાઈ ? જો આમ તમારી પેઠે આપ લાખ ગાળીસના દાકરા થઈને આંખ મીચીને આવ્યું એટલું ઉડાવ્યું હોત, તો આ દહાડાય તું ન દેખત. ભાઈ ! એ તો જોને પડે, એજ જાણે. પ્રસુતીની પીડા વધ્યા શું જાણે ? ”

“ હવે પડી ખબર ! બીજા બધાંને માખાપ હોય છે કે નહિ ? જોને નથી હોતાં તે નહિ ચલાવતાં હોય, કેમ ? ભૂખે મરી જતા હશે ! ”

“ તે જરા એમને જઈને પૂછી જો, એટલે બધીય ખબર પડે. માથે મ્હોટાં બેઠાં હોય, એનો જરા ફેર પડે, ફેર. આખરે પણ તે તમે જીવાનીઆ તે જીવાનીઆજ. અમે તો આટલાંય કાઢ્યાં, અને આવા વખતમાં હવે તમે અમારાં જેટલાંય કાઢીને તો બસ ! ભાઈ ! અત્યારે તો નહિ પણ વખત આવે બધીય ખબર પડશે. ”

“ પણ ત્હારે એને એમ વાતવાતમાં, હાલતાં—ચાલતાં ટોકવાની કે તોડી પાડવાની શી જરૂર ? ત્હને એનું મ્હોં નથી ગમતું ? ”

“ મ્હને નહિ પણ ત્હારી વહુનેજ મ્હારું મોઢું નથી ગમતું. સમજ્યોને ? ”

“ તે એવા તે ત્હારા શા ગુણ ? એવા તે ત્હારો શા સ્વભાવ ? ”

“ હારતો બાઈ! આજ સુધી માળાપ સારાં હતાં. હવે વધુ આવી એટલે નકારાં થઈ ગયાં. સાઈ અને ખંડે કહેતાં પણ ભુંડા ત્રાગીએ, ને દુરમન દેખાઈએ છીએ. ”

“ પરંતુ તમને એક બીજાને ન અને તે. આજથી ત્યારે એને ન બોલાવવી, કોઈ-કોઈના નામજ ન દેવા. અસ! એ એને રસ્તે, અંતે તું ત્યારે રસ્તે. ”

“ એટલે ? ”

“ એટલે એજ કે સહુએ પોતપોતાનું સાંભળવું. પારકી પંચાત ન કરવી. ”

“ પારકું કાણુ ? એ કે હું ? શું ઘરમાં ઘરડી મા રોજ રાંધે, અને આજકાલની આવેલી, ઠીચાણુ જેવડી વહુ ખાસ્સી સ્થામે બેસી જતેયાં કરે, અંતે સૂતીસૂતી ચોપડાંએ વાંચે, એ સુધારો ચાલવા દેવો ! શું ત્યારાં માપ પાછ પાઈ બેગી કરી આ સુખને માટે વહુ લાવ્યાં ? હોય ! એ તો ઘર છં. વખત આવે તો બે વાત સારીનરસી કહેવીયે પડે, ને સાંભળવીયે પડે, તો વળી વખત આવે મહોદું મન રાખી એવા કોઈ ઘુંટડા મનમાંય ગળી જ્યાં પડે, અગર કોઈ વિષય પર આંખ આડા કાને કરવા પડે, તેમાં થઈ શું ગયું ? ”

“ તો પછી રોજ ઉડીને આવેા કંકાશ કેમ પાલવે વાડ ? ”

“ એટલે શું ત્યારે એમ કહેવું છે, કે ત્યારી વહુને કંઈપણ કહેવું નહિ. એ જેમ કરે એમ કરવા દઉં, જેમ બોલે એમ બોલવા દઉં, જેમ નાચે એમ નાચવા દઉં, એમજને ? અસ, આંખો અને મોઢું અને બંધ કરીને બેસી રહું. રા...કે કૃપણ કંઈ કહેવુંજ નહિ. ”

“ હા...તે કહેવું હોય તો કહેવાની રીતે. ”

“ એમ કે ? ”

અને પાસેનાજ હોંચકા ઉપર ચોપડામાં માથું ધાલી બેઠલાં ધીરજલાલ આ બધાય સંસારનો ઝઘડો ક્યારના શાન્ત અને એકાગ્ર ચિત્તે સાંભળી રહ્યાં હતાં. એમનો મગજ હવે ફાટ્યો. ચોપડામાંથી મોઢું બહાર કાઢી એ બોલ્યા : “ તે અત્યા મોહન ! તું ક્યાર ક્યારનો મૈરીનું ઉપનાણું લઇને ત્હારી માને શાનો દબાવ્યા કરે છે ? હે ! તું કંઈ એનું પૂરૂંપૂરૂં કરે છે ? આયડી ત્હને એકલાનેજ છે, કે દુનિયામાં કોઈ બીજાને હશે ? એવી તે ત્હારી આયડી શું શેઠાણી છે ? કે ધરતું કામકાજ કરતાં એના પગની મેંદી ધસાઇ ગય છે ? ”

“ જો મ્હોટી નવલશાતી દીકરી નહિ જોઇ હોય તો ! પાછો એનો ધણી કમાઇ કમાઇને અહીં ધનના ઢગલા નથી વાળી દેતો. ત્યારે ? ” ડોસીનેય હવે જરા હુંફ આવી.

“ સીધાંસીધાં રહેવું હોય તો આ ધર છે, નહિ તો કાલ સ્થવારે તું ત્હારે ત્હારી આયડીને લઇને ચાલતો ચા બા ! રસ્તે પડે. હવે કંઈ છેક ન્હાના-દૂધપીતાં નથી. અહીં તો બધાનું અને બધુંય સાંભળવું પડશે. જુદું ધર માંડીને સ્વતંત્ર રહો, ત્યારે તમારે ધણીધણીઆણીને ફાવે એમ નાચજો. તમને કોઇ રોકનાર-ટોકનાર નથી. સમજ્યા ? ”

“ ઓહ ! ભલે ! એમાં શું થઇ ગયું ? કાલે શા માટે ? તમે કહેતા હો તો અત્યારેજ ચાલતો થાઉં. ક્યાં બધાનેજ માખ્યાપની અને મિલ્કતની આશા હોય છે ! ”

“ જાવ, સુખેથી જાવ, અમારા આશિર્વાદ છે, કે જુદું ધર માંડીને જાતમહેનથી ધરસંસાર ચલાવી ત્હારો અને ત્હારી આયડીના

મનનો ઓતો (મનોરથ) પૂરો કરો. આયડી નચાવે એમ નાચે એવા
આયલા-વલુચેલા દીકરાની અને આવી આદશાલની દીકરી જેવી વહુનું
મ્હારા ઘરમાં કંઈજ કામ નથી. ”

“ હે આજ્ઞ, શું જુએ છે ? કપડાંલતાં બાંધી લે. ” પત્નીનો
લાથ પકડી કોથમાં ને કોથમાં મોહનલાલ તેને લઈ ચાલ્યા જવાની
તૈયારી કરવા ઉપર ચાલ્યો ગયો.

અને માતનને તો બસ... એટલુંજ જોઈતું હતું. અનેએ
કપડાંલતાં બાંધી પેક કરી જેવા વિચાર્યા વિનાજ એકદમ ઉઠાંઠળું
પગલું ભરી જુવાનીના જોશમાં ચાલવા માંડ્યું. વૃદ્ધ ડાસા-ડાસાની
આંખ પ્રેમ-આંસુથી ભાના થઈ રહી હતી. છતાં એ સપૂત દીકરાને
આવે ઘરડે ઘડપણ નહોતેથી મ્હોંટા કરનાર માઆપને છોડી જતાં વિચાર
સરખા પાણુ ન થયા. જુઓ ! ન જોયાં હોય તો જોઈ લ્યો.
આજ્ઞાલના અંગ્રેજ ભાગ્યર ભણેલાં સુધરેલ અને સપૂત એવાં આ
દીકરાઓ ! અને ફાટેલ અને ફેશનબલ એવી પૈસાદારની પુત્રીઓ !
વહુનાળીઓ !

“ છોર કંછોર થાય, પણ માવતરનો પ્રેમ ન બદલાય. ” એ
ન્યાયે વૃદ્ધ ડાસીએ પોતાના પતિને “ ગઈ ગૂજરી ભૂલી જઈ ” પુત્ર
વહુને સમજતી-પરાવી પાછાં તેડી લાવવાં બહુ બહુ સમજવ્યું,
પરંતુ જ્યાંબમાં દ્રહનિશ્રયો અને અનુભવી ડાસાએ મક્કમ દીલે કહ્યું :
“ તું ફિકર ન કર. થોડા વખત અકળાઈને અનુભવ લેવા દે, અંતરના
અરમાન પૂરાં કરવા દે. પછી એની મેળે અથડાઈ-ફૂટાઈને પાછાં
ફેલાણે આવશે. ક્યાં જવાના છે ? એ તો સાડુ કોષ રનોડીસંબંધીનું

ઉપલકીઉં કહેવાનું, બાકી આજના વખતમાં જીંદગીભર કાષ્ટએ પણ ન સંધરે. એ તો ફોફર વાગ્યા વિના એમનેએમ અકલ્પજ નહિ આવે. ”

x

x

x

x

આજ મોતનને જુદું ધર માંડીને રજાને લગભગ એ માસ થવા આવ્યાં છે. પહેલાંની ઝગઝગાટ મોતન તે આજ માથે પડતાં રીપી દોર અને પાનળી સોટી જેવી થઇ ગઇ છે. મનમોહન પણ મહીનાના આર દિવસ હાથે બાબા ટીપીટીપીને હવે સંસાર-હાવાથી સંપૂર્ણ ધરાયો છે. પચ્ચીસ ઉપરડીમાં ધર કેમ ચાલે છે ? તેની હવેજ અને ગમ પડી છે. આજ મેટ્રીક તો શું પણ બી. એ. અને એમ. એ. થયેલાં જ્યાં સાડીસાતસો સરિયામ રસ્તા ઉપર અથગાય, ત્યાં મોહનના તે વળી શા હિસાબ ? “ આજ તો દાળ નથી...અને આજ તો ચોખ્ખા નથી. ઘી મુદ્દાં નથી, અને ગોળ આજનો દિવસ ભાગ્યેજ ચાલશે. ” એવી એવી રોજ ઉડીને છપ્પનસો ચિન્તામાં ને ચિન્તામાં તે સુકાઇને અર્ધી થઇ ગયા હતા.

જ્યારે બજેલીગણેલી અને અપ-દુ-હેટ મોતનને પણ હવે પહેલાંની માફક ફેન્સી વાળ હોળવાની, કારાં કડકડતાં દરરોજ ધાયલાં જુગડાં પહેરવાની અને નોવેલ વાંચવાની નવરાશ નહોતી મળતી. પતિ-પત્ની વાતવાતમાં હવે વાંધા પડતાં લઢી પડતાં. પ્રેમના નિશા અને યુવાનીનો તોર બંને હવે ઉતરી ગયા હતા. મોતન અને મોહન બંને હવે એક બીજાથી કંટાળી ગયા હતાં.

અળેસો-અળેસો મોહન પૈસાનાજ વિચાર કરતો કરતો આજ સાંજે નોકરી ઉપરથી થોડે આવ્યો. ત્યાં તો વાગમાં જુગડાં વેઈ થાકીને

સોથ થઇ આવેલી મોતને આજ બહુ દિવસથી દાખી રાખેલો અંતરનો ઉભરો એકદમ બહાર કાઢ્યો.

“ બધું ! આ લુગડાં ધોઈધોઈને તો હવે આ કેડે રહી ગઈ, ને ત્રાસણ માંજ માંજને આ લાથે જાડાં પડ્યાં. દરરોજ કહું છું, પણ તમારી આંખજ ક્યાં ઉઘટે છે ? તમારે પરવડે તો આ કાલથી તમારું ધોતીકે તમે નાહીને જરા લાથેજ નિચોવીને સુઘવા નાખી દેજો, ને નહિ તો ધોનારી અને કામ કરનારી રાખો, ને આવડાં મોટાં પાણીના ઘડાંયે મહારાથી તો આ હવે નીચેથી દાદરો ચલાવી-ઉચકીને નથી ઉપર ચલાવતાં. તમને શું ? પાણી ખેંચી ખેંચીને દોરડાથી આ લાથ કાલ લાલ થઈ ગયાં. જુઓ તમારે જોઈએ તો નાજ કહા આપો.”

“ પણ કઈ આવક ઉપર ? ”

“ સુલામાં ગઈ આવક ! તેમાં મ્હને શું કહે છે ? મહારે શું ? ત્યારે અમે તે મુઝ્યા કંઈ માણસ છીએ કે દોર ? અમારામાંય કંઈ જીવ છે કે નહિ ? અમે તે શું કરીએ ? એકલે લાથે બધુંય ફરી ફરીને મરીએ.”

“ ત્યારે ધરનું કામ તું નહિ કરે તો શું હું કરું ? ”

“ તે તમારે જોઈએ એમ કરો. બીજાના ધરમાં શું મરદો કંઈ લાથ-લાકડી કરતાંજ નહિ હોય ? તમારે તો રોજ આવીને આ નંચાર પાટલે ગોઠવાઈ જવું. યસ, બીજું કંઈ છે ? ”

“ એમ કે ? ”

“ નહિ તો વળી ! ”

“ અને બહાર ગોકરી કરવા તો બીજો ત્હારો આપ જતો હશે. કેમ ? ” મોહને લાલચોળ આંખે ગર્જના કરી.

“ ઓહો ! તેમાં શી મ્હોટી નવાઈ કરી ? ”

“ તું તો મ્હોટી નવલશા-હીરણની દીકરીને ! ”

“ હારતો, નોકરી ! નોકરી ! કરીને જીવડાવે છે, ને આરણ્ય વખતમાં નોકરો કરીને મરે તું વાલની વોટી બંધાવી દીધી ? ”

“ તો ત્હને નહિ તો ક્યા ત્હારા આપને બંધાવું છું ? ”

“ જુઓ, વળી ! હા...જરા જોઈ વિચારીને બોલજો. વધારે ઓછી વતી છલ ન લંબાવશો. ઓછી તમારી ઓશિયાળી છું ? પગથી તે માથા સુધીની પોણીપાંનસો ચીજ તો મ્હારા આપનાં ધરની બેઠે છે છું. નથી તમે એક વાલ સોનું વસાવી આપ્યું, કે... ”

“ એમ કે ? ”

“ હા...હું નહોતી જાણતી કે... ”

“ તો ત્હારા આપને કહેવું હતું ને કે કોઈ ગાડીધોડમાં દરરોજ ફરવે, અને ત્હારાં બધાંય મોજશોખ પૂરાં કરે એવો લખપતીનો દીકરો જમાઈ તરીકે શોધે... ”

“ આપ તું કરે ? આપે તો બહુએ સાડું જોયું, પણ નસીબજ આહુ ત્યાં કોઈને શું કહીએ ? પણ એ આપડીને પાળવાની, એનું પોપણ કરવાની શક્તિ નહોતી, તો પછી પરણ્યા શું કરવા ? ”

“ જમ મારવા ”

“ ઘોડે ચઢીને તો જંહલા જંહલા આવ્યા હતા. ”

“ તે ત્હારા આપને પૂછ. ત્હામે આવીને આગળથી ચાખ્યા ચોટી ગયે હતા. ”

“ બહુ સાડું, ખસો હવે તમારા કરતાં તો મ્હારા આપા સો દરજ્જો સારા છે. ”

“ તો જ ત્હારા આપને ત્યાં રહે. અહીંઆ ત્હાડું નહિ આવે. ”

“ઓહો ! ને એમાં વળી બીક શાને બતાવ્યાં કરે છે ? તમને નથી પણ મહારાં બાપને તો સોનાની-લાખની ધું. સમજ્યાને ? એકની એકધું. ત્યાં તો હું કુદે પૂગઉં.”

“ત્યારે ! શું કહેવાય ? ત્યારે બાપ તે કોણ ?”

“હવે રાખોને. જમણ તો મોઢું આઠધું થઈ જશે. અરે ! જે બાપને મોકલે, તો કાલ સવારેજ ખખર પડી જાય.”

“અરે પણ અત્યારેજ ચાલતી થાને ?”

“બહુ સાડ, જે એમજ છે, તો હોય ચાલી. તમારી સત્તરવાર ગરજ પરે તો તેડવા આવજો.”

“ભલે, જનવ, સિધાયો.”

“હસ્તામાં ને હસ્તામાં એ પૈસાકારની પુત્રી કપડાંની પોટલી બગલમાં મારી પિએર ચાલતી થઈ ગઈ. સાસર અને પિએર એકજ ગામમાં હોય બહુ દૂર નહોતાં. જગજગીઆં ભરેલી આંખે એ એને જતી નેંદ્ર રહ્યા. આજ બરાબર એ માસે એને પોતાનું ઘર અને પેલો માતા-સાથે ટોચ કરી જુદો પડ્યાનો પ્રસંગ સાંભરી આવ્યો. પિતાના એકેએક બોલ આજ તેના કાનમાં પડ્યા પાડી રહ્યા હતાં.

“માતન એના બાપને ઘેર ગઈ. હવે હાથે રાંધવાની કડાકટને કાલે મોહનને નોકરી ઉપર જતાં મોઢું થવા લાગ્યું. એ વિહ્વળ બન્યો. એવામાં એને નોકરી ઉપરથી પણ રજા મળી. આ નવા આઘાતની ચિન્તાએ એના નખળા મન ઉપર કંડી અસર કરી. એ માંદગીને બિઝને પટકાયો. અત્યારે એની સારવાર કરનાર કોઈ નહોતું

એક ભણા નિશાળીઆએ મોહનની આ માંદગીના સમાચાર એના માતા પિતાને પહોંચાડ્યા. આખરે માઆપ તે માઆપ ! પુત્રની

માંડગીની ખબર સાંભળતાંજ તેમનું હૈયું હાથ ન રહ્યું. એમનો ટેક તૂટી ગયો. કોથ ઉતરી ગયો. દોષ ભૂલી ગયા. જે ખાયડીને માટે મોહને માખાપ સાથે લઢી જુદો રહ્યો, તે ખાયડીએ તો તેના આ વખતમાં પાછું ફરીને જોયું સરખું પણ નહિ, ત્યારે ગમે એવા હડધૂત થયેલા પણ માખાપનો તો લોક લાભેય છૂટકો ન થયો. માખાપને મન ગમે એવાંય છોકરાં તે છોકરાંજ ! ફાળખયાં એ પ્રદ્ધ હૃદયો દોડ્યાં. બેશુદ્ધ મોહનને તેઓ ઘેર લઈ આવ્યાં. હજારો રૂપીઆનું દવાદારમાં પાણી કર્યું. રાતદિવસના ઉગ્ગરા વેડી ધરડી માએ દોકરાની ખરદારત કરી. ત્યારે ખરાખર છ માસે આજ મોહન પુનર્જીવન પામ્યો. દોકર વાગતાં એની આંખો આજ ખુલી. એને ભાન થયું. એસા ગળગળા સાદે બોલ્યા :

“ ભાઈ ! હવે ત્યારે જવું હોય તો પાછો મુંબઈ ત્યારે નવે ઘેર જ. તું ત્યારી ફરજ ભૂલ્યો, પરંતુ અમે તો અમારાથી બનતી બનતી છે. ”

મોહનની આંખમાંથી પાણીની ધારા ચાલી. તે માતા પિતા ઉભયને વારાફરતી પમે પડ્યો. “ મહને માફ કરો. આખરે તમે તે તમે ! અને એ તે એ ! તમારી ગરજ કોમ્પ્રીય ન સરે હવે તો હું તમારી સાથેજ રહી તમારી સેવા કરી કરેલાં પાપનું યોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત કરીશ, પિતાજી ! ”

“ અને ત્યારી માંડગી દરખાન ત્યારા સસરાએ ત્યારા એકવાર સમાચાર પૂછવ્યા હતા, તે પછી આજ એમનો મુગળ આજ્યો છે. લે, જો. એમાં એ લખે છે, કે : “ જે કે મોહનની તબિયત પણ હમણાં જરા એવીજ ચાલે છે, તેમ છતાં પણ જે તમને ખાસ અમરડ હોય તો લખજો. હું મોકલી આપીશ. ”

“ અસ એજ, કે ખીણું કંઈ છે ? એની પોતાની તરફથી શ્રદ્ધ લખાણ ? ”

“ કંઈજ નહિ બાઈ ! જવાબમાં શું લખવું છે ? ”

“ એમ લખી દ્યો, કે લાલમાં અમને કશી જરૂર નથી, બધાં જવાબમાં જરૂર પડશે, તો તમારી દીકરીને તેજાવવાને લખીશું. એજ. ”

“ બાઈ મહારી એક વાત માનીશ ? ”

“ શી ? ”

“ મનુષ્યમાત્ર ભૂલને પાત્ર ! હોય, એવ એવી કમ મહેારી થઈ ગઈ ! ત્યારા જેવીજ હજુ નાદાન કહેવાય. તો એકવાર એની ભૂલ સુધારવાની તક આપ. ”

“ બહે, તો તમને જેમ યોગ્ય લાગે એમ લખો. ”

... ખરેખર ! માથાપ તે માથાપજ ! એની તોલે કોઈ ન આવે ! ...

❖ મનીલા એગ્યુ મીક્સર ❖

[એક ખીનહરીક ઉપાય.]

મેલેરીઆ, ઇન્ડિયન એન્ડ્રા, ઉગ્રીઉંદુરીઉં, ટાઈઓ વિગેરે એકે એક જાતના એરી તાવની ઉપર એકે અવાજે અકસીર અને ઉપયોગી આગીત થઈ ચુક્યું છે.

— નકલી માલથી ખાસ સંભાળજો :—

વિભાગતી તથા દેશી દવાઓના વેપારી:—

ગરાનપુરી બગ્ગર
સુરત.

મણીલાલ એન્ડ બ્રધર્સ,
કેમીસ્ટ એન્ડ ડ્રગીસ્ટ.

* पुष्प शोध. *

तमारा सभ

[हिन्दु-संसारतुं ऐक संस्कारी द्रश्य !]

— प्रयोजकः—“पुष्प.” —

[पुनः मुद्रणना सवाधिकार प्रयोजकनं स्वाधीन.]

मुंजर्.

“हिन्दुस्तान.” ता. १६-८-२६

સાવધાન! સાવધાન! સાવધાન!

જે કરે તે જોઈ વિચારીતે કરજે!
જ્યાં જાય ત્યાં જોઈ તપાસીતે જજે!
જે ખરીદે તે પૂરતી ખાત્રી કરીતે ખરીદજે!

કારણ કે ?

આજના આજુ ગમાનામાં લુણ્ણો અને ઘાડપાડુઓથી
જરૂર સાવધ રહેવાનું છે, તેરજુગ ખીગત નકલ કરનારાઓથી પણ
એવના રહેવાનું છે.

મુસાફરો! તેમજ જાત્રાળુઓ અનેતે માટે!

ગરીબ તેમજ તવગર અનેતે ઉપયોગી!

એવી અમારી મજબૂત ટુંકા તથા લેન્ડ જેગો અને ટ્રાવેલીંગ

જેગો તમારી પ્રીમતી ચીજતે અને જેતેખમના પ્રાગજો રાખવા

તથા ભારે કપડાંઓ મુકવાતે માટે ઉમદા અને ખીનલરીક

— સામીત થઈ ચૂકી છે. —

— તમારી હાથરીમાં અમારા આ ભરોસાપાત્ર એકજ —

—: મથકનું નામ નોંધી રાખો :—

કળુખી: ગવર

આહમદ એન્ડ કુંપની.

મુરત.

સ્ટીલ ટ્રક ફેક્ટરી અને ઈલેક્ટ્રીક
નાવેલ્ટીના વેપારી.

તા. ક:— ઈલેક્ટ્રીક તથા ખેટરી-પાવર વિગેરેને લગતો તમામ
સામાન છુટક તથા જથ્થાબંધ ખુદારગામ પણ આઈરથી પૂરો પાડવામાં
આતે છે.

પુષ્પ:-

તમારા સમ.

-:ચોથું:

હા ! વાંચક બિરાદરો ! તમને મહેં મ્હારી સરલાના સીમંતમાં "મ્હારા સમ." દધને તેડાવ્યાં, તેમ છતાં તમે કોઈ ન આવ્યાં, એટલેજ તમારા સમ મ્હારે આજ ફરી પાછું ન્હોતરે દેવા પધારવું પડ્યું. જોજો વળી ! હવે આવવા ભૂલતાં !

મ્હારું નામ સુરેશ ! એ તો તમે જાણો છો ને ? અને મ્હારી ગ્રહદેવીનું ગુણવંતું નામ સરલા છે. યાદ છે ને ? કે ભૂલી ગયા ! મ્હારી સરલેનું સીમંત થઈ ગયાને આજ જે માસ થઈ ગયાં છે. લાગ્યાં તે સુવાવડે બિછાને છે.

રાત્રીના સમય હતો. હું એક ખુણામાં બેઠો બેઠો લેમ્પના (કાન્સી) પ્રકાશમાં હુંક વખતમાં બહાર પડનાર "બે ઘડી મોજ" નામના એક હાસ્યરસિક પુસ્તકમાં આવનાર "હું ને મહારી વહુ," વર-વહુના વિનાહ, અમારાં ઘરવાળાં, વિગેરે વિગેરે ત્હાનકડી પણ રમુજભરી બાપામાં સામાજિક દેશરે કરતી નવલિકાઓની અનુક્રમણિકાની વનતેર બળર સુરતના સુપ્રસિદ્ધ આહવાડિક "હિન્દુ"માં સાંચી રહ્યો હતો. ત્યાં તે એકાએક નુપૂર-જંઘાર થયો. મેં બાપામાંથી આંખ ડાંચી કરી બારણા તરફ જોયું. આવનાર એક બાર-તેર વર્ષની બાળા હતી. મહારી સરકેલી નવ-પરણિત ત્હાની બહેન, અને મહારી મશ્કરી સાળી હતી. એનું નામ હતું તરલા :

"કહું કે ? બોલો !" તરલા હસતી હસતી અને શરમાતી શરમાતી મહારી પાસે આવી ઊભી રહી.

"કહી નાખતે, જે કહેવું હોય તે ! એવું તે શું છે ?"

"વધામણી, અને તે પણ પાછી મંગલ વધાઈ ! બોલો. સાંભળતી છેના !"

"તરલા ! તુંજ કહેતે, કે મંગળ-વધામણી તે વળી કોને સાંભળતી ન ગમે ?"

"તો પહેલાં વચ્ચત આપો જોઈ, કે હું તમને પ્રશ્ન કરું તેના બદલામાં તમે મહેને..."

"તું જે માંગીશ તે આપીશ. થયું ? ત્હારાથી શું વધારે છે ?"

"પણ શું ? દનામનું કાંઈ નામનિશાન ?"

"ત્હારી મહોટી બહેનને આપાચું હતુંને. એવું એક અમ્મર, પછી કંઈ છે ? બોલ !"

"બસ...એટલુંજ."

“ તો...જા...એયું નહિ બહુકે એથીયે સરસ! પછી કંઈ? ”

“ બસ...બસ. તો તો બહુ થયું. ”

“ ત્યારે હવે કહી દે જોડું? એવી તે શી વધામણી છે? ”

“ સાકર બહેંચો ત્યારે લ્યો, મોટી બહેને હમણાંજ કીકાને જન્મ આપ્યો છે. ”

“ ના...ના...ખરેખર! હું! ” છાપું ફેંકી દઈ હું એકદમ ક્ષોભ થઈ ગયો.

“ તમારા સમ. ” અને એટલુંજ બોલી એ લજ્જનશિલ તરલા મહારી સ્નેહરાશી સરલાની સાસવાર માટે દોડી ગઈ.

મહારી સરલાને સાસરીઆના સગામાં હતો કેવળ આ સેવક જાતે તે પોતે, જ્યારે પિયરીઆમાં આ ન્હાનકડી બહેન. એને પરણ્યાને હજી જીવ માસ થયા હતાં, ત્યાં તો એ આપડીના પિતાએ પરલોકનો રસ્તો લીધો, એટલે ન્હાની ઉમરમાં પરણતાંની સાથેજ એને સાસરાનો ઉમરો જોવો પડ્યો હતો. મહારી સરલાના અત્યાચર પ્રસૂતી સમયની સેવા કરવા એને હું જાતે જઈને તેડી લાવ્યો હતો. જરા નાદાન હોવાથી હજી એનામાં રમતિયાળપણું વધારે હતું. તે ઉપરાંત એની મોટી બહેનની જેવીજ એ પણ વિનોદી સ્વભાવની હોવાથી મહેને એ બહુજ ગમતી હતી. વારંવાર તે કંઈ ને કંઈ નવી નવી વિનોદ-એણાઓ કરાવ કરતી.

એની વધાઈએ મહારા ઉરમાં આનન્દના રસ-સાગરો રેલાવ્યાં. મહેં આખી શરીમાં સાકર બહેંચી, મહારો હર્ષ પ્રકટ કર્યો. ચાળીસ દિવસ તો જોતજોતામાં પસાર થઈ ગયાં, અને મહારી સરલા નાહી ઉઠી, એટલે તો હસમુખી તરલાને સાસરેથી પણ તેડું આવી રહ્યું.

એની બહેનની રમ્મ લઈ એ ચાલતી થઈ. ઘરમાં અમે વર-વાડુ અને અમારો ન્હાનકડો કીકસો, ત્રણે હવે એકત્રાં પડ્યાં. હસમુખી તરલા અમને હરહમેશ ઉઠતાં ને બેસતાં યાદ આવતી, પણ એની વિનોદી ખાટ પૂરનાર એક મૂર્તિ અમારે ત્યાં આજે હતી. અને તે મ્હારે ને મ્હારી સરલાનો બ્હાલો ચાલુડો ખેંસી !

વખતને વીતતાં વાર શી ? આંખ મીંચીને કિચાડીએ એટલામાં તો એક વર્ષ વીત્યું. નોકરી ઉપરથી આવજા સાંજે હું ઘેર આવ્યો. મ્હારા મનમાં કંઈ કંઈ તરંગો ઉદ્ભવતાં હતા. નીચે કોઈ ન્હોતું. વસ્ત્ર બદલી હું ઉપર આવ્યો. શયનખંડમાં ઝોખો દીવા યાળી રહ્યો હતો. મ્હારી સરલા પલંગમાં પડી પડી પાસે બેઠેલા મ્હારા ન્હાનકડા ખેંસીને બનાવટી નારંગી બતાવી રમાડી રહી હતી. મ્હારા ખેંસીના પાસે “ ઘડીભર ગમ્મત. ” ની ચમુછ ચોપડી પડેલી હતી, ત્યારે મ્હારા હાથમાં હમણાંજ નવી બ્હાર પડેલી “ બે ઘડી મોજ ” નામની ચોપડી હતી.

[આ પ્રસંગ ઉપર દોરાયજી બેરંગીચિત્ર ટાઈટલપેજ ઉપર જુઓ.]

“ ખેંસી ! ” મ્હું પૂછેલી આવી બુમ મારી.

સરલા વસ્ત્ર ફીક કરી ગંડલી બેઠેલી ઉભી થઈ ગઈ. મ્હું મ્હારા ખેંસીને હાથમાં લીધો અને રમાડતાં રમાડતાં બોલ્યો : “ યાદ છેને ? કાલ તો આપણા બચુની વર્ષગાંઠ ! કંસાર બનાવજો. અને... ”

“ અને શું ? ”

“ આપણે બધાના મોઢાં ગળ્યાં કાઢ્યાં, પણ એક અંગતનું સગું તો ખાસ રહી ગયું છે, અને કાલ આમંત્રણ દઈ આવજો. ”

“ એ વળી કાલ ? ”

“ કેમ ત્હને યાદ નથી ? ”

“ તમારા સમ. ”

“ આપણાં આ બચુકણાં બંસીના જન્મની મંગળ વધાન
* મ્હને ખેલજેલી પહોંચાડનાર ત્હારી રમુજ બહેન તરલા ! ”

“ એમ છે ? ”

“ હા, અને એ વખતે મ્હેં એને ત્હને અપાવેલું એવું એક
અમ્મર એની ખુશાલીના ઇનામમાં અપાવવાનું વચન આપ્યું હતું. ”

“ ત્યારે કાલેજ લાવી નાખોને, વળી એમાં વાર શી ? ”

“ હું જ એજ વિચારમાં છું. ”

અને બીજો દિવસે જ્યારે હું અર્ધા દિવસની રજા લઇ નોકરી
ઉપરથી ઘેર આવ્યો, ત્યારે મ્હારા હાથમાં અમ્મરની પોટલી હતી.
મ્હારી સરલાએ હાથે ચઢતાંજ મ્હારા હાથમાંથી એ આંચકા લીધી.

“ લાવો, જોઉં. કેવુંકે લાગ્યા છે ? ”

“ રહેવા દે, રહેવા દે. ત્હારે જોઇને કંઇ કામ નથી. ”

“ પણ જરા...જોવા તો દયો. નથી ગળે પડવાની. ”

આજેજ મ્હારી સરલાના સરળ હૃદયની પરીક્ષા હતી. એણે
પોટલી છોડી, અંદરથી લખ લખ થતું સાચું સોનેરી તાંત્રી
શોભતું બનારસી અમ્મર મ્હાર કાઢ્યું. એટલે મ્હેં એને પૂછ્યું:
કેમ કીક છે ને ? ”

[પણ સરલા બોલેજ શાની ?]

“ ત્હારા જેવું તો નહિજ, કેમ ? ”

“ વાહરે ! મ્હને બનાવવા નિકળ્યા છે કે ? એમ કંઇ હું ત્હને
ગાળી નથી. મ્હારા કરતાં તો આ વધારે ભારે છે. સમજ્યાને !
અમેય ધાન ખાઇએ છીએ, કંઇ ધૂળ નથી ફાકતાં. ”

“ એટલે ત્હારું શું કહેવું છે ? વજનમાં ભારી છે ? ”

“ વજનમાં શાનું ? ક્રીમતમાં, તમે પણ એમ ન્હાના છેકરાને શું સમજાવો છો ? ”

“ પણ...કાણુ કહે છે ? ”

“ હું કહું છું, વળી ખીજનું કાણુ ? ”

“ એમ ? ”

“ ત્યારે ! ”

“ જો ત્હને અદેખાઈ આવતી હોય, તો એ તું રાખી લે, અને ત્હારાવાળું ત્હારી ખેનને આપી દેને. મ્હારે શું ? ”

“ એનું શું આપું ? ”

“ સાઠ રૂપીઆ. ”

“ મ્હારા સમ. ”

“ ત્હારા સમ. ”

“ દસજ રૂપીઆ વધારેને ! હોય, એમાં શું ! ”

“ બોલ ! ત્યારે પછી ત્હેં શું વિચાર કર્યો ! ત્હારે કયું રાખવું છે ? આ કે તે ? ”

“ ના, ના, બલે આ તરલાજ પેહેરે. એ પણ મ્હારી ન્હાની ખેનજ છે ને ! ઘી ઢળાને પણ ખીજે ક્યાં ? ખીચડીમાંજ ઢળવાનું જેને ! હું કાંઈ એવી અદેખી નથી. ”

“ સરલા ! બહાલી ! શું આ શબ્દો તું સાચા હૃદયથી બોલે છે ? ”

“ તમારા સમ. ”

બસ. પરીક્ષા થઇ ચૂકી. યોગ્ય વખત થતાંજ તરલા અમારે ત્યાં આવી પેહોંચી. અમે બધાં આજ આનન્દથી જમ્યા. અને એ

મહારા બંસીને રમાડતી હતી, તેજ વખતે મહારી સરસાએ એને નવું અમ્મર લાવી સ્વહસ્તેજ ખેંચવ્યું. એનું નામ તે સરળહૃદયની મુંદરી !

“ લે, બહેન, આ ત્યારે બનેલીએ બંસીના જન્મદિવસની ખુશાલીમાં તહને ધનામ આપવા કહ્યું હતું તે, તે ! યાદ છેને ? ”

અને તરલાનું શશિમુખ એ સ્ત્રીકારતાં મલકાઈ ગયું.

x x x x

વર્ષો પાણીના રેલાની માફક વહી ગયાં. અમારે ન્હાનકડો બંસી આજ વીસ વર્ષની ભરયુવાનીમાં મહાલી રહ્યા છે. એને માટે એની મારીએ (તરલાએ) એના જેવીજ એક તેર વરસની છોકરી શોધી દીધી છે. એ સુશિલ છોકરીનું નામ છે બાળા !

આજ અમારે ત્યાં વળી પાછો શુભ પ્રસંગ છે, અમારા બંસીનું વેવિશાળ આજ બાળાની સાથે થાય છે. ઘરમાં મોળધાણ તૈયાર થાય છે. તરલા સહુને મોખરે આજ હસ્તેમુખે સગાં સનેહીને તેડાં કરતી ઘરમાં આમ તેમ આનન્દથી મહાલી રહી છે. હું એ રીતરિવાજની ખટપટમાંથી છાનોમાનો છટકા મહારા એકાન્ત ઓરડામાં આવી “ એ ઘડી મોજ ” તું વિનોદી પુસ્તક ઉત્સાહભરે વાંચી રહ્યા હતો. વાંચવામાં એવો તો રસ ઝમેડો હતો, કે નીચે શું થાય છે : એનું મહેતે મુદ્દલ લાન નહોતું. ત્યાં તો એકાએક મહારી સરસાના “ આજ તે વળી વાંચવાનું હોય કે ? ” એ શબ્દોથી લગે પડ્યો.

“ ચાલો, વડુને જોવી છેને ? ”

“ હવે તું અને તારી બહેન પરીક્ષા કરી છે, ઓરડે મહેતે નિરાંત છે. સાચુ તું યશો. ત્યારે વેડવાની છે, ઓરડે તુંજ જો. ”

“ અને તમારે કંઈજ લેવાદેવા નહિ, કેમ ? ”

“ નહિ જેવી. પણ સરસે ! તુને તો એ ગમીને ! છાકરી
કેવી છે ? ત્હારા બેસીથી ઉતરે એમ તો નથીને ? ”

“ ના...ના. જેટલી દેખાવડી છે, તેટલીજ સ્વભાવે શાન્ત
અને સુશીલ છે. ”

“ નહિ...નહિ ! ”

“ તમારા સમ. ”

એટલામાં તો અમારા ઘણી-ઘણીઆણીના એકાન્ત વાર્તા-
વિનાદમાં તરલાએ આવી ભંગ પાડ્યો. “ ચાલો, જમવાની વખત
થઈ ગઈ છે. અધાં તમારી રાહ ભુલે છે. ”

“ હા...ચાલો. ”

ત્રીએ વાડમાં હારખંધ પાટલા નાખેલાં હતાં. હું જઈને એમાંના
એક ઉપર ગોઠવાયો. સહામેજ પતવાળીમાં પિરસાયલા કંસારમાંથી મધ
મધ ખુશખો છૂટી રહી હતી. વાંચક ! મને ખલુએ થયું, કે “ તમારી
રાહ જોઈ. ” પણ શું કરું ? મન લાથમાં ન મૂકું. મોઢાંમાં પાણી
છૂટ્યાં. એટલે મહેં આખ મીચીને કાળીઓ ભરતાં કહ્યું : “ હાં...હવે
ચાલવા દ્યો. ” વાંચક ! જમવાનું શરૂ થઈ ગયું, જતાં તમારા સમ.
આખરે તમે નજ આપ્યાને ?

—વાંચકઃ—તમારો ખલુ આમલ છે, તો જલ આવીશું. —

* पुण्य पांथमु. *

तमारा भाभी

[हिन्दु-संसारनु ओक स्वच्छंदी द्रश्य !]

— प्रयोजकः—“पुण्य.” —

[पुनः मुद्रणना सवाधिकार प्रयोजकने स्वाधीन.]

मु'जर्.

“वीसभीसदी.” ता. १६-८-२९

છેલું તીર ! કેજા એકજ વાર ! છેલ્લો દાવ !

આશા અમર છે! આશા અનન્ત છે.

—: કંઈ લાખો નિરાશામાં અમર આશા છૂપાઈ છે:—

આશાજ જીવન છે ! આશાજ અનુભવ છે!

ખડુ ખડુ ફવા ખાઈને કંટાળી ગયા હો !

પૈસા ખર્ચી ખર્ચીને પાયમાલ થઈ ગયા હો !

રાતદિવસ ચિંતામાં ને ચિંતામાં મૂકાઈ રહ્યા હો !

હતાશ અને નિરાશ બનીને હિંમત હારી ગયા હો !

—: તો એક વાર અચૂક આવો અને અનુભવ લ્યો:—

અને તમારા નસીબનો છેલ્લો દાવ અમારે ત્યાં અજમાવો.

ભલભલા ટિમીધારી ટાકરોથી પણ નહિ હલેલા એવા હીલા રોગો પણ દેશી વનસ્પતિમાંથીજ બનાવેલી રામબાણુ માનાઓથી હડાયવામાં આવે છે. ક્ષય, ઉદર રોગ, માથાના તમામ દર્દો, ગમે એવો જીવો ને ઝીણો તાવ, ગુદમનું ફાળું, આંખના તમામ દર્દો, રસવા, સૂંધીવા, પક્ષાઘાત વિગેરે મોટા અને ભયંકર રોગો તેમજ ખસ, ખરજવાં, આંદા, ખોટી ગરમી, અને દરાજ જેવાં નાનામાં નાનાં દર્દોની પણ આયુર્વેદને આધારે પુરતી રીતે પરીક્ષા કરી આરામ કરવામાં આવે છે.

એકવીસ વરસના જીના અને જાણીતા

વૈદ્ય મણીશંકર કૃષ્ણરામ, છેલ્લો અખતરો.
છેલ્લો ઉપાય! વૈદ્ય મણીશંકર કૃષ્ણરામ, છેલ્લો અખતરો.
આડીકળીયા સિદ્ધ માતાની ઘેરી સુરત.

નવાખજદા

“શ્રી નવખજન પુસ્તકાલય.” યાદ રાજ—પુસ્તક,

પ્રકાશક—શ્રી. જી. રા. પુસ્તકાલય, ગાંધીનગર, અમદાવાદ.

પ્રથમ અવધાન પાંચમી સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૬ ના રોજ પ્રકાશિત થયું છે.

तमारा भाभी

लेखक—श्री. केशव. अश्वमेध. मुंबई.

“श्री नवयुगान् पुस्तकालय.” मुंबई.

[विशेषरुपेण वेदिकी नवयुगीन शतिकां वरिष्ठेन विद्वान् विद्वत्पुत्रेण
रायचरणेन अश्वमेधेन विद्वत्पुत्रेण विद्वत्पुत्रेण.]

પુષ્પ:-

તમારા ભાણી.

-:વાંચશું

વાં

અંક બિરાદન ! તમારા ભાણી એટલે કાણ ?
મહારા વહુજી, અર્થાત્ સેવકના સમ્રાજી.

મહને મહારી વહુ કહેતાં શરમ લાગે,
એ સ્વાભાવિક છે, માટેજ હું તમારા ભાણી
કહી રહ્યો છું. જો કે વહુનું નામ ટૂંપ દેતું

કે પગલીકમાં (જાહેરમાં) દઇ દેવું એ અધિવેકા, બેશરમી અને
અણુધરતું ગણાય છે, તોય વાંચક વીરા ! ત્હને હું મહારો ગાઢ સ્નેહી
યા સંબંધી ગણીને, દીલોગ્ગન દોસ્ત સમજીને કાનમાં કહી દઉં છું.
જોજો, હૃદયમાં દાખી રાખજો, કોઇને કહીશ મા ! હોં ? મહારો સમ.

મ્હારી એ મનોહારીણી મનોરમાનું મીઠું મધ જેવું નામ મધુરી છે, જ્યારે તમારા ભાઈ ઉર્ફે એમનાં મનમોહનનું મુખારક નામ મધુસૂદન છે. સેવકની વય જ્યારે સત્તાવીસ વર્ષની છે, ત્યારે તમારા લાલીસાહેબ અત્યારે સત્તર વર્ષની લરપુવાનીને હિંડોળે હીંચી રહ્યાં છે. બસ ! અમારી આટલી ઓળખાણ પછી હવે બેધક્ક આગળ વધો, કારણ વિશેષ પ્રસ્તાવનાની હવે જરૂર નથી.

બાળગોપાળની જન્મળથી પરમકૃપાળુ પરમાત્માએ અમારાં પ્રેમાળ દંપતિયુગ્મને દૂર નાખી મહાન ઉપકાર કર્યો છે, જેને માટે સેવક તેમનો જન્મો જન્મનો આભારી છે વળી પ્રિયાને પિયરીઆમાં અર્થાત્ સેવકને સાસરીઆમાં મ્હોટું સ્થાન છે, વધારામાં તમારા લાલીની બારે પતિભક્તિ તથા પ્રભુ ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈ દયાનિધિ દેવે એમને ધરણ સાસુ સસરાના રોજ ઉડીને સાંભળવા પડતાં કટકટારા અને નણુંદ-ભાઈ-ભાગવઈ કે દેરાણી-જેઠાણીના કંકારથી છૂટી બહી છે. અમારાં ન્હાનકડાં ઘરમાં હું અને મ્હારી અલી... હાલમાં તો અમે બેજ જણ છીએ. ખુદ જાણે ! ભવિષ્યમાં વરતી વધે તો !

મુરતના હવાપાણી અમારાં ધરવાળાને નહીં સદવાથી (માફક આવવાથી) અને તમારા લાલીનો પડતો બોલ પદ દબને ઉઠાવી લેવાની મ્હને ખૂબી આદત પડેલી હોવાથી મ્હું ક્યવાતે દાલે અને એમણે હરખાતે હંમેશાં મ્હારી જન્મભૂમિને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કર્યો. તમારા લાલીની ઇચ્છા મુંબઈ જવાની અને જોવાની થવાથી આખરે મ્હારે એમનો હરાવ મુગે મોટે મંજુરી આપી પસાર કરવો પડ્યો. (ઉડી તો કાંઈ દિવસ જતોજ નહોતો !) અને એક ટાળી પિલામણી

સને અમે જમશહર એવી આલોકમાં આવેલી ભારતવર્ષની ઇન્દ્રપુરીમાં (મુંબઈ) પૂર દોરદમામથી આવી પહોંચ્યાં. એક સક્ષસી બંગલાના, જેને ભુની અને જંગલી બાપામાં કાતરીયું, પરન્તુ નવી અને સુધરેલ બાપામાં રમ યાને ઓરડી કહેવામાં આવે છે, એવા એકજ પક્ષંગ અને એકજ ચૂનો રહી શકે એવા ભાગને અમારાં પૂણ્યવન્તા અને પ્રેમભીના પતેતાં પગલાંથી પાવન કર્યાં. અહાહા ! એ ધન્ય ઘડી ! ધન્ય અવસર ! આ જીંદગીમાં તો હું કોઈ દિવસ, કોઈ કાળેય નહિ બૂલું !

x

x

x

x

અમે મુરતવાસી હવે મુંબઈ નિવાસી બન્યાં. અને ત્યાં તો તમે જાણો છોને ? બહુજ ધોળું જોષ્ઠ્યે. અધુરામાં પૂરું તમારા બાલીનું પિયર પથુ મુંબઈમાંજ હોવાથી, એમનેય આજ લાભે વપતે મુઆપુરીની મોહીનીના અસલ મોહ થઈ આવે એમાં બેશક કાંઈ મોટી નવાઈની વાત નહોતી. એવણુ કાંઈ ગામડાના ભુના જંગલી વિચારના નહોતાં, બલકે મુંબઈનીજ હાથરકુલમાં (હાઈસ્કુલ) અંગ્રેજી સાતડે સાત (મેટ્રિક) થોથાનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન સંપાદન કરનાર શાખીન, એન્જ્યુકેટેડ, તેમજ સુધારાના વિષયમાં આગળ પડતો ભાગ લેનાર હતા. નહાનપણમાં નિશાળમાંથીજ એઓ ગરબા ગાવામાં, દોરડા ફેરવામાં, હાંમોનીયમ વગાડવામાં, ગાયનો ગાવામાં, બાપણો કરવામાં અને સાળાઓ તરફથી સોશીયલ ગેધરીંગના પ્રસંગોમાં બજવાતાં પ્રસંગોમાં દુસ્ત્યન્તની, શકુન્તલાની કે રોમીઓની, ભુલીએટની બાવલરી બૂમિકા બજવવામાં પહેલા નંબરના ધનામ-ચાંદ છતી જઈ બહુજ લાઈટમાં (પ્રકાશમાં-પ્રખ્યાતિમાં) આવેલાં હતાં. અને એવી

લણેલમણેલ, સુધરેલ, શોખીન, અને વેલનોન (જુની અને જણીતી) શ્રીમંતની પુત્રીનો હાથ દૈવેચ્છને લઈ કેઈ અમૃત ઓઘડીએ મ્હારા હાથમાં આવી પડવાથી હું મ્હને લાગ્યશાળી માનતો હતો ! એક વખત, તે વખત માનતો હતો, આજે નહિ !

એમનો પહેરવા-ઓઢવાનો શોખ ઓગણીમા સંક્રાંતી આદર્શ આર્યરમણીને શોભાવે એવો નહિ, પરંતુ વીસમીસદીના અર્ધ અનુકરણીય યુરોપીઅન અને પારસી સ્ટાઈલનો (ભેળસેળ) હતો. અર્થાત્ લેછટેસ્ટમાં લેછટેસ્ટ નોવેલ્ટી અને સ્ટાઈલ (છેલ્લામાં છેલ્લી જ્યે) વડે પોતાની રૂપની રોશનીને અપ-ડુ-ડે રીતે શણગારી હતી.

અને આ તમારો સંવદ, જે જૂલેચૂંક કદાચ સ્થામા મળે, તો ગાગરીઓ લટ તો નહિ, પરંતુ કોઈ જોશીખુવા યા બમ્મન તો જરૂર ધારોજ ધારો. માથે લગલગ સવાળશેર વળનની આપદાદાના વખતથી ચાલતી આવેલી જરી-પુરાણી લાલ વાણીઆશાહી પાઘડી, અંગરખો અને ખેસ, જ્યારે તમારા **લાલી** ફેંસીશ કટનું પોલકું, એની ઉપર વિલાયતી પીન ખોરોનું ખારીક પોતનું રંગીન વાયલ, કમીનીઆ ઓઢલ નાખી કેશકઢાપની છૂટી લંટા ગૂંથી વાળેલો અને અર્ધું કપાળ ઢાંકી દે એવો વાંકા સંઘાવાળો માથાનો અર્ધો ઉધાડો સીન, કાંડે નાળુક લેડી રીસ્ટ વોચ, એક હાથમાં ફેન્સી નાળુક લેડી-અંગ્રેલા, (મત્રી) બીજા હાથમાં લટકતી મખમલની મની-પર્સ (પૈસાનું પાકીટ) પગમાં ઉંચી એડીના બુટ, અને છતી દેખતી આંખે અંધાપો આણવા નાકે ચદ્મવેલાં શોખના ચરમા...મતલબ કે પગના તળીઆથી માંડી તે માથાના બાલ સુધી એકેએક વિદેશી ચિત્રવિચિત્ર ડીઝાઇનોથી સજ્જ થએલાં !

મહારા માધવલાલના જૂના જન્મનામમાં પણ મધુસૂદનનો નવો ફેરફાર કરવાનું માન એજ તમારા ભાણીને હતું. એમના કહેવાથી મહારે મુંબઈમાં આવતાંજ મહારા માધવલાલના ગામડીયા સાથે પોશાકને તિલાંજલી આપી જરા અપ-કુ-ડે અને વીસમીસદીનો વેરા સિવગ્રવે પડ્યો. અને તેમ છતાંય, “ તમે બધાં છો, પણ તદ્દન હડીઅટલ રહ્યાં છો । મેનર, રીસ્પેક્ટ પોઝીશન કે એડીકેટનું તો જરાય બાન નથી. હવે તમે મુંબઈમાં છો. માટે જરા ચૌદમીસદીના જનાવરમાંથી વીસમી-મહાના માણસ બના. બધું કોઈ મળવા આવે તો કહેતાં કે તમારી સાથે ઇન્ડોયુઝ (ઓળખાણ) કરાવતાંય મહેને લજવાનું પડે છે. સમજ્યા । ” એવા એવા તરવારની ધાર જેવાં વચનામૃતોનો વરસાદ તો એમને નેજા હાંકીને જારીને જારીજ ।

મુંબઈની એક અગ્રેજ શાળામાં મહેને તમારા ભાણીની પ્રન્કલ્યુઅન્સરી (લાગવગ) સંસ્કૃતના અધ્યાપક તરીકેની જગ્યા મળી. શરૂઆતમાં પગીર રૂપીયા પંચોત્તરનો કાંચો હતો. તેમાં પચ્ચીસ રૂપીયા તો ધરના ભાડાનાજ જાય । પછી બાકી રહે પૂરા પચ્ચીસ. તેમાં બસબર અધોઅધ પગ ટકા તો તમારા ભાણીના રૂસંગના લિધાર ખીલ માટે રીઝવડેજ લેય ! બાકીની પચ્ચીસ રૂપરૂપીમાં રસોળો, ચમો, હળમ, ધાંસી ખીલાદિ હાથાદિ ધકઠાઠ સાથે ધરખર્ચ ચલાવવું. અને તે પણ પાત્રું મુંબઈ જેવા એકના બમણા બાવલાનાં શહેરમાં ! આવી કદી મોંઘવારીના જન્મનામાં ! મહારે માટે કેવળ અશક્ય બન્યું કેવાંજ પ્રતિષ્ઠાસીંગણ હતું.

છતાંય જે-ચાર મહિના તો અમે દુઃખેપારે અમારું સંસાર-ગાડું આમ મચાવ્યું. પણ જ્યારે સુરતથી ગયાવી લાવેલા પાંચ પૈસાનો છવ્વ પણુ અહીંના આંધળા ખર્ચમાં મયદાને સાફ થઈ ગયો, અને ઉંઠો દર મહિને દેવાનો ટુંગર પર ટુંગર ખડકાવા લાગ્યો, ત્યારે લોકોની ક્ષણભીના આંકડા અને બીલો જોઈને મ્હારી આંખો તો ફાટી મઠી! તેથી છતાંય જે આવત તરફ એનું ચારેવાર ધ્યાન ખેંચવા છતાં એની અંધ આંખો ન ઉઘડી તે નજર ઉઘડી.

આખરે હું એના હૃદયપ્હારના-ગગન ઉપરાંત ખર્ચથી કંટાળ્યો. મ્હનેય લાગ્યું, કે હવે તો જોડ્યા વિના ખોર નહિ વેંચાય. અને એક દિવસે એ એના સ્થાપેલ મુઢરેલ મહિલા-મંડળની મીટીંગમાંથી (સભા) રાતના મોડી ઘેર આવી, એટલે મ્હારે ઘણા દિવસનો શાન્ત સ્વભાવ એકદમ ફજળી આવ્યો. વાતવાતમાં અમે ધણી-ધણીઆણી લડી પડ્યાં. જે કે તુંના તોછડા નામને બદલે તમેના માનવંતા મળોધને, અને સાંભળેને બદલે સાંભળો. કહીને જોડાવવાનું શિક્ષણ મ્હને એમના તરફથી આપવામાં આવ્યું હતું. છતાં આજ મ્હારા કંકળેલા શોર્ડીએ એના એટીકેટ અને પોત્રીશનને કંચે અભરામએ મફતી તીખ્ખા શબ્દોમાં કહ્યું:

“ સાંભળે છે કે ?.....”

[એ તો પત્થરના પૂતળાની માફક આશ્ચર્યભરી આંખે મ્હારી તરફ જોઈતલ રહી !]

“આવતી કાલથી મ્હારી રતન વગર ત્હારે બધારે ક્યાંય પણ જવું નહિ. સમજ ? ”

“ એટલે ? ” એણે ક્રોધ ઓર સ્પષ્ટિમાં કહ્યા રહેતાં બવાં ચિંતાવી મ્હને સ્હામો સવાલ કર્યો.

“ એટલે એજ કે, આજ દિન સુધી મહેં જરા નમતી દેરી મૂકી, ત્હને જેમ તાચે એમ નાચવા દીધી, પણ તુતો આંગળી આપતાં પ્હોંચુ પકડી બેડી, છેકળ માથે ચઢી બેડી છે. અને અસ... હવેથી રોજ રાતના આમ દસ દસ વાગે ઘરમાં આવે, એ મ્હને મહલ નહિ પાડવે. ”

“ ઓહો ! આજ કાંઈ એકદમ તમારા મગજમાં વળી એ ભૂત ક્યાંથી બરાયુ ? ” દોકર કરતા શબ્દમાં એણે ચાળા પાડ્યાં.

“ એ ભૂત-ભૂત અધુન ત્હને કાલ સહવારથી અમર પડશે. સમજ ? સાંભળ, હું કાલથીજ રામા રસોય્યા અને ધારીને પેન્થાન થાને પાણીચું નાળીએર પકડાવું છું. ત્હારાથી રંધાય તો હાથે રંધવું નહિ તો કંઈ નહિ. હું મ્હારે મ્હારં ગમે એમ ફેડી લઈશ. ભાપણો કરવા જવાની, મોજશોખ મારવા અને દરવા-દરવા જવાની હવે કરશી નથી. જરૂર જે ઘરમાં માનભેર રહેવું હોય તો કાલથી હવે જરા હાથેજ તરફી લઈ ઘર સંભાળવા માંડો. ”

“ અને નહિતો ? ”

“ નહિતો ! નક્કી કંઈ નવા-જુની થશે, એ ખાત્રી રાખજો. ”

“ નવા-જુની એટલે ? શું લાકડી લઈને ઉડવાનો તો મારાં નશીને ? ”

“ કદાચ ! વખત આવે તો તેમે કરવું પડે. ”

“ કાંઈ અચાનક આવો અસાધારણ ફેરફાર ! ”

“ એ ફેરફાર કેમ થયો તે ત્હારે જાણવું છે ? ”

“ હું... ”

“ તો જો, એ ફેરફાર કરાવનાર આ ત્હારા કુટીને આંખે વળગે એવા, કંઈક આરપાર કરે એવા મોઢા-શોખના નમુનેદાર ખીલો. આંખ ઉપર ચઢાવેલા શોખના અંધારીઆં કુતારી, દીવો લઈને એ બરાબર જો, વાંચ, અને પછી વિચાર કરીને જે જવાબ આપવો હોય તે આપ.”

એના ફેરફાર પછી ડેસ્કની સીલાઈના, કપડાંના, ખૂટના, હાથના અને વૅલીંગ કુપનીઓ વગેરેના આંખ મીચીને ચઢાવેલાં ઉત્તનપાંચ કંધારીયાં ખીલોનો થોકો ગળવામાંથી કાઢી મેંડું એના નકામેના ટેબલ ઉપર ફેરવે. “ હો, હું જરા અંદરના ખંડમાં જઈ આવું, ત્યાં સુધીમાં આ તમારાં માનીતાં અણુચૂકવ્યાં આંકડાઓ-અહેશાનો ઉપર વન બાલ વન (એક પછી એક) કંડે કંઈને આંખ ફેરવી જઈને.”

“ પછી ? પછી તમે શું કહેવા માંગો છો ? ”

“ પછીની વાત પછી. હમણાં તો આટલીજ તસ્દી હ્યાંને. એટલેજ ખસ, તમારો મેટ્રોડો આભાર.”

અંત આટલું બોલી હું એના જવાબની રાહ જોયા વિના ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. અંદરના ખંડમાં જઈ હું આગળે કબો. ત્યાં તો રસ્તેથી પસાર થતાં અમારા પ્રીન્સીપાલની (હેડમાસ્ટર) નજર મ્હારી ઉપર પડી. મ્હારાથી એકદમ બોલાઈ ગયું, “ આવો, આવો, પધારો.”

એમની સાથે અમારી શાળાના બીજા બે શિક્ષકો હતા. વળે એકદમ ઉપર ધસી આવ્યા. મેંડું ડરતે દીવે એમના સ્વાગત કર્યા. શાળામાં રહ્યાં પછી મ્હારી સાદાઈ અને સરળ સ્વભાવે મેંડું સર્વ કાષ્ટના દીવ છૂતી લીધા હતાં. તેમાંય હેડમાસ્ટરનો ચાલ તો મ્હારા પ્રતિ અનન્યજ હતો. વાતચાતમાં એક શિક્ષકે મલકાતે મોઢે એમને કહ્યું:

“ સાહેબ ! તમે જાણો છો કે ? ”

“ શું ? ”

“ અમે અધાએ આવતી કાલે એમની પાસે જઈત લેવાનું નામી કર્યું છે. ”

“ શાનું ? ”

“ કેમ પાંચ રૂપીઆ પગાર વધ્યોને, તે બદલ. ”

“ ઓહ ! આદરશી. ખરાબર છે. ચાલો, ત્યારે તો મી. મધુસૂદન ! અમનેય નહોતર ખરેને ? ”

“ કોણે ના કહી, સાહેબ ! આખું ઘરજ તમારું છેને. ”

“ સાહેબ, કાલ રવિવારની રજા પણ છે. ”

“ હા, એ પણ ઠીક છે. ચાલો, ત્યારે કાલ તો મી. મધુસૂદન તમારે ત્યાંજ ધામા. ”

“ ભલે ! એમાં શું ? ”

બોલતાં તો બોલાઈ જવાયું, પણ એમના ગયા પછી મહારી આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. અને મહારી એ ચિન્તાનું કારણ તમારા લાલીજ હતું. કારણ આ કાર્ય મહેં મહારી અર્ધાંગનાની રજા વિના કીધું હતું, અને મહારા ઘરમાં એ કાયદોજ નહોતો. “ હે હરિ ! મહારી જાણ હવે ત્યારે હાથ છે. ” અને મોઢે માગીને લીધેલાં આમંત્રણ પાછાંય કેવી રીતે ફેલાય ? મહારી સ્થિતિ અત્યારે સડી વચ્ચે સોપારી નેવી હતી. છતાં પડશે એવાં દેવાશે, એવી મનમાં ગાંઠ વાળી, હું શ્રીમતીની ખબર લેવા અંદરના ઓરડામાં ઘસી આવ્યો.

“ કેમ ! જોયું ? ”

“ જોયું ! એમાં શું જોવાનું હતું જો ! ”

“ ત્હારા ખર્ચના મહાભારત આંકડાઓ ! ખીજું શું હોય ! ”

“ હોય ! એ તો એમજ ચાલે. સહુ આસ્તે આસ્તે ભરી દેવાશે. ”

“ પણ ક્યાંથી ! ચોરી કરીને ! ત્હારાં સગલાંઓ તો રોજ આવીને મ્હારી પત્તર ઠોકે છે. તેનું કેમ ? ”

“ ખસ, એજ કે કંઈ ખીજું ? ઓહો ! તમે એટલા માટેજ ગભરાવ છોને ? ફિકર નહિ, આવવા હોય એમને, કાલે હું એ બધાંને સમજાવી દઈશ. ”

એ એપરવા બાવડીને મન તો આ રમત રંગી વાત હતી. મ્હને એના આવા ઉડાઉ જવાબથી એવો તો કોઈ ચડ્યો, કે જાણું શુંનું શું કરી નાખું ! પણ હું ખામેશ ખાઈ ગયો. “ ખચ્ચા ! મધુસૂદન ! આટલા દિવસ સહન કર્યું, ચકાવી લીધું, તો કાલનો એક દિવસ વધારે વેડી લે. ” અત્યારે મ્હને એની ગરજ હતી. નહિ તો કાલ પધારનાર પરોણાઓ વચ્ચે આગરના કાંકરા થઈ જવાનો મ્હને ભય હતો. મેં હંડા પડી એને સમજાવવા માંડી :

“ જો મધુરી ! ત્હારે આંખો આંધળો ખર્ચ કરતાં પહેલાં આપણી આવકની ઉપર ખાસ ધ્યાન રાખવું જોઈએ. ”

“ બહે, હવેથી એમ કરશું. હવે અત્યારે તો એ વાતનું ઉચ્ચું મોકો. ”

“ અને એક ખીજી વાત. કાલ બપોરે આપણે ત્યાં મ્હારી નિશાળના ખે માસ્તરો અને પ્રીન્સીપાલ સાહેબ જાતે પધારવાના છે. ”

“ શા માટે ? ”

“ મ્હારો પગાર પાંચ રૂપીઆ વધ્યો, તેની જાણ લેવા. ”

“ હા, તોને શું છે ? ”

“ તેમને બધાને કાલનો દિવસ હાથે રાંધીને જમાડવાના છે. ”

“ તે છેને, નામા-રસોડ્યા. મ્હારું શું કામ છે ? ”

“ નહિ નહિ. તું ન સમજ ? રોજ નિશાળમાં બધાં વચ્ચે હું ત્હારી પતિભક્તિ અને પાકશાસ્ત્રમાં નિપુણતા માટે ખૂબ પ્રસંશા કરું છું, એટલે કાલનો દિવસ તો...તેમને ખાસ બતાવવા ખાતર ત્હારે હાથેજ..... ”

“ તે મ્હારાથી તો નહિ અને. હું કાંઈ બધાની નથી. ”

“ પણ ફક્ત કાલનોજ દિવસ તું મ્હારી આટલી આખર સાચવ. ”

હવે વારો બદલાયો હતો. આ વખતે એનો દાવ હતો. હું દિન હતો, બ્યારે એના પગમાં પૂડું જોર હતું. “ પછી તું કહેશે એમ ફરીશ. ”

“ એમ ? ”

“ જરૂર. ” મહેં ગરજના માર્યાં મધેડાને પણ આપ કહેવો પડે, એમ કાલાવાલા કરવા માંગ્યા.

“ તો હવે સાંભળો મ્હારી શર્ત. કાલ મ્હારે ખેડેવાને માટે એક અપ-ટુ-ડેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ ઝીણું હમણાંજ મ્હાર પડેલું કોફી વાપલ ત્રાઈ આપો. ”

“ હું ! વળી એ શું ? ” હું તો હેંપતાઈજ ગયો. “ ત્હને ખીજે કંઈ ધધો છે કે બસ આખો દિવસ એજ વાત. નવું નવું વસાવવું, ખેડેવું-ઓહવું, અને ખાઈની લીલાઈલેર કરવી, બસ એ સિવાય તું ખીજું સમજે છેજ શું ? ”

“ઝોધું ન સમજીએ તો !” એની કમાન પાછી છૂટકા.
 “લોકો મુઝ્યા ! સારું સારું પહેરી-ઓઢીને હરવા-ફરવા જાય, ત્યારે
 તમારે કશુંય નહિ. જરા જુઓ તો ખરા. બધાંજ કંઈ તમારાં જેવાં
 નિરસ અને શોષ વગરનાં નથી હોતાં. પોતાના ખાચડી-છોકરાને
 જેવાં મનગમતાં લાડ લડાવી, હરવા-ફરવા લઈ જાય છે ?”

“અને ત્હને હું નવા નવા લુગડાં-ધરેણું કાપી આપું. તોજ
 તું ખૂશ થાય, પ્રસન્ન રહે, ખરૂંને ?”

“હારતો, એમાં તમે નવું શું કર્યું ? અમારે અળખાંઓને
 બીજું જોઈએ શું ? થોડી કાંઈ તમારા મદીની માફક ડગલે ને પગલે
 ચાલ, પાન, સોડા, લેમન, સીગારેટ...”

“બસ, બસ. બહુ થયું. પણ મ્હારું તો એમ કહેવું છે, કે
 ત્હારી પાસે ક્યાં લુગડાં નથી ? આખી ટૂન્કા ને ટૂન્કા બરીને તો
 પહેલાં છે. કેટલાં અમ્મર ! કેટલી સાડી ! કેટલાં વાયલ ! કેટલાં જાયલ !
 કેટલાં સાણુ ! કેટલાં લુગડાં ! કેટલાં પોલકાં ! નેકલેસ. એરીંગ, ખુદી,
 બંગડી, ધડિયાળ વગેરે વગેરે તો બેશુમાર છે. તોય તું ધરાતીજ
 નથી ? હજુય કેટલું પહેરવું છે ? ખરીદી લાવી લાવીને શું દુકાન
 માંડવી છે ? જો સાંભળ ! ત્હારા સસરાના મુકેલાં અને મ્હારા બચાવેલાં
 તમામ પૈસાનું ત્હારા આવા મુંબઈની શોપાણીના જેવાં હફખ્હારના
 અને વગરવિચાર્યા આંધળા ખર્ચોથી ત્હને તળીયું દેખાયું છે. આપણાં
 જેવાં સારાં ધરનાં બેરાંને તે વળી રોજ કહીને નાટક, સીનેમા અને
 સરકસ જેવાં જોવાનાં હાથ.....”

“ ના, તે તમને ન ગમે એટલે કે ? અમારાથી કંઈ તમારી માફક બધું તજી દેવાય એમ નથી. અમને કેમ ન ગમે ? શું અમે મૂઝ્યા ! કંઈ માણસ નથી. અમારામાં જીવ નથી ? જાણેલા લોકો જોવાં જાય, તો અમને મન કેમ ન થાય ? અમે થોડાં કંઈ કોઈની માફક વહી જવાના છીએ ? અને જો તમે એમ ધારતા હો, કે નાટક-સીનેમા જોઈને ઘેરાં બગડી જાય છે, અને ઘણી ઉપર સત્તા ચલાવતાં શીખે છે, તો.....તો પછી..... ”

“ પણ તું આવો કંઈ અર્થ કહ્યો, આડી આડી વાત કાં કરે છે વાર ? જ્યારે તો એમ કહેવું છે, કે હાલમાં જગતનાં નાટકો અને જતાવાતાં સીનેમા-મીડિયમો પુરૂષ-સ્ત્રી તેમજ બાળક ત્રણેમાંથી એકને જોવાં લાયક નથી. એમાં ખાસ કરીને અમર્યાદ લાગુ પાડે, સદાકાં-મદકાં, નાચ-નાચરાં, ગાજા-ગાજીના અશ્લીલ અને નાગાં-ઉધારાં દારસો, જે કેવળ સામાન્ય હસપી વ્રતિઓના જન-મનરંજનને માટેજ આજેખાયલાં હોય છે, તેમજ આશક-માણસના લીંગજા-લીંગલી જેવાં પ્રેમ-પાત્રો ઉતારી, યુગંતો અને પ્રેમજા-પ્રેમલીના યુગારિક ગાયનાં, ભાવણો અને રાજ્યજાઓથી ભરપૂર ચિત્રો જોઈને મોટા તેમજ નાના દરેકની વ્રતિ ખાટ રસ્તે દારવાય છે, અને વિશેષ કરી કુમળાં હૃદયના બાળકો, યુવાનો, કન્યાઓ, કુળવધૂઓ અને યુવતીઓના નિર્દોષ આત્મ-સમજી અને પવિત્ર હૃદય ઉપર તો એની બહુજ માફી અને કંડી છાપ પડે છે. એમાં છત્તિહાસ અને સમાજને વેગળે મૂકી આજેખાયેલી વસ્તુઓનાં (બહુવા દાર, દુર્વ્યસન, વેરયાગ્યાજ, બળાત્કાર અને નાચ-ગાન જેવાં) સમાજની કેવળ કાળી આંખુજ રજી કરતાં સેકિની અવગ વ્રતિનેજ આકર્ષનારાં અને ઉત્તેજિત કરનારાં લંગધરા વગરના ઉડન-જી દ્રશ્યાજ

ચૂંચાયલાં હોય છે. દુનિયાસ અને સમાજની ઉગ્રવળ દિશાઓનાં રમ્ય સ્થિતિ અને આદર્શ ચિત્રો તો એમને ગળ્યાગાંધ્યાંજ નડે છે.”

“ એ બધું સમજ્યા ! ન દેખાડવા હોય તેના બધાં બહાના-
દાંદા. ”

“ ના, ના, એમ નથી. હું થોડો કાંઈ ત્હારા હિતને માટે કહું છું. તેમ જતાં કાંઈ આદર્શ આર્થ-સતી અગર વીરાંગના પતિવ્રતાનો ધાર્મિક ખેલ પડશે, તો ત્હને વગર કંઈ જોવા લાઇ જઇશ. ”

“ નથી જોવા જવું અમારે તો એ સતી-દત્તીનો ખેલ ! તમેજ જોયાં કરો, એટલે બસ ! ” એટલું કહેતાં તો તમારા **લાલી**એ ખુંવાટુંવા કરતાં રીસમાં ને રીસમાં પગ ઢોકતાં ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું : “ કીક છે, ત્યારે ! તમે પણ યાદ રાખજો કે, કાલે **સુધરેલી સરલા**નો નવો ખેલ જોવા ન લાઇ જાય, અને વાયલ નહિ લાઇ આવો, તો રાધે છેજ કાણ ? તેય હું જોઉં છુંને ? ”

સારં દિવસે ઘરમાં કંકાશ થશે, અને નાહક હા...ના કરતાં તમારા **લાલી** વળી રીસાઈ જશે, તો આવનાર પરોણાને જમાડવાની અને એમને મનાવવાની મહા પંચાત પડશે, એ આશાથી હું ફરી પાછો ડોકો થઇ ગયો. મહેં એને જતી રોકી કહ્યું : “ ભલે, ખેલ જોવા લાઇ જઇશ, પણ નવા લુગડાનું તો તું હવે હમણાં માંડીજ વાળ. ત્હારી પાસે ઢગલાબંધ છેને ? ”

“ પણ બધામ ઓળાયલાં-ચૂંચાયલાં-વપરાયલાં-પહેરાયલાં. એકે કાફ-નવું ન મળે. તમે તો હવે પગનો છેડો છેકજ માથે મૂક્યો છે, પણ સાથે સાથે શું બધાંની વચ્ચે મ્હારી પણ આબર ગુમાવવી છે ? ”

“ એટલે શું સારાં સારાં કપડાં પહેરવામાં અને ધરેણાં બાલ-
વામાંજ આખરે આવી જાય છે ? ”

“ સત્તરવાર વળી. પગરવધ્યાની ખુશાલીમાં મિત્રોને મીઠાસની
આપવા તૈયાર થયાં છો, અને ધરની ઝેરીને એક લુગડાનું ચીથડું
અપાવનાં કંઈ પ્રાણુ આવે છે. ધરના છોકરાં ધંટી ચારે અને
ઉકરડાને આરો. ”

“ ભલે, ભાઈ ! ભલે. તું જેમ કહેશે, એમ કરીશું, પછી કંઈ
છે ? ” તેની આસા અને હમ્મર પ્રમાણે વર્તવાનું સળગતાં દીને
વધાવી લેતાં મ્હેં હવે એ વાતને દુઝવવા માંડી.

“ તો ભલે, પણ જોજો યાદ રાખજો, કે તમારે તે વેળા
તે બધાંની વચ્ચે મ્હને એક ધરની નોકરડીની માફક તું-પ્રારથી હુકમ
નહિ કરવો, પણ ગૃહદેવી ગણીને “ તમે, આવો, હંયા, હાંવા. ” વગેરે
વગેરે માન મરતમે જાળવીને સન્માનસૂચક શબ્દોથી સંબોધન કરવાં,
અને આજ પછી પણ એ આગત તો તમારે હમેશા હંક ને હોંક
જોખીજ રાખવી, - કે હું કંઈ તમારી ચુલામડી, ચાકરડી, કે રાંધનારી
ભટ્ટિયારી કે વાસણ માંગનારી દારી નથી, પણ દેવી છું, નહિ તો
પછી... ”

“ પછીની વાત હવે પછી. મ્હને તમારી તમામ શર્તો કે
તળીએથી તે ટાંચ પર્યંત ફૂલ મંજુર છે. ”

“ તો જવ, ભલે આવે. આમંત્રણ દ્રષ્ટ આવજો. પણ જોજો,
શર્ત પ્રમાણે પેલું... આવવાનું ન જૂલતા. હા ! ”

મ્હારા અને તમારા ભાલીના અરસપરસ કાલકરારો થયા.
એકરાર પત્ર ઉપર ન છૂટકે કાયદેસર સહી કરી હું એ અણધારી
આવેલી પહેલી આપત્તિમાંથી હાલ તો નિશ્ચિંત થયો. જ્યાં હજી કાણુ

ગળે કાલ કેવી જશે ? “ ન ગળ્યું ” જનકીનાથે સહવારે શું થવાનું છે ? ” એના એજ વિચારો અંતરમાં ઘેળાનાં હતાં. નીચે આવી મહેં રામા, રસાબા અને ઘાટીને કાલનો દિવસ છુટ્ટી હોવાની જણાવી. તેઓ તો આપડાં ખૂશખૂશ થઈ નાચવા-કૂદવા લાગ્યાં. પણ તે અભાગીબાઓને પણ ક્યાં ખબર હતી ? કે કાલની છુટ્ટી તેમને માટે હમ્મેશને સારી લીલા નાગીએરનીજ ગરજ સારનાર હતી. કારણ ? આવતી કાલનો મૂર્ચ જે પૂરોપાધરો ઉગીને આથમી જાય, તો મહેં એ તમામને કાલથીજ દીકરી સાથે છુટા કરવાનો દ્રઢ નિશ્ચય કીધો હતો. શું કહું ? કેવળ કાલનોજ દિવસ આંધો હતો, અને એને માટેજ હું જેમ મદારીની દોર પર મફટ નાચે એમ નાચી રહ્યો હતો. પ્રમાતે કિં મવિષ્યતિ ! એ સ્વપ્ન જેતો હું છેવટ સંતો.

બીજા દિવસનું મંગળ પ્રભાત થયું. મહેને તો આજનો દિવસ સારી રીતે પસાર થાય એની આખી રાતભરજ ચટપટી થયેલ હોવાથી કંઈ આવીજ નહોતી. હું જોડો ઉઠ્યો. દાતણપાણી કરી ઝટપટ હાંડ પાણીએ સ્નાન કરી નાખ્યું. ત્યાં તો ઘડિયાળમાં આહના ટોકરા પડ્યાં. એટલે તમારા ભાલી ધીરે રહીને આજસ મરડી બગાસા ખાતાં ખાતાં ઉઠ્યાં. મહેને ચીડ તો એવી ચઢી, કે ન પૂછે વાત, પણ પાછો ચૂપ થઈ ગયો. બરાબર સાડાઆઠે દાતણનો કુચડો દાતમાં દબાવીને શ્રીમતી બારીએ જઈ બેઠાં. નવ વાગે ગામગપાટા હાંકતાં એમનું દાતણ પૂરું થયું. હું તો દેવ-સેવા કરવા બેઠો હતો, તે દરમ્યાન તમારા ભાલીએ ખાસો દોઢ શેરનો એક ચાહનો કપ સ્ટવ ઉપર બનાવી મહેલાં ચઢાવી લીધો, પછી એની ઉપરજ પાણી ખરમ કરી શરીર પલાળી લીધું.

“ હવે તમે દેવસેવા કરી રહ્યા હો. તો પહેલાં બગ્ગરમાં જઈ કાંઈ કંઈ હવું હવું તે વાચક પેલી હમણાંજ નવી નીકળેલી ઈંગ્લીશ શોપમાંથી, અને સાથે સાથે શાકભાજી ને મરીમસાલો બગ્ગરમાંથી લેતા આવો. એ ગીતા રહેવા દ્યો, પછી આવીને વાંચજો. ”

ગીતાને પડતી મૂકી હું તામડતોબ ઉડ્યો. બગ્ગરમાં જઈ એમના ઓડર મુજબનો સોદો બંધાવી લાવ્યો. લાવતાંની સાથેજ બંડલ છોડી નવા વાચકને શરીરે શોભાવતાં એ બોલી:

“ બોલો હવે, આજ શું બનાવ્યું છે ? ”

“ પૂરણપોળી આવડશેને ? ”

“ એમાં વળી આવડવાનું શું હવું ? શું તમે એમ ધારો છો, કે અમે રાંધતાં નથી, એટલે સાવ બોટ હોઈશું ? કરીએ નહિ તેથી શું ? જાણીએ તો બધુંય. પરણ્યા ન હોય, તેથી શું જાનેય નહિ ગયાં હોઈએ ! ”

“ ના...ના...કાણે કહ્યું. મોડેરી મોડેરબાની. ”

પૂરણપોળી કરવાનો ઠરાવ પસાર થયો. એમણે એમની આખી જીંદગીમાં આજ પહેલપહેલાં ચુલામાં લાકડાં નાખી અધરણ મૂક્યું. હું સ્થામે બેસી ગીતા વાંચવા લાગ્યો. એમણે અદ્દર દાળ-ચોખા કાઢી વીણવા માંડ્યા. દાળ-ફોડ અને ધમપછાડ કરતાં આખરે દાળ-ભાત તો એમને મુખારક હાથે તૈયાર થયાં. (સ્વાદે ! પ્રભુ જાણે.) શાક પણ જેવું આવડે એવું અધકચરું બાંધી કાઢ્યું. અને પછી દાઝતાં જાય, અને બખડતાં જાય, એવી રીતે એમણે પૂરણપોળી માટે પા તૈયાર કર્યો.

બાપજીંદગીએ રોટલી શું, ભાખરી શું, પૂરી શું, પણ જેણે રોટલોય ન ટીપ્યો હોય, તેને પૂરણપોળી વણતાં તો પછી આવડેજ

ક્યાથી ? તેમ છતાં પોતાની હુશિયારીમાંથી હાથ કાઢે નહિ એવા તમારા લાલીએ મ્હને મુઝ કરવાને માટે આજે આખાળીયો અને વેલણુ હાથમાં લીધાં. પણ શું વણે ? મ્હારું કપાળ ! આખરે સત્તરસો પ્રયત્નો કર્યા છતાં અને છેપનસો નવી નવી જતનની વાંકી ચુંકી પેટાંડે ડીઝાઈનો કાદીને લાંબ્યા છતાંય એમનો પનો જ્યારે નગ લાગ્યો, ત્યારે એ ખીજવાઈ ગયાં. તેમાં અધુરામાં પૂરા ચૂસાના ધુમાડાએ જલ્પરી કરી ! એ ફૂંકે ફૂંકે ને આંખો પૂંચ. એમની આંખમાં આંસુ આવ્યાં, અને એ વખતે મ્હારાથી હજ્યા વિના ન રહેવાયું.

“આહાહાહા ! કેમ તમે તો પાકશાસ્ત્રમાં પ્રવીણ-પડિત હોવાનો દાવો ધરાવતા હતાને ? આમ કેમ ?”

બસ...થઈ ચૂકયું. તેલના વધારમાંથી રાઈ તતડી બહાર પડી, અને ભડકો થયો. “તમે શું કહ્યું ? શું બોલ્યા ? એ; તો રંધાવું ને રંધાવું ને ઉપરથી પાછી મસ્કરી ! હું તો કંઈ નથી રંધતી. જ્યાં, રંધીને ખાવું હોય તો ખાજે, ને ખવડાવજે, નહિ તો જોઈતું બોલીને ઉઘી જજે. મ્હેં તો આપજન્મે કોઈ દિવસ કીધું નથી, કરવાની ટેવ નથી, ને આપણાથી તો નહિ બને, બા !”

“પણ હવે...હમણા...” હું અડધી વાંચેલી ગીત પડતી મૂકી ઉભો થયો.

અને મ્હારી રીસાયલી રાખીકાને હું પાછો સમજાવી-પગાવી મનાવી લઉં, ત્યાં તો એના જેવીજ એક અપ-હુ-ડેટ સખીની સવારી અમારે ત્યાં આવી પહોંચી.

“કાણુ મેનાખ્દેન !” મ્હાનું મીસીસે સ્વામિ જઈ એમનું સ્વાગત કર્યું.

“ હા, મધુરીબહેન ! ચાલો. આજ આવવું છેને ? ”

“ ક્યાં ? ”

“ કેમ ! ખબર નથી ? આજે સાંજે આપણા મહિલા મંડળમાં ચર્ચાનાર સ્ત્રી-પુરુષના સમાન હક્કના વિષય ઉપર પ્રમુખની પસંદગી કરવાને અત્યારે આપણા સભ્યોની ખાસ સભા છે. ”

“ પણ આજ તો મ્હારે ત્યાં એમના એક મિત્ર જમવા પધારનાર છે, એટલે..... ”

“ હોય ! હવે એમાં શું ? બળ્યું, બહેન ! ઐરાંના નસીબમાં તો આરે દહાડાનોજ ચૂલો. ધડીની નવરાશ નહિ. રોજ ઉડીને કંઈ ને કંઈ નવું લઈને તો હોય ! હોય ! ને હોયજ. આવશે તો ધડીવાર ખેસશે. એમાં શું થઈ ગયું ? આજ તો રવિવાર છે, રજાનો દિવસ છે, એવડી શી ઉતાવળ છે ? ઈયો...ચાલો, આજ તો તમારે આવ્યા વિના ચાલે એમજ નથી. ને...તેમ છતાં આપણને ત્યાં ક્યાં બહુ વાર લાગવાની હતી ? હમણાં ધડીક વારમાં-ઉભે પગલે પાછાં ફરીશું. હજુ મ્હારેય ઘરમાં કામ પડેલું છેને ! તમારે એકલાંને ત્યાં થોડું નવાઈનું બાકી છે ? ”

“ એમ છે ? ચાલ તારે, બહેલાં બહેલાં જઈ આવીએ. ”

લુગડાં તો પહેરેલાંજ હતાં, એટલે એમણે એ ઠીક કરી ઝટપટ પુટ ચઢાવવા માંડ્યા. અને મ્હારી રજા કે પરવાનગી લેવાની તો એમને જરૂરજ નહોતી. તેમ છતાં મ્હારાથી ન રહેવાયું. હું બળતે જીમરે ધસ્યો : “ ક્યાં ચલાવ્યું ? ”

“ કંઈ નહિ, એ તો હમણાં બે સેકન્ડમાં પાછી આવું છું. ”

“ પણ પેલા પરોણાઓ આવી મ્હોંચશે, તેનું કેમ ? ”

“ મહારા આવ્યા પછી બધું થઇ રહેશે. ”

આગળપાછાનો વિચાર કર્યા વિના એ તો એમને એમ ચાલી ગઇ. મહારી ગીતા ગીતાને ફેરાણે રહી ગઇ. અને રતેલીઓ આવી પહોંચતાં આખરે જ્યાંની ખીંકે મહેં ગુપચૂપ રસોડાનો પાટલો શોભાવ્યો. શું કરું ? મહેં મહારે હાથેજ આજ રસોડા આને નોકર-ચાકરને રગ આપી હતી. નહિ તો આ દશા-આ સ્થિતિ ન આવત ! ખરેખર વનિતાના તે વળી વિશ્વાસ શા ! પાણુ હવે એ નાંડ્યા પછીનું હાપણુ શા અર્થનું ? આહાહા ! આજનો શો અજળ અનુભવ ! બહુજ થોડાંને-ગણ્યાગાંડ્યાંનેજ નસીબે હોય છે !

ગિરાદરો ! તમને હું શું કહું ? તમારા ભાલીનો અવતાર તમારા ભાઈએ ભોગવ્યો. ધોતીયું ખેંદરનાર લુગડું ખેંદરનારી થઈ મહેં પાકશાસ્ત્રની તાલીમ લેવા માંડી. આશરે અર્ધા કલાકના ભોગ પાશેર પાશેર પરસેવો ઉતાર્યા પછી મહેં આખા-અડધાં, કાચા-પાકાં, બળેલાં-ઝળેલાં બધું મળી આશરે ડઝનેક પુરણેપાળીના નંગ ચાળીમાં ખડક્યાં. ત્યાં તો દાદર ખખડ્યો. કાંઈ ખૂટવાળા પગનો ઉપર ચઢવાનો ખડખડ મહારે કાને પડ્યો. “ હા...સ, આખરે એ જલ્દી પાંડી આવી પહોંચી ખરી. ” મહારા જીવમાં કંઈક જીવ આવ્યો.

પણ જ્યાં એ વ્યક્તિ ફેર ઉપર ચઢી મહારી સ્થામે આવી ઉભી રહી, ત્યાં તો મહાન ડાળા ફાટી ગયાં. વેસણુ હાથમાંથી સરી પડે પડ્યું. હું એની સ્થામેજ જોઇ રહ્યા. “ આવો, આવો, કેમ કંઈ એકલાંજ પધાર્યા ? ” કહેનાં હાથ ધોઈ નાખી મહેં આવનાર મહારા આચાર્યનું સ્વાગત કર્યું.

“ મહનલાલ મોહનલાલને તેડવા ગયા છે. પણ અલ્યા મધુ-મહન ! આ શું ? આજ કંઈ ત્યારે જાતે તસદી લેવી પડી ? ભાભી સાહેબો આર દિવસની વેકેશન લીધી લાગે છે ? ”

“ ના...ના...એવું કંઈજ નથી. ” હું તૂટતી છત્તે અને ચૂરેચૂરા થઈ જતાં હૃદયે બોલ્યો.

“ ત્યારે શું થયું છે ? પિપેર સિધાવ્યાં છે ? કે તબિયત સારી નથી ? ”

“ એમાંનું કશું નથી, સાહેબ ! ”

“ તો પછી ? ”

“ તમે મ્હારી સાથે ચાલો. ”

મહેં ટોપી-ઝુગડાં પહેરી લીધાં. હેડમાસ્તર તો મ્હારા આજના આવા અજબ વર્તન તરફ જોઈ જ રહ્યાં. હું એમને ઘસડી ગયો. અમે મહિલા-મંડળને દરવાજે આવી ઉભા. અંદરના હોલમાં ખુરસીઓ ઉપર ફેટલીક મુઘરેલી સ્ત્રીઓ બેઠી હતી, એમાં સહુની વચ્ચે પ્રમુખ-પદે અમારાં અર્ધાંગના વિરાજ્યાં હતાં. મહેં એમને બતાવતાં મ્હારા આચાર્યને કહ્યું : “ સાહેબ ! પેલાં રહ્યાં સ્ત્રી-સ્વાતંત્ર્યના વિષય ચર્ચતાં મ્હારાં પતિવ્રતા પત્ની ! જોયાં ? ”

અને મ્હારી આંખમાં આ વેળાં આંસુ હતાં. સાહેબ તો મ્હારી સ્થામેજ જોઈ રહ્યાં : “ આ...ત્હારી...સ્ત્રી ! ”

“ હ...હા...એજ. ”

“ જેની વિદ્વતાના મહોટા મહોટા બલુગાંઓ અને સેંગો મહેં કાપામાં વાંચ્યા હતા, તેજ આ ત્હારી બણેલી ગણેલી સ્ત્રી ! ”

“ હ...હા...સાહેબ ! એ એજ મૂર્તિ ! ”

“ અફસોસ ! ”

“ અને સાહેબ ! હવે તમે મહારાજ આટલું એક કામ કરજો, એ જેવી આદીથી ખસાર નીકળે, તેવોજ આ ન્હાનકડો પત્ર એના હાથમાં મૂકી દેજો. બસ...સાહેબજી ! ”

x

x

x

x

અને એ વાતને આજે વર્ષો વીત્યાં છે. તમારા ભાલીએ મહારાજ ગૃહત્યાગને બીજોજ દિવસે એક શ્રામત ભાડીઆ સાથે સીવીલ-મેટેજ (સોલ્ડજન ! સુધરેલ લખન ! પુનર્લખન.) કાઢ્યાં, એ વાત મહે અમખારમાં વાંચી. “ હવે કયું ઉજળું મોટું લઈ હું દુનિયામાં જઈ ! ” મસાર અને સ્ત્રી ઉપર મહને ધિક્કાર છૂટયો. મહારાજ ચિત્ત હવે ત્યાગ અને વૈરાગ્યને પથે વળ્યું. તેજ દિવસથી મહે ભગવાં પહેરી ભભૂનિ ચાળી, આંધે જાળી ભેરવી સંન્યાસીની દિક્ષા લીધી.

આજ હું દંડધારી સંન્યાસીના વેશમાં ભારતમાં, મહારાજ પવિત્ર ભારતના ગામડે ગામડામાં, શહેરે શહેરમાં અને ખુણેખુણે ભટકું છું. રથજે સ્થળે આદર્શ કન્યા-કેળવણીનો વિષય ચર્ચું છું. અને કન્યાઓને માટે શિક્ષણમંદિરો, અને વિદ્યામંદિરો સ્થાપવા મહેનત કરી રહ્યા છું.

પ્રભો ! ભારતવર્ષની એકેએક કુમળી કન્યાઓના હૃદયમાં પ્રાચીન પતિભક્તિની એ અનુસૂયા અને અસ્પૃધની જેવી પવિત્ર નિર્ગળ અને આદર્શ ભાવના ભરે ! એજ એક માત્ર અભ્યર્થના. હવે તો કન્યા-કેળવણી એજ માત્ર મહારાજ જીવનનું એક ધ્યેય છે ! શ્રેય છે !

— અને ગમે તેવીય આશા ક્યાં અમર નથી ? —

જંરા સરનામું નોંધી લેશોજી.

*** તમારાજ લાભનું છે, માટે જરૂર વાંચો. ***

શું તમારે તમારી જીંદગીના વીમો ઉતરાવવાનો ખાકી છે?

—: તો આજેજ તે ઉતરાવીને નિશ્ચિંત થઈ જાવ :—

— કારણ ? —

આખી આલમભરમાં આજ એના લાભ જાણીતા થઈ ચૂક્યા છે.

અમે જીવન અને જાણીતી વિમા કંપનીના એજન્ટ હોઈ, જીંદગી, આજ તેમજ મોટરના મોટા પ્રમાણમાં વીમા ઉતારી આહુકને સાચી સલાહ અને સતોષ આપીએ છીએ.

x તો પણ એકજ વખત અમારી સાથે કામ પાડી ખાતરી કરો. x

ધી ગ્રેશામ લાઈફ એસ્યોરન્સ કંપની લી.

(સ્થાપિત ૧૮૪૮)

સુરતના એજન્ટ:—મણિલાલ ધીરજલાલ યાજ્ઞિક.

નાની છીપવાડ-અંબાજીરોડ-સુરત.

! ખાસ વિદ્યાર્થીઓના લાભનું !

જીકકીપીંગ, શોર્ટહેન્ડ, થીયરી, સ્પીડ, કમરશીયલ કોર્સગેન્ટન્સ, મેથડસ એન્ડ મશીનરી ઓફ પ્રીજનેસ, બેન્ડીંગ એન્ડ કરન્સી. ટાઈપ રાઈટીંગ વિગેરે વિગેરે અગ્રેજ બ્યાપારી નામાનું સંપૂર્ણ અને સંગીન જ્ઞાન અનુભવી અને એજ્યુકેટેડ શિક્ષકોને હાથે નજીવી રીતમાં આપવામાં આવે છે.

—: જીવનું અને જાણીતું :—

પ્રોપ્રાયટર્સ:—ધી સ્માર્ટ કમર્શીઅલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ.

હજીપીઠ-લાલગેટ સામે-સુરત.

ચારો ! આ તો વીસમીસદી છે.

પછી તમને અઢારમી સદીના જુના-પુરાણાં ધરેણાંના
ઘાટ તે ક્યાંથી જમે ?

એક વાર અમારી સોનાચાંદીની દુકાનમાં પધારો. છેલ્લામાં
છેલ્લા સુધરેલી અને નાજુક ઢળથી અનુભવી કારીગરોને હાથે મશીન
પોલીસના ફેન્સી ડિઝાઈનના દાગીનાઓ, જેવાં કે:—ખંઝડીઓ,
વીંદીઓ, સાંકળીઓ, નેકલેસ, છેડા, બુટ્ટી, પ્રેસલેટ,

એરીંગ્સ, કંઠીઓ, ખારીઆંચા, પોંચીઓ વિગેરે એકેએક
બતનું અને તમે માંગો તેવી મનપસંદ ડિઝાઈનોનાં ખારીકમાં ખારીક
નહાના તથા મોટા અપટ્ટેટ મોનોગ્રામો સાથેનું અફલાતુન કામ
માલ્લીકની પૂરતી બતી દેખરેખ નીચે વાયદાસર કરી આપવામાં આવે
છે. અમારે ત્યાં આગળથી કંઈ સેમ્પલો ખતાવી પાછળથી ફોર્મટકો
કરવાનો ધંધો નથી.

✽ અમારે ત્યાં તો ચોકખો ભાવ ! અને ચોકખો માલ ! ✽

ફક્ત એકજ વખત વિશ્વાસ પર ઓર્ડર આપી ખાત્રી કરો.

સોની મકનલાલ દુલ્લભદાસ.

સોફમ:—કલ્પીઃ ખગર-લાલગેટ સામે-સુરત.

* पुष्प छंदः *

यंपात्मात्मीना यीर

[छिन्दु-संसारनुं ओक स्नेहलीनुं द्रश्य !]

प्रयोक्तः—“ पुष्प. ”

[पुनः मुद्रणना सर्वाधिकार प्रयोक्तने स्वाधीन.]

मुद्रित.

“ गांधीव. ” ता. १२-७-२५.

... ખૂબ હસો!! ખડખડાટ હસો!!...

ખુશો:—આહાહાહા.....આહાહાહા.....આહોહોહો.

માયજી:—કાંયરે દુકતા! એટલો ખથો જાનો હસી મરેરે?

ખુશો:—માયજી! આ માયજી! આપરો પેસી છે ને તે ગુપચુપ
આય પેલા હલવાવારાને તાંથી કેક ને હલવો લઈ આપોહ.

માયજી:—જેઉં રે...પેસી...આય તારા હાથમાં શું છે? આહ
માઈ જાડ! અને આય વરી બહારા મોનામાં શું ચાવી મરેછ?

પેસી:—એ તો માયજી! કાલે મોટાબાવાએ ખે આના આપેલાને...

માયજી:—હું... દુકતા! તેનીજ તું આય મિઠાઈ લઈ આપોહ
કેમ? મરેરે! જેઉં સોજી છે કે?

ખુશો:—મીઠી મીઠી છે માયજી! લેવ, જુઝ્યા, ચાખી જુઝ્યા.

માયજી:—કાંઈથી લાગે?

ખુશો:—બરાનપુરી ભાગજ ઉપરની પેલી ઠાકોરદાસ હલવાવારા-
ની દુકાનેથીજ

— કે જ્યાં :—

—ચાકખા ધીના માલની ગેરેન્ટી આપવામાં આવે છે—

દરેકે દરેક જાતની મિઠાઈઓ, હલવાઓ, તથા

શિઆળાના ખાસ પાકો, બિ. હિન્દુ-પારસી-

મુસલમાન કોઈપણ કોમના ખાનદાન

કુટુંબોને સ્પેશીયલ ઓર્ડરથી

પુરાં પાડવામાં આવે છે.

બહુરખામના ઓર્ડરે
ઉપર પૂરતું ધ્યાન
આપવામાં આવે છે.

ઠાકોરદાસ છગનલાલ

હલવાવાળા,

બરાનપુરી ભાગજ—મુસ્ત.

પુખ્ત:- ચંપાબાલીના ચીર. -:છંદુ.

કે લેજમાં હમણાં મે-વેકેશનની એટલે તાપની રજા પડી હતી. કુદરતની કરામત જોવાનો મ્હને બારે શોખ હતો, એટલે એ રજાના દિવસોમાં આમ્યજીવનનો લ્હાવો લૂંટવા હું મ્હારા એક સહાધ્યાયી સ્નેહી સાથે એને ન્હાનકડે ગામડે ગયો. મ્હારા મિત્રના ઘરમાં અમ્મ મ્હારાં ખુલ્લખુલ્લાંજ નહિ, પણ આ સાથે ત્રીજી વારના કુમ્કુમ-પગલાં હતાં. એક તો મ્હારા ઉરમાં આનંદના પૂર ક્રીણતાં હતાં, તેમાં વળી સગાંસહોદર મહુ કાષ્ઠથીય વિશેષ એવાં અમારા સ્નેહીના ડાખા અંગ યાને મ્હારા ચંપા બાલી પણ આ વેળાં સાસરેજ આવેલાં હતાં, એટલે મ્હારે માટે તો સરિતા અને સાગરના સંગમ! સોના અને સુગંધના સંમિશ્રણ! જેવું હતું.

ઉમરમાં એ અમર યુગલ લગભગ મ્હારી બરોબરીયુંજ હતું. બાબી જરા નહિ જેવા ન્હાના રહ્યાં, અને સ્વભાવે પાછાં મ્હારાથીય આર અંદા અદે એવાં બટકમોલાં, મસ્તીખોર અને હસમુખા એટલે મ્હને તો બસ ખૂબજ ગમ્મત પડી. આખો દિવસ અમે પૂરે છૂટથી મગ્નક-મસ્કરી કરવામાંજ પૂરો કરતાં, એકમેકને બનાવવાનોજ લાગ શોધતાં.

સ્કુલમાં બહેલાં ઉડી બાબીસાહેબે તો નાહી નાખ્યું, પણ બદાની આખો તો બરાબર આડેજ ઉઘડી, અને આખો ચાળતો હતુ તો હું પથારીમાંથી હમણાંજ ઉડી દાનજીની ચીરી મોઢામાં નાખી પડશાળને હાંચકે હાંચી રહ્યો હતો, ત્યાં તો રમ...ઝમ રમ...ઝમ કરતાં મ્હારા ભગત બાબીશ્રી દેવદર્શને જવા નિકળ્યાં.

“જરા હાંચકો રાખો તો !” રૂપાની ઘંટડી વાગે ને રણકો દાનમાં રહી જાય, એમ એ બોલ્યાં.

અને આ કઈ અમારે પહેલો પ્રસંગ નહોતો. મ્હું હાંચકો થોભાવ્યો. પૂંઠ ફેરવી પાછળ જોયું, તો ! ખરેખર ! ગુજરાતી આમ્ય-ગૌરીના લજ્જતાશિલ અને લાલિત્યભર્યાં સાદા છતાં સ્વચ્છ અને સુંદર લાગતાં સફેદ વસ્ત્રમાં સજ્જ થગેલ ચંપાબાબી ઉભા હતાં.

“ઓહો ! તમે છોકે બાબી ? મ્હું તો આળખ્યાંયે નહિ !” મ્હું સાથે રહીને અજાણ્યા હોવાનો ડાંગ કર્યો.

“શાના ઓળખો ? આંખમાં હતુ ઉંઘ હશે !”

“હૌ...જરા એવુંજ છે. પણ તમે ! અત્યારમાં આમ બહુની ફણીને ક્યાં ચલાવ્યું ?”

“ જરા દર્શને જવું છે.”

“ ત્યારે તો ભગત લાગો છો ! ” મહેં મીઠો ટહુકો કર્યો.

“ હું...મહારા બાબી જાય છે કે નહિ ? ”

એમણે મહારી વહુની વાત કાઢી. અને વહુની વાત નિકળતાં કયો વર, અને વરની વાત નિકળતાં કંઈ વહુ ન શરમાય ? પરંતુ મહેને તો વહુજ નહોતી. અખંડ અણીશુદ્ધ આળખાણચારી હતો. એટલે પછી પૂછવુંજ શું ? હુ હસ્તો હસ્તો અને શરમાતો શરમાતો બોલ્યો : “ તમારા સમ. કોઈ દિવસ તો કહો ! ”

“ તે...તમારી રજા નહિ હોય, એટલે પછી બિચારાં શું કરે ? ”

મહેં પણ વગર પરણે પતિદેવતા થવાનો લાખેણો લ્હાવો લૂટતાં જારીજ રાખ્યું : “ રજા ! અરેરે ! વળી રજા કેવી ! તમે એ શું બોલ્યાં ! આજકાલના વીસમીસદીના ભણેલ-ગણેલ અને સુધરેલ ઐરાં, સ્ત્રી-સ્વાતંત્ર્યના લેખો લખતાં અને ભાષણો કરતાં ઐરાં ! એમને વળી ત્રીન દમડીના ધણીની તે રજા કેવી લેવાની હોય ? ઉલટાં પતિદેવતાઓ આપડાં પગલે પગલે પત્નીદેવીઓની સલાહ અને સંમતિ લે છે, પૂછી પૂછીને પાણી પીએ છે. કેમ ખરે ? ”

“ તે તો બા ! તમારા ગામનો અને તમારા ઘરનો રિવાજ તમે જાણો. બાકી, અમારા ગામમાં અને ઘરમાં તો એવું કંઈ નથી.”

“ બોટું લાગે તો માફ કરજો, બાબી ! તમે ગામડાના ગોરી રહ્યાં, એટલે એ બધું ન જાણો. બાકી શહેરની સુંદરીઓની તો વાતજ ન કરવી. સમજ્યા ? ”

“ એટલે ! ”

“ એટલે શહેર તે શહેર, અને ગમે એવુંય ગામડું તે ગામડું. અમારા શહેરના પરાંઓની તોલે તમારા ગામડાની ગંદી ગલીકુંચીઓ. અને અમારા શહેરની ઉઘાડે માથે ફરનારી એન્જ્યુકેટેડ અલમેલીઓની તોલે તમારી ગામડાની અબજુ, સાદી અને ગામડી ધુંધટવાળીઓ તે ક્યાંથી આવે ? ક્યાં રાજ ભોજ ને ક્યાં ગાંગો તેલી ! સમજ્યા ! મધારાં સલુણાં બાબી સરકાર ! ”

“ ઓછી ન આવે તો ! ભલે અમે ગામડાના અપૂર્યક અમારે ઘેર રહ્યાં ! તમારી રીતભાત અને રહેણીકરણી બા ! તમનેજ મુખારક ! અમને એ આવડેય નહિ, અને અમારે એ જોઈએય નહિ. અમારું છે એજ અમને મુખારક રહે તો ખસ, ભયોભયો ! ”

“ કાં એમ બોલો છો, બાબી ! ”

૪

“ ત્યારે શું બાહ ! તમારા શહેરના વિલાસી, અર્થાળ અને પાતકી જીવન કરતાં અમારા આ ન્હાના શા ગામડાના સાદા, સંતોષી. સુખી અને નિર્દોષ ગ્રામ્ય-જીવન તમને નથી ગમતાં ? નથી વધારે જ્ઞાણ લાગતાં ? આપણા પ્રાચીન પ્રભુપ્રિય એવા સંતજનોએ અહીંજ પોતાના ધંધવટી જેવાં પવિત્ર આશ્રમો આંધી જેના મુક્તકંઠે વખાણ કર્યાં છે, ગીત ગાયાં છે, એ આ એકાન્ત પૂણ્ય-પ્રદેશો તમારા નેકીને અદ્દલે નર્યાં નર્કાલયોથી ભરેલ નગરોથી ક્યાં કિતરે એમ છે ? નાગરિક-જીવન સાથે ગ્રામ્ય-જીવનની સરખામણી તો બાહ ! કાહ કાજેય-ભૂલથીય. કૃપા કરી ન કરશો. ”

“ કેમ એમ ? ”

“ તો શુ ? એ તો પેલી કહેવત છે ને, કે જેનું ખાય એના ગુણુ ગાય. ‘ અમ એવા ઝોડકાર ’ એ પ્રમાણે તમે તમારા શહેરની લખ્યતા પાસે અમારા ન્હાના શા ગામડાને ઉતારી પાડો, એમાં નવાઈએ શી ? ”

“ નહિ તો ? નહિ તો ? ”

“ નહિ તો અમારા આમ્ય-જીવનમાં તમે શહેરી-જીવનથી એવી તે શી ન્યૂનતા જોઈ, એ તો મ્હને બતાવો. ”

“ જુઓ ત્યારે, તમારા ગામડાના જીવનમાં ન મળે કોઈ વિદ્યાપ્રેમી, કવિ, લેખક, કે રસના પિપાસુ એવા રસિયાઓ ! બસ કેવળ ધર, સંસાર, અને બહુ થાય તો ખેતર ! એથી આગળ વધીને કંઈજ નહિ. એરક્ષામાંજ તમારાં આમ્ય-જીવનના જીવન-મરણના સરવાળાનો જવાબ આવી જાય છે. ત્યાં જુઓ ત્યાં નરી નિરસતાનાજ દર્શન ! મ્હું તો એકેય (તમારા સિવાય !) રસિક જીવન ક્યાંય ભાળ્યું નથી. ”

“ તમે શાના ભાળો ? તમે તો કાલ ઉડીને કાંઈશા, કે તમારાં ભાઈ અને આ ચંપાભાભીય ગામડાના છે, એટલે બસ અમેય અગસિકની ગણતરીમાં આવી ગયાં. એમજ ને ? ”

“ ના, ના, હું કાંઈ તમારી વાત નથી કરતો. ” આપણે ખલાફરીથી હવે બન્ને બન્ને કદમ પાછળ હલવા માંડ્યું.

“ ત્યારે પછી ? ગામડામાં શું નથી ? ચંદુભાઈ ! તમે બ્યારબ્યારહું ભર્યા પણ ગળ્યાં લાગતાં નથી. એક સાધારણ ગામડાની છોકરી જેટલીય તમારામાં અકલ્પ નથી. હા ! ”

“હું ! શું એટલું બધું ?”

“તો શું ? અરે આમ્ય-છપન જેટલી રસિકતા તો તમારા મહેરમાં તો શું પણ પૃથ્વીના પડ પર તો બીજો ક્યાંય (લંડન-પેરીસ જેવા હીરા-મોતીએ મહેલાં નગરમાં તો) બતાવો ! ગામડાની નદીઓ, ગામડાના લીલા હરિયાળાં ખેતરો ! ગામડાના તળાવો ! ગામડાના વાર-ફાવો, ગામડાની ગેરી ને પનઘટના પાણીડાં, સોનસ હોદ્દાની અંતરખંડ એટલું ! એવી એવી રસિકતાઓના જ્યાં બારે માસ ભર્યાભંડાર છે, એમાં તમને રસિકતા શોધી નથી જતી ? અજ્ઞાન ! ભાઈ ! નવરાત્રીના રાસડાં, ગરબીઓ, અને પનઘટ કે ફાશના દ્રશ્યો તમે જોયાં છે ? અરે વાંચ્યા છે ? કાકને મોઢેય સાંભળ્યા છે ? જેમાંથી કવિ, લેખક અને ચિત્રકાર ત્રણેને પ્રેરણા મળે, એ અમારું ગામડું ! સાહિત્ય, સંગીત અને કલા ત્રણેનો જ્યાં રનેહભર્યો સંગમ ! જ્યાં ધર્મ છે, પ્રેમ છે, રનેહ છે, સંપ છે, સત્ય છે, પવિત્રતા છે, એ તાલુકામાં, કામણુભર્યાં રાધા-કૃષ્ણના ગોકુલ-મથુરા શા એવાં અમારાં ગામડાં ! કયો સમર્થ કવિવર એના ગુણગુણ ગાવા કાવ્ય લખી શકે ? કયો સર્વશ્રેષ્ઠ લેખક એની ઉપર આખી જીંદગીભરમાં એકજ છતાં પૂર્ણ લેખ લખી શકે ! કયો પ્રતિભાશાળી ચિત્રકાર એની કળાના કળશને-રસના ધોધને પીછીથી સજીવ ઉતારી શકે ? કુદરતની એ કલા-પ્રસાદીના ગુણ ગાય ગાય તોય એવાંને એવાંજ અધુરાં ! સમજ્યાં, સાંભળ્યું ? કે લગ્નુય એના રસ-ગાન આગળ સંભળાવું ?”

“અસ-અસ. ભાભી ! તમે તો બલભલાં પંડિતોનેય બાળુએ મૂકો એવાં જગજગ દીકાર અને ભાવગુરતાં છોને ? આપણે તો ભાઈ ! તમારું આ પરાક્રમ આજેજ બતાવ્યું. હાં ! એવું બતાવત, તો હું તમારી

સાથે મેદાનમાંજ ન પડત. મ્હારી જૂલ થઇ બાકસાહેબ ! હોં ! માથું કરજો." બાલી સાથે વાદવિવાદમાં મ્હારું ટકું ન ચાલતાં હું દ્રેણીમાંથી એકદમ કામીકના સીનમાં ઉતરી પડ્યો.

"ચાલો, ખસો ખસો, હવે જવા દયો. મ્હને તો મોડું થાય છે."

"જવાબ આપશો તોજ જવા દઇશ. બોલો ! આ બધું બોલતાં નમને કાણે શિખવ્યું ? મ્હારા બાકસે તો નથી ભણાવ્યુંને ?"

"તે તમારા બાક આવે ત્યારે પૂછી જાંજોને ! મ્હને શું પૂછો છો ?"

"હા...અંત તમે મ્હારે જાવ છો. તે મ્હારા બાકની રગ્ન લીધી છે કે ?" મ્હને હીંચકા ઉઠ્યા અદાથી એમનો માર્ગ રોક્યો :
"જવાબ દયો, તોજ જવા દઉં."

"એમાં વળી રગ્ન શાની ? તમે લોકો અમને પૂછાને બધું જતાં હશે કેમ ?"

"છતાં, તમારે હવેથી એમની રગ્ન લેવી."

"બહુ સારું. તમારાં નખરવાળાં કેવાં છે. તે તો એક દિવસ ખતાવેા. પૂછી વાત."

"પિયરે ગયાં છે." મ્હને મજાકતે મોઢે તોપ મારી.

"ત્યારે તો સાસરે જમવા જવા હશે ?"

"એ વાતજ જવા દયોને, બાલી ! હું તો હજુ પરજીયાય નથી, અંત રાંડયોય નથી. બાળકુંવારો બાળજીવનચારી જુ. અમજ્યા ? હા...હા...હા." હું ખડખડ કરી પડ્યો.

"વાહરે ! તમેય કાંઈ અજાણ્ય મૂર્તિ આગે છોને !"

“ વારુ, બાબી ! દેવ જેવા મહારા બાઈધરમાં બેઠાં છે, એમને દર્શનને જવાને બદલે, વળી મંદિરના દેવને દર્શનને જવાની શી જરૂર ? ધર બેઠાં ગંગા છે, એમાંજ સ્નાન કરોને ! એમનેજ પૂજોને ! એ રીઝશે તો તમારાં ગધાંય કાઢ પૂરાં કરશે. કેમ બહેને ? ”

બાબી જરા હચ્ચા. “ બહુ સાર, હવેથી એમ કરીશું, હા ! તમારી વહુ આવેને, એને એવી શિખામણુ આપજો. સમજ્યા ? ”

એટલામાં આરતીનો ધંધારવ થયો. “ આસો, ખસો, જવા દેવો. આરતી આવી. ” કહેતાંજ બળ કરી હોંચકા હડસેલી એ મહારા હાથમાંથી જુદકા ન્હારી ગયાં. જ્યારે આ તમારા સેવક હોંચકાની ઉપર જૂલવાને બદલે, હોંચકા સેવકની ઉપર જૂલી રહ્યો હતો. અતે મહારી હાર થઈ, અને એ છુટ્યાં. બસા ! એ તો સો દયના સોના જેવી સાફ-સોફામી વાત છે, કે : “ પુરુષ પર છન પ્રમદાની થતી આવી સદાની છે. ”

*

*

*

*

થોડી વારે નદીએ ન્હાવા ગએલાં અમારાં સ્નેહીની પધરામણી થઈ. એ બાઈ જના શરીરે બીમસેની જમાનાના હોવાથી હરહંમેશ રાંદેજ પાણીએ ન્હાતા હતા, જ્યારે આ તમાગ સેવકને હંકુ પાણી જોઈનેજ તાક ચઢતી હતી. એટલે અમારાં બનેનો મીઝા-મહાદેવનો મેળ મળેજ ક્યાંથી ? એ નદીએ તો અંદા ગાય-રમમાં ! (ન્હાવાની ન્હાની શી ચોકડી !)

ધરમાં પગ મૂકતાંજ ભાઈએ આમતંમ અંદર નજર નાખતાં મ્હને પૂછ્યું : “ કેમ અધ્યા ચંદ્ર ! ત્હારા બાબીસાહેબ ક્યાં પધાર્યાં છે ? કાંઈ દેખાતાં નથીને ? ”

મ્હારું મૂળ નામ તો હતું મી. ચંદ્રવદન ! પરંતુ ધરમાં અને મ્હારે સહુ કાંઈ મ્હને ચંદુને લાડકે અને દુકેજ નામે બોલાવતું, અને ઓળખતું, અને મ્હને પણ એ ચંદ્રવદન કરતાં ચંદુનું ટચુકડું નામ ગમતું. મ્હોરાબાઈની મુઝવણ હતું પામી ગયો. એટલે ધીરથી લાઇને બોલું ન લાગે, એમ દેકાર કરતો હસતે વદને હું બોલ્યોઃ “ શું વહુધેલી દુનિયા ! આજકાલના યુવાન છોકરાઓ ધડીક્રાર જે ધરમાં વહુને ન બુઝે, તો જાણે બીજાં તુલસીદાસ (ગાંડાધેલા) થઇ જાય. કાં લાઇ ! તમેય એટલી વારમાંજ સુનાં પડી ગયાં કે ? ”

“ મ્હારે શું ? અક્કલના ખાન ! તલનેજ જમવાનું મોડું થાય, એટલા માટે પૂછી રહ્યો છું. અરે હાં ! પણ તું નહાયો કે અલ્યા ? ”

“ પણ નહાયજ ક્યાંથી ? લાઇ કે લાબી અનેમાંથી કાંઈએ મ્હારો ભાવજ નથી પૂછ્યોને ! ”

“ તું કેટલોક પૂછે છે ? કે અમે પૂછીએ ! ”

“ વાહ લાઈ ! તમે પણ હવે અમે બોલતાં શીખ્યાં ખરાં ! ફિકર નહિ. હમે હાથે પાણી કાઢી નાહી નાખીશું. થોડા કંઈ ન્હાયા વિના રહેવાના છીએ ? ”

“ નાહિ નાખોને તો આ ! એમાં કંઈ થોડા કાંઈના ઉપર ઉપકાર કરવાના હતા ? ”

“ ભલે લાઇ ! ભલે. ગાયડીવાળાનો ભાવ આજ અમાં પૂછે, અમારા જેવાં સીન્ધલ (વાંઘ) નો ભાવ કાણ પૂછે ? ”

“ હા...તે તમેયે ભા ! ડમલ (બેવડાં) થઇ જવને, એટલે તમનેય બેઠાં બેઠાં મ્હારા નવા લાબી ઉપર હુકમ કરવાનો મળશે. પછી તો આમ ટપ્પ બોલ્યા, ને ચપ્પ હાજર. ”

“ ઠીક છે, તમને પૂછીશું. ”

એટલું કહી હું ન્હાવાને માટે પાછલા વાગમાં દોડી ગયો.

*

*

*

*

ઠીક છે ! બાપદાદાના વખતની ચાલતી આવેલી પ્રથા ! એટલે છટકો નહિ થાય, એટલાજ ખાતર મહેં આમતેમ બેચાર લોટા પાણી શરીર ઉપર દોગી મૂશળસ્નાન કરી નાખ્યું.

“ એ...ભાઈ ! જરા દીલ લૂંછવાનો દુવાલ હોય તો લાવજો. ” મહેં ન્હાવાની ઓરડીમાં બેઠાં બેઠાં બીને દીલેજ ભાઈને ખૂમ મારી.

મહારો પ્હાડી સર અંદર તો બરાબર પહોંચ્યો. ધરથી દેવમંદિર ભાએજ પચાસ કદમ પૂરું દૂર હશે, એટલે ભાભીથી દર્શન કરી ક્યારનાય પાછાં પધારી ચૂક્યાં હતાં. અત્યારે રસોડામાં બેઠાં બેઠાં તેઓ રાંધતાં હતાં. ભાઈને કને મહારી ખૂમ પડી, એટલે એમણે મહારને હોંચકે બેઠાં બેઠાંજ હું આળાદ સાંભળું એમ એમના અર્ધાંગને હુકમ કરમાવી દીધો. “ જા...તો...જરા અંદરભાઈને દીલ લૂંછવાનો દુવાલ અને ધોતીઈ આપી આવ તો. ”

ભાઈનો ઓર્ડર ચતાંજ ભાભી હાથ ધોઈ ઉઠ્યાં. એમના ઝાંઝર કમકયાં. દરમ્યાન મહારા ભાઈ મહારા ધારવા મુગળ્ય આરસી-કાંસડી લઈ એમના નાટકીઆ જેવાં લાંબા વાળના પટીઆં પાડવામાં મૂંઝાયા. મહાર ઠંડીમાં થરથરતો બીને દીલે ને બીને ધોતીએ હું દુવાલની રાહ બેતો ઉભો હતો. ત્યાં તો ભાભીથી ખાલી હાથે સ્થામા આવી ઉભા રહ્યાં. મહેં એમને ગરીબ ગાય જેવાં શબ્દોમાં કહ્યું : “ ભાભી ! જરા અંદરથી દીલ લૂંછવાને દુવાલ ને ધોતીઈ ન આપી આપો ? મહોટી નહેરવાની ગમે ! ”

“હ્યો, વળી અમારાં ગામડીયાના ઘરમાં તે દુવાલ કેવો ? એ તો તમારા શહેરમાંજ હોય ! અમારે ત્યાં શું હોય ? ધૂળ ને દેહાં !” ભાભીએ દાવ પર આબાદ સોફટી મારી.

“હવે મશ્કરી નવા દ્યોને ભાભીસાહેબ !” મહેં ઠંડીમાં ભંત ઝડાવતાં જેમતેમ જવાબ વાળ્યો.

“તો શું તમે ખોટું માનો છો ?”

“ભાષસાહેબ ! હવે આપતાં હો તો આપોને ! મ્હારે અત્યારે ખાટાં-ખરાંની પરીક્ષા નથી કરવી.”

“પણ ક્યાંથી આપું ? તમારા ભાઈએ કોઈ દી વસાવ્યો હોય, ત્યારેને ? હા...બાકી કહે તો તમારા ભાઈનું આ ધોતીઈં સ્થામા વાંસડા ઉપર સૂકાય છે, તે આપું. એ ચાલશે ?” કોઈ ન સાંભળે ! એમ એમણે મ્હને બનાવવા માંડ્યો.

પણ હું ક્યાં એમ તો એનાથી જાઉં એવો હતો. મહેં હાજરજવાબીની પેટે રોકડું પરખાવ્યું : “ત્યારે એની જોડે તમારું લુગડું સૂકાય છે, એનાથીજ લૂંછી નાખું તો કેમ ? ભાઈનું ધોતીઈં આપવાને તૈયાર થયા છો, ત્યારે તમારાં ચીર તે એવાં શું અમુલ્ય છે ? આપકી લાપસી ને પગઈ કુસ્કી, કેમ ? એમજને ?”

“ઓહોહો ! એમાં શું ? તમારાથી કંઈ એ વધારે છે ? તમને એમ દીક લાગતું હોય, તો એમ. હ્યો, એનાથી લૂંછી નાખો. હવે કંઈ છે ?”

અને મહેં સ્વંને પણ એમ ન્હોતું ધાર્યું, કે મ્હારા બોલેલા બોલ આમ મ્હારેજ ગળે પડશે. ભાભીએ વાડના વાંસડા ઉપર સૂકાતું

એમનું લુગડું ખેંચી લાવી મ્હારા બીના દીલ ઉપર ફેંક્યું. “લ્યો, લૂંછી નાખજો; હવે બોલ્યા છે તે...નહી લૂંછી નાખો તો તમને મ્હારા સોગન છે.”

જ્યાણની દરકાર રાખ્યા વિના એ તો ચાલ્યા ગયાં. બાબીના સોગન ! મ્હને તો ભારે પડ્યાં. બોલ્યું વચન પાળવાનો રાગ હરિશ્વર જેવો અખતરો અને શિઆળાની ટાઢ ! બનેએ મ્હને મુંઝવ્યો. આખરે મહેં આભુળાભુ ઉડતી નજર નાખી જોઈ લીધું. “કાઈ જોતું તો નથીને ?” અને પછી આંખ મોંચી મહેં પણ મ્હારાં એ પ્રેમાળ ચંપાલાલીના ચીરચી દીલ લૂંછી નાખ્યું. અરે પણ પછી ! પહેરવાને-બદલવાને ધોતીયું ક્યાં હતું ?

હું ફરીવાર મૂંઝાયો. વાંસડા ઉપર નજર નાખી, તો બાહનું ધોતીયું પણ ગેપ ! નકકી એ પગક્રમ પણ એમનુંજ ! સમય વિચારી અતે હું એજ દુવાલ (ચીર) અંગે વીંટળી ગિલાડીને પગલે ગુપચુપ મ્હાર જ્યાં મંડ્યો. પણ રસ્તોજ રસાગ્રમાં થઈને જતો હતો, એટલે મ્હારી ગમે તેટલીય સાવચેતી અને અગમચેતી છતાંય હું બાબીની ચક્રાર આંખોથી છટકવામાં ન શક્યો.

આજકાલના કુંક મારે તો ઉડી ગય એવાં નાજુક બેરાંઓ સંકેદ કલકતાના લુગડાં પહેરે છે, તે તો તમે જાણો છોને ? મ્હારા ચંપાલાલી તો જોકે ગામડાના હતાં, છતાં મ્હારા ભાઈ જરા લણેલા ગણેલાં અને શહેરના સુન્દર લાતીવરણમાં ઉછરેલા હોવાથી એમણે બાબીને માટે કલકતાના આ કીણા સંકેદ લુગડાંજ પહેરવાની ખાસ દરખાશ કરી હતી. હું ઉત્પવળમાં ને ઉત્પવળમાં ધોતીઆને બદલે એમનું કીણી કાળી કોરનું સંકેદ લુગડુંજ બદલે વાગમાં દોડ્યો. ત્યાં તો

ભાઈ રસોડામાં આવી ભાભીને પૂછવા લાગ્યાં: “ કેમ ! અંદુભાઈ શું કરે છે ? એમને દુવાલ આપ્યો ? ”

“ જુઓને, વાડામાં ઘોતીયું ગદગદતા દશે.”

પૂરી કમગમ્મી ! ખરેખર હું મહારાં મશ્કરાં અંપાભાભીના ચીર શરીરે શોભાવી રહ્યા હતો, ત્યાં તો ભાઈ ઘસી આવ્યાં. એમની પાછળ ડાહ્યાં ડમરાં મંદ મંદ હસતાં ભાભી પણ આવ્યાં. મહારી નોનમ દશા ઉઠે ન્યુ પેટટ તેમણે જોઈ. પછી શું થયું ? તે તમેજ સમજી લ્યો. તમારા સમ, મ્હને તો કહેતાં ને લખતાં પણ શરમ આવે છે. હસી હસીને ભાઈ-ભાભીએ તો હદ વાળી. ગનાવવામાં પણ ગાકા ન રાખ્યો. હું તો ખિસીયાણાજ પડી ગયો, અને કેમ જાણે હજુ આટલું તો મહારે માટે ઓછું હોય. તેમ ભાભીસાહેબ મલકાને મુખે ભાઈસાહેબ પાસે મહારી ગલાદુરીનું ધનામ અપાવવા બોલ્યા:

“ વાહરે અંદુભાઈ ! આ તે કંઈ ફીક કહેવાય કે ? આ શું ? બોળી બોળીને માંડે નવુંજ લુગડું શોધી કાઢ્યું ? તમારા ભાઈનું ઓકાઢ ઘોતીયું હોત તોય ફીક ! તમારી આવી મશ્કરી તો એમને તલિં પાલવે જા ! હા.....”

“ હવે હોય એ તો.....” ભાઈ વળી ભાભી તરફથી બોલ્યા.

આ તો ચીર ઉઠે કાટવાળને દટે ! હોય આપા હોય ! એમનો હસવાનો અને મહારો કાછ મરવાનો વખત હતો. નીચી મુડીએ એ અધુન્ય હું સાંભળી રહ્યા હતો, ત્યાં તો ભાભીસાહેબના ગયા પછી ભાઈ ભાઈ મ્હને બોલવા લાગ્યા:

“ અર્યા અંદુ ! આ શા તોફાન ! તું કાંઈ હવે હેકર ન્હાને છે શું ? ત્હારી ભાભીના ચીર તે ત્હારે મને કાંઈ દુવાલ-યુવાલ ધાવો શું વાર ? ”

“પણ બાઈ! મ્હારી ભાલીના એ પરાક્રમ તમે ન સમજો. ખસો.....એ તો જે જાણતા હોય, તેજ એમના ગુણ જાણે.”

એટલું કહી મહેં તો દોડ મરી. બાઈ તો તામુતના થાંભલાની માફક મ્હારી તરફ જોતા રહ્યા !

*

*

*

*

રાત્રી પડી. આજ મ્હારું બેગુનું ઠેકાણું ન્યેતું, એટલે મહેં ખાધું, કે તરતજ હાંચકા ઉપર લંબાવી દીધું. મહેંને પ્રતાપનામાંજ કહી લેવા દયો, કે હું જરા ખીનહરીફ અને અજોડ ઉંચણસી હતો, એટલે ધસધસાટ ધોરવા મંડ્યો. ભાઈએ આવી મહેંને ક્યારે ઉઠાડ્યો, અને ક્યાં મુવડાવ્યો ? તેની કાંઈજ ખબર મહેંને નહોતી. હા પરંતુ બાબીચીના થોડાંક શબ્દો મહેંને સાંભરે છે.

“કેમ કાંઈ જોડવાનું જોઈશે કે ચાકશે ? કહે તો આપી જાઉં.”

“નાખી જાવ, નાખવું હોય તો !” મહેં પથારીમાં લંબાવતાં અર્ધાં ઉંઘમાંથીજ જવાબ દીધેલો.

અને પછી બાબી કાંઈકે મ્હારા શરીર ઉપર નાખી ગયા, અને હું પણ માથે-મ્હોટે ઝોઢીને સંઈ ગયો. મહેંને આખા ઘરમાં મોડામાં મોડા ઉઠવાની ખરાબ ટેવ હોવાથી સ્થવાર પડતાંજ ભાઈ મહેંને ઉઠાડવા આવ્યા. કોણ જાણે ખુબ પાડ્યા પછી એમણે એવું તે શું જોયું ? કે ધડીબર ટેપ્પો થઈ ગયાં ! હું તો તણિયતથી આગસ અને જગાસાં ખાતો ખાતો અરીણીની માફક આંખો યોગતો ઉઠ્યો. ત્યાં તો મ્હારી પથારી પાસે ખેસી ખડખડ હસી રહેલા ભાઈને મહેં જોયા.

“એ વળી સ્થવારના પ્હોરમાં ઉઠતાંની સાથેજ શું છે ?”

જવાબમાં એમણે મ્હારું ઓઢવાનું ખેંચી મ્હને બતાવ્યું. હવેજ મ્હારી આંખો ઉઘડી. ભાઈ કાંઈ ફેફટના ન્હોતા હસતા. આ સાથે મ્હારી બીજી વાર હાર થઈ. રાતના ભાભી મ્હને જાણી જોઈને મશ્કરી ખાતર ઓઢવાનાને બદલે એમનું ગામડી જાડું અને જુનું લુગડું અર્થાત્ ચીર આપી ગયાં હતાં. વાહ ! ભાભી વાહ ! પ્રમદા પુદ્ધિ પાનીએ, કે પુરૂષ-પુદ્ધિ પાનીએ ? ” મ્હને મ્હારા અતંરાત્માનેજ સવાલ પૂછ્યો.

ભાઈના ગયા પછી હું ઉતરેલે મ્હોટા દાતણનું લાકડું મોઢમાં નાખી બહાર ઓઢલે જઈને ઓઢવાયો. અંદર ભાઈ-ભાભી “ ખી..ખી.. ખી.. ” કરીને હસતાં હતાં, તે બધુંય હું બહાર બેસા બેસા સાંભળતો હતો. પણ શું ઉઠાણું મોડું લઈને ઓડું ? “ દીક છે, ભાભીસાહેબ ! વખત આવવા દ્યો. તમનેય જોઈ લઈશ. ” કદી હાલ તો હું મનમાંજ બડબડી બેસી રહ્યો. અને જ્યાં લોટો હાથમાં લઈ મોડુ ધોવા જઈ હતું, ત્યાં તો હા...ક...ધુ... પાણીમાં નરું મોડું નાખેલું હતું. ફરી મ્હારી આંખ ભાભી ઉપર ફરારાઈ. અને મ્હારું કટાણું મોડું ! એ સીન તો આગાદ જેવા જેવા હતો.

*

*

*

*

શિઆગાની મોસમ હોવાથી બીજે દીવસે અમારે ભાઈના એક ઓળખાણના પટેલને ત્યાં પાસેના મામડામાં પોંક ખાવા જવાનું નક્કી થયું હતું. ભાઈની સૂસના પ્રમાણે આજ હું અંધારામાં હડી તૈયાર થઈ ગયો, અને ભાઈએ નિશાની આપી તે પ્રમાણે મ્હેં એક પોટલીમાં બદલવાને માટે એક એક ધોતીકે આંધી લીધું.

જ્ઞાન સાગરજ્ઞાનને સુમારે તો અમે પટેલને ખેતરે પહોંચી ગયા. ખેડેલી સહવારમાં જ્ઞાનજીવાણી કરી અમે તો લીલા લીલા મીઠા મીઠા પોંક કપર અમારે મારે ચકાચકો શરૂ કરી દીધા. જરાબર નવ વાગે અમે પોંક ખાઈ દુરાયા, એટલે પટેલની પંચગાયાકરીને માન આપી એમને ઘેર પહોંચ્યા. ખેડેલાં તો બાઈએ ઘેર પહોંચતાંજ ન્હાવાની વાત કંચી મફી જરા આગ પડવાની વાત છોડી, પણ હું ક્યાં એમને એમ સહજાઈથી છોડું એમ હતો ! મહું તો “ અરે ! એ શું બોલ્યા ? આપણે વેળવવને તે વળી ન્હાયા વગર ચાલે કે ? કો...કો...” એમ કહી મહામહેનતે ને પરાણે એમના કપડાં કઢાવ્યાં. આગળની ગાદવાણ મુજબ હું તો ઝટપટ નાબી ઉડ્યો, ને પોટલી છોડી મ્હાં ધોતીયું બદલવા લાગ્યો, ત્યાં બાઈ ન્હાવા બેઠા. ન્હાઈ રહ્યા કેડે એમણે મ્હારી પાસે દુવાલમાં ધોતીકે લપેટેલ પોટલી માંગી, અને મહું એ એમના હાથમાં લાવી મફી. બાઈએ તો દુવાલ છોડી અંદરથી વસ્ત્ર કાઢ્યું. અને જ્યાં થડી ઉકેલી બદલવા ગય છે, ત્યાં તો... “ અરે ! અલ્યા ચંદુ ! આ શું ? ”

“ શું છે બાઈ ? ” હું આશ્ચર્ય પામતો એમની પાસે આવી ઉભો.

“ આ શું બાંધી લાવ્યો ? આ તો ત્હારી બાબીનું ઝુગડું ! ”

“ હું શું જાણું ? બાઈસાહેબ ! બૂલમાં અંધારામાં બૂલથી તમારા ધોતીઆને બદલે એ હાથમાં આવી જતાં બંધાઈ ગયું હશે ! અને એકસરમાં રંગના, એટલે બૂલાવામાં પડી જવાય, એમાં શું આશ્ચર્ય ! ”

“ ચૂપ રહે, હરામખોર ! એ ત્હાંજેજ કારસ્થાન છે, ”

હું હસી પડ્યો. આ વખતે નીચું જોવાનું એ બાઈસાહેબના બાઈસાહેબને હતું. એ પણ સમજ્યાં કે સેવક કંઈ છેક એમ ગાંજ્યો જાય એમ નથી ? એણે પણ દાવ ઉપર સોફટી આબાદ મારી બતાવી છે.

“ પણ હવે પહેરવું શું ? એનો કંઈ ઉપાય ? ”

“ બાઈ ! સાચું પૂછો તો મહારા મનમાં કે કદાચ બાઈ બાબી વિના સૂતા પડી જાય, એકલાં ન ગમે, સ્નેહ ન પડે, એટલાં માટે એમના સ્નેહસ્મરણ-ચિહ્ન તરીકે આ ચીર સાથે...”

“ પણ એ અફસના ઓથમીર ! ” બાઈ મહારો કાન પકડી કોઈ સાંભળે નહિ એમ પોતાની આખરનો ખચાવ કરતાં મહારા કાનમાં ફેલેલા લાગ્યાં : “ આવી મજાક-મસ્કરી અને ગમ્મત તે વળી અહીંયા પારકાને ઘેર હોય કે ? આટલો મોટો વધી જનણ્યો, પણ હજી ત્હારામાં એ બદામની પણ અફસ નથી.”

પણ પછી શું ? પેલી કાળી કોર ઓટીમાં દબાઈ જાય, એમ સફાઈથી બાઈએ આખરે એજ મહારા ચંપાભાલીના ચીરને મનેકમને પણ વધાવી લીધું.

“ હા...હા...હા...હા...હા...વેર...વસૂલ.” હું હસી પડ્યો, સાંજે અમે ઘેર પાછા પધાર્યાં. પણ બાઈએ પટેલને ત્યાં પહેરેલા પેલા ચીરનો પ્રસંગ હું હજી નહોતો ભૂલ્યો. બાઈને મોતીડે વધાવવાને મહારા બાબી આંગણમાંજ ઉમેલા હતા. આવતાંની સાથેજ મહેં એમને હસતે વહને કહ્યું : “ કેમ આવીયે કે ? ”

“ હા, બહે પધારો. તમારા બાઈ ક્યાં છે ? ”

“ ધીરે ધીરે પાછળ આવે છે. હ્યો આ પોટલી, પટેલને ત્યાંથી બાઈ તમારે માટે બધાવી લાગ્યા છે.”

ઘેરનો છવ ! આકળો અને અધીરો ! એટલે ભાભી પૂછ્યા-
માછ્યા વિનાજ પડાણને હાંચકે એસી હાંસે હાંસે એ છોડવા મંડી
પડ્યાં. પણ ત્યાં છોડીને જુએ છે, ત્યાં તો હંડા આદસકીમ ! મ્હારા
ઉપર તીરછી નજર નાખી તેઓ બોલ્યાચાલ્યા વિના એમના એમજ
પોટલી ત્યાં પડતી મૂકી ચાલ્યા ગયા. એમાં મ્હારા ભાઈએ પટેલને
ત્યાં ખેરી પવિત્ર કાંધેલાં એવાં ભાભીના ચીર હતાં.

એટલામાં તો ભાઈ પાછળજ આવી પહોંચ્યા. પોટલી હાંચકા
ઉપર ખુલ્લી પડેલી જોતાંજ એમણે મ્હને ખાનગીમાં ધીરેથી કહ્યું :
“ અંદુ ! આને આમ વચ્ચે શું લાવીને નાખ્યા ? જન ત્હારી ભાભી જાણે
નહિ એમ એને છાનામાના પાછલા વાગમાં મૂકતા નાખી આવ.” અને
“ બહુ સાર ” એમ કુદો ઉત્તર આપી હું અંદરના ભાગમાં ચાલ્યો
ગયો. પણ બાપડા ભાઈને એ ક્યાં ખબર હતી. કે સેવકે એમની આ
બહાદુરીના બારણા ભાભીસાહેબ પાસે પણ ક્યારનાય બેપોણ કરી
નાખ્યા હતા !

હાથ-મોઢાં ધોઈ અમે જમવા બેઠાં. જમતાં જમતાં મ્હં બન્ને
માંથી કોઈ ન સમજે એમ એક પછી એકને વારાફરતી ખૂળ બનાવ્યાં,
ત્યાં એકાએક મ્હારી આંખ રસોડાની ખાંટીએ લટકાવેલી એક પોટલી
તરફ ગઈ.

“ ભાઈ ! પેલી પોટલીમાં શું છે ? ”

“ કોને ખબર ! હશે કંઈ ! ”

મ્હને તો કુતૂહલ થયું, અને મ્હં તો હડી ધીરેશથી એ પોટલી
નીચે પાડી. એમાં મ્હારી ભાભીના જરી-પૂરાણ, ફોટેલ-તૂટેલ ચીર
બાંધેલાં હતાં. વાસણવાળાને આપવા આમાર ઉત્તર (કંજુસ નહિ)

ભાભીશ્રીએ એ રતનની પેઠે જતન કરીને જાળવી રાખ્યાં હતાં. “રહેવા દ્યો હવે...છો રહ્યાં...” કહેતાંજ મ્હારા ઉપર ચીડવાયલાં ભાભીએ એ આંચકી લીધી, અને મ્હારા તો હસી હસીને પેટમાંય દુઃખી આવ્યું.

આખરે અમે જમી ઉઠ્યાં. અમારી એ રાત તો અસહકાર યાને આણખોડ્યામાંજ ગઈ, પરંતુ ખીજી સદ્યારે જ્યારે ભાભી મીઠું પાણી ભરવા નદીએ સિંધાવ્યાં, અને ભાઈ ઉપડ્યા નહાવા, એટલે સેવક ધીરેથી રસોડામાં સરક્યાં. પેલી પોટલી ઉઠાવી. ભાભીના કપડાં ઘણાં ખરા સ્હામેના ખુસ્લા કપાટમાંજ પડી રહેતાં હતાં, એ મ્હેં ધીમેથી ઉઘાડ્યું, પેલા નવલાંને પ્રદર્શનમાં મૂકવા લાયક પોટલીમાં બાંધી રાખેલાં ફેન્સી રેશમી અમ્મરો એની અંદર ગોઠવી ગોઠવીને મૂકવા માંડ્યા. પણ આ નસીબ ! એટલામાં તો કોણ જાણે ક્યાંથી તે ભાભી એકદમ ત્યાં ધસી આવ્યાં, હું પકડાઈ ગયો.

“કેમ રે ચોર ! એ શું કરવા માંડ્યું છે ? ખસો જોડે ?”

ચોરી પકડાઈ ગઈ. પેલા અણમૂલાં આભૂપણો નીચે પટકતાં ભાભી હવે છણક્યાં : “બંને એકલાં પડીને ઘરમાં આવાજ ધંધા કર્યા કરે છેને ?”

ભાઈશ્રી પાંચ પોતે પણ વગર લેવેદેવે બાપડા મ્હારી સાથે ચીનના શાહુકારની ગણતરીમાં ગણાઈ ચૂક્યા. હું શરમિદો ને ભેડો પડ્યો, છતાંય ધવકુ મોઢું સખી બોલ્યો : “તે ભાભી ! આવા અમૂલ્ય રૂપાળાં ચીરો તે ક્યાં મોસાળામાં મૂકવાને સખી મૂક્યાં છે ?”

“હા...તમારા લગનમાં એ પ્હેરવા જોઈશેને, એટલા માટે. સમજ્યાં, મ્હારા લાડકડા દિયરીયા !”

અને બસ ! અંદાની લૂલી આ રોકડો જવાબ સાંભળનાંજ બંધ થઈ ગઈ-ચોંટી ગઈ.

*

*

*

*

ન્યારે દસ વાગે અમે પાછા જમવા બેઠા, ત્યારે મહેં ફરી પેલી વાત ઉપાડી : “ ને ભાઈ ! તમે ભાભીને આવાં અણમૂલ ને અપ-કુ-કેટ ચીરો તો અપાવો છો, પણ ભાભીજ એટલાં કંગ્લુસ છે, કે જ્યાં આમ ગાંસડીમાં જતન કરીને-ગાંધીને ઉંચાંજ મૂકી રાખે છે, સંધરી રાખે છે. ”

“ બેસો બેસો હવે, મંદારા ભાઈને સંભળાવના ! એવાં એવાંજ તમે ક્યાં ઝોદવા અને ખેંદરવામાં આટલી રાખ્યાં છે ? ” પેલા પ્રસંગે સંભારી ભાભીએ મ્હારી હાલ જરૂરી લીધી.

ભાઈ-ભાભી બન્ને દમી પડ્યાં, એટલે મહેં ભાઈને કહ્યું : “ એ મીસ્તર ! પણ તમે શાના દસો છો ? તમારો તો દસવાનો અધિકારજ નથી. મહેં તો આપણા ઘરમાં ખેંચ્યાં, પણ તમે તો... પારકાને ત્યાં... પટેલને ત્યાં...”

બેઠનો ભડોળ ખૂલી જાય એ ખંદીકે ભાઈએ મ્હારા મોઢા ઉપર હાથ દાખી દીધો, અને મહેં પણ આટલી વાર ભાભી પાસે ભાઈનું માન-નાક રાખ્યું, વગર સાચવી લીધું. અમારા બંનેની સ્થિતિ ત્યાં (આવ રે મ્હારા હરખા ! ને હું તું એ હરખા !) જેવી હતી, ત્યાં કોણ કોને કહે ? શું કહે ? પણ ચાલક ભાભી તો એ બધુંજ ક્યારનાય સમજી ગયાં હતાં. પણ એ તો પેલી કહેવત છે ને કે “ મન જાણે પાપ ને મા જાણે આપ. ”

*

*

*

*

એટલામાં એવું બન્યું કે બીજો દિવસે લાબી મહારા ભાઈને એકદમ ચાર દિવસની રીક લીધતો રીપોર્ટ આપી દૂર બેઠાં. હવે બાઈ સારાંબેબી ડ્યુટી બાઈસાહેબને માથે આવી. આજ મહારાજન સરકાર દુકર (રસોઈયા) નું કામ કરતા હતા. સેવક એમની પાસે ઉભો રહી બાઈની માફક ઓર્ડર લેવાતો હતો, બ્યારે મહારાણી સરકાર સુપર વીઝન (દેખરેખ) પર હતાં.

રસોડામાં ચુંસા કુંકતાં બાઈની આંખો ધુમાડે ઘેરાઈ, એટલે પછી આવણુ ભાઈવાની હેલી ડાયા જમણી થવા લાગી. એક એકથી ચડે એવા નમુનેદાર મેથનનુપના સાત રંગની માફક સાત ડીઝાઈનીની ડંડાઈની કુલકા રોટલી ભાઈ વણી વણી નાવી ઉપર નાખતો હતા ! હું બને લાબી ! અમે સલામે બેસી આ તાલ જોઈ રહ્યાં હતાં !

“ ભાઈ ! આ પણ કર્મના ભોગજને ? મહીનામાં ચાર દિવસ બાઈડીના પણ અવતાર ભોગવવા પડે. પરણેલાને આ બધી પીડ ! છંદાં અમારા જેવા કુંવારને ચિન્તા કે ખટપટ ! ” મહેં મમરો મૂક્યો.

“ અરે જરા આવવા તો દો પેલીને ? પછી એ બધીય ખબર પડશે. ”

“ સેવક તો છુપન પર્યન્ત બ્રહ્મચારી લિખ્મજ રહેવાના છે. ”

“ જોઈશું ને તે ! લિખ્મ કે ભરથરી ! તે તો વખત આવે એના મેળે જણાશે. ” પાસેના ખુલામાં બેઠાં બેઠાં લાબી બોલ્યાં.

પણ ભાઈનું ચિત્ત એનાથી જરા વાતમાં દોરવાતી એમનાથી હાલની ઉહની રોટલી તળેથાને બદલે હાથેથીજ પકડાઈ ગઈ. મહોમાં આંગણી નાખી ચૂસલાં એ બીજવાયાં : “ હવે જરા મુંગો બેસ. કેટલું બોલ...બોલ...”

“ હા ! એ તો ભાઈ ! જેના કામ તેજ કરે. મહારાં લાબીને “ હવે સંધવું એમાં તે શી મહોટી ઘાડ મારવાની ? ” એમ રોજ ઉડીને

ચીજવતાં હતાંને, તે હવે ખબર પડીને ? હજુ તો આ મંગળાચરણ છે, ભાઈ ! એમાંજ આમ કંટાળી ગયા, તો પછી આગળના પ્રવેશ કેમ બજવાશે ? ”

“ માફ કર ! ભાઈ ! સાત જન્મેય ભગવાન કાંઈને સ્ત્રીનો અવતાર ન આપે. ”

“ બસ કે ? ”

અને જમી રહ્યા પછી સહવારના નાલી હોવાં ચંપાલાલીના ચીર ભાઈએ નીચોળી સૂકાતાં કર્યાં. મ્હારાથી ન રહેવાયું, એટલે હું બોલ્યો : “ ભાઈ ! આ ક્યા પ્રકારની પત્નીભક્તિ ! ”

“ હવે તો ચતા દે, પછી એ બધુંય એની મેંજે સમજાશે, બચાવો ! ”

અને મ્હારા ભાઈની એ વાત કેટલે અંશે ખરી હશે ! એ તો વાંચક ! તમે કોઈ અનુભવીજ બનજો. અંગર તો એક છપ્પર ! બાકી હજુ સુધી તો પરમાત્માએ મ્હને એ સહાવા અને એ અનુભવ લેવા લાયક નથી ધાર્યો. તમારો શું અભિપ્રાય છે ?

—મ્હારે એ સહાવા મેળવવા માગણી કરવી કે માંડી વાંળવું ?—

ધી સુરત સીટી હારમોનીઅમ વર્કસ.

ભાગાતળાવ—સુરત.

નવા હારમોનીઅમ બનાવનાર, રીપેર કરનાર તથા તેને લગતો છુટક સામાન વેચનાર તેમજ રાત્રપરાઈરના મશીનો રોકડેથી યા હકતેથી આપનાર :— માલીક :—નવસરાહ ફ. કુપર.

—(*) કેમ પછી શું વિચાર કર્યો? (*)—

ફેન્સી ફરનીચરથી આ દિવાનખાનું શોભાવવું છેને!

ત્યારે તો ચાલો મ્હારી સાથે. પણ ક્યાં?

પેઈન્ટર લક્ષ્મણભાઈ એમ. મીસ્ત્રી.

ખબર સ્ટ્રીટ-ચીખલી (વાયા ખીલીમોરા)

ત્યાં ફેરાઓ અને પિકચરો અપ-ટુ-ડેટ ફેઈમમાં મઠી આપવામાં આવે છે. તેમજ દરેક પ્રકારનું પેઈન્ટિંગ અને ફરનીચરને લગતું કામ છુટક તથા ગયાબંધ પણ ઓર્ડરથી તૈયાર કરી આપવામાં આવે છે.

“ ખેડુતોને ખુશખબર ”
ખેતી તથા બગીચાને માટે ખાતર આપ્યું છે.

(સફેદ એક એમોનીયા)

શ્રી. બગીરદાર હામણની કું.

ભાગાતળાવ,

સુરત

ઝાદરેજના લોખંડના કબાટો, ચીજેરી તથા નાહવા ધોવાના સાબુના એગ્રંટ, વેછંડેબલ ધીના એગ્રંટ તથા ચાક, કોલનચોટર, પરક્યુમરી વિગેરેના વેપારી અને કમીશન એગ્રંટ.

મોતીના હાગીના બનાવી તથા પરોવી આપનાર

વંદ્રાવનદાસ નારણદાસ

ભાગાતળાવ—સુરત.

સુરત, અમદાવાદ, મુંબઈ વિગેરે સહેરોના બહુિયા અગ્રેજી તથા ગુજરાતી વર્તમાનપત્રો અઠવાડિકો, તથા દૈનિકો અમારે ત્યાં મળશે. તેમજ મનપસંદ ન્યુસપેપર ઘેર બેઠાં પણ પહોંચવું અમારાં આવશે. વિગતવાર ખુલાસા માટે લખો યા મળો.

ચોનુ અને મુગધ

* સંગીત અને કલા અને સાથે વરે એ જુવું તેવું સદ્ભાષ્ય *

સુરતના જુના જાણીતા અને માનીતા

પેઈન્ટર નાનાભાઈ મુખારક-લીમડા ચોક
લીમડાની સામે. સુરત

અમારે ત્યાં દરેક જાતના ઈંદીયા, ઉર્દુ, ગુજરાતી, આળખોધ વગેરે સાઇનબોર્ડ મસેડજર અક્ષરોથી અપ-ટુ-ડેટ કલરમાં, કાચ ઉપર દરેક જાતનું પેઇન્ટીંગ, ફાવર પોર્ટ, વ્યુ તથા કલમાના દુકાન, સોનેરી તેમજ કોપરી રંગમાં અને ઓછા પેઇન્ટીંગમાં, બોક્ષ, રમર-સ્ટેમ્પ, સીનેમાની સ્લાઇડ, નાટકની સીનસીનેરી, છત્રી, પાકીટ, બેગ ઉપર તથા મોનોગ્રામનું અને નાના ફાટાઓ ઉપરથી ઓછા પેઇન્ટીંગ તેમજ વોટર કલરના મોટા ફોટાઓના એન્સાઇલિંગ વગેરે કલર ક્રમ કરી આપવામાં આવે છે. તે ઉપરાંત, કાર્ડ પણ જાતનું સંગીતનું જ્ઞાન, જેવું કે દીલ રચ્યા, હારમોનીયમ શીડલ, તખલા વગેરે પણ શિખવવામાં આવે છે. લખના મેળાવણીઓમાં, નાચ-પાર્ટીમાં તથા મહેરીલોમાં પણ આનંદ આપવાને સવડ કરવામાં આવે છે. લખો યા મળો.

ધી સુરત સીટી હારમોનીઅમ વર્ક્સ.

ભાગાતળાવ-સુરત.

નવા હારમોનીયમ ખનાવનાર, રીપેર કરનાર, તથા તેને લગતો દરક સામાન વેચનાર તેમજ ટાઇપરાઇટરના મશીનો રોકડેથી યા હાતેથી આપનાર:-

માલીક:-નવલશાહ ફ. કુપર.

સુંદરીઓનો સાથો શારંગાર

.....તે.....મ.....ના.....
શરીરની સુખાકારીમાં છે.

પ્રદર, હીસ્ટીરીઆ, ફુગમહલની વ્યાધિઓ,
પેડુનો દુઃખાવો, પેટમાં રહેલો જીનો
ખિચાડ, શરિરને ખિલકુલ નિરાગી
કરી નવું લોહી લાવી શરિરમાં
શક્તિ આણનાર અમારી આ
એકજ દવા

એમ્પ્રોશીયા

ખાટલી એકના રૂપીઆ બે.

— વીરીયલ એજન્સી

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુખઈ.

!!! સ્ત્રીઓનો સાથો સલાહકાર !!!
!!! સ્ત્રીઓના પ્રમે તે ગુપ્ત રાખને લઠાવનાર !!!
!!! સ્ત્રીઓની ખામારીનો કદો સનુ !!!

ફક્ત એકજવાર ખાતરી કરવા લલામણુ છે.

[કોઈપણ શહેરના કોઈપણ દવાવાળાને ત્યાં મળશે.]

ગગનમાં ઘડીભર ચન્દ્રિકા ચમકી!

અને તે જોઈને

“ચાંદની”ના પ્રખ્યાત તંત્રીશ્રીએ

એ ચંદાની ઉપર લખી નાખ્યું

—: એક અફલાતુન પુસ્તક :—

રૂપ૦
પાનાં
ચાર
ચિત્રો.

અલંકાર

મુલ્ય
પોસ્ટેજ સાથે
રૂ.
૧-૪-૦

—: લેખક :—

નાગરદાસ ઈ. પટેલ.

એકેએક ઉગતા લેખકને એક વાર આનો
અભ્યાસ કરવાને માટે ખાસ ભલામણ કરવામાં
આવે છે.

“શ્રી નવજીવન પુસ્તકાલય”

ઘાવર રોડ—સુરત.

* पुष्प सातभु. *

भारत बहुल

[हिन्दु-संसारतु ओष संस्कारादीन चित्र !]

प्रयोगः—“पुष्प.”

[पुनः मुद्रणना सर्वाधिकार प्रयोगकने स्वाधीन.]

मुद्रणः

“प्रगतिमित्र” नमने पारसी. ला. १२-६-२६

શરીરનો શણગાર શું?

* મુંદર અને સ્વચ્છ કપડાં! એજ શરીરની શોભા! *

અજ્ઞાત યોગી—દોસ્ત! તું આવા અપ-કુ-રેટ કપડાં ક્યાં પાવડાવે છે?

અપ-કુ-રેટ—એમ! હવે મુંદરી તને કોઈનાં જોડે શું? અરે બાપા! હું જે લોન્ડ્રીમાં કપડાં પાવડાવું છું, તેણે તો એક નહિ પણ આપણે માટે બધાં જ જગ્યાએ આન્ય ખાતરી મગવડ કરી છે.

અજ્ઞાત યોગી—તે રાખી ક્યાં ખાતરી? અહીં જ્યાં એકસતો જગ્યા આપ.

અપ-કુ-રેટ—લીજો એ સરકાર! આપ આંખો શરૂ! તમારી કાચરીમાં આ દેશમાં ખાસ નોંધી રાખાયો છે.

ધી સ્ટીમ લોન્ડ્રી કું.

મેનેજર—સાવન એલ. એ.

આનંદ—

બાગાતબાવ રોડ, બારોડની
હોટલ પાછળ—સુરત.

હેડ આપીસ—

શ્રી કૃષ્ણ સીનમા સહામે,
સખારામ ખીલ્ડીજી—સુરત.

ત્યાં તમારા કોમળીમાં કોમળી સુતરાઉ તથા ગરમ કપડાઓનું ધોવાનું રંગવાનું તથા ડાયક્રીનીંગનું બિનમૂત અને બીનહરીફ કામ માફીકર્તી થોતાની બિનિ દેખરેખ નીચે સાવન્ટીરીફ રીતે વર્ગોના અનુભવી કારીગરોને હાથે તૈયાર કરી આપવામાં આવે છે.

—અમારા શ્રાવકોને અમે મોઢેથી નહિ પણ કામથીજ—

* સંતોષ આપીએ છીએ. *

—ફક્ત એકજ વાર પથારી ખાતરી કરો. —

પંદરમીસદીના પતિભક્તિ.

“શ્રી નવજનન પુસ્તકાલય.” ગાંધી રોડ—મુંબઈ.

મુદ્રિત—શ્રી “પુસ્તક.”

મુદ્રક—કેશવ નવ ઝાળા.

[“જે થડી મોજ”માં આવનાર “વરધેલી વહુ”નું એક ચિત્ર.]

... એક નવો ગોળી ખાર ...

—ગુજરાતી ભાષામાં આ પહેલવહેલું જ મહાન—

— સાહસ ખેડાય છે :—

પરિમલ

શ્રી, “પુણ્ય” ની શેઝરખાતીના લગભગ બે હજાર

૨૦૦૦ કીટીના ૧૫૦ ટોડસો પાનાંના

કળાકાર કાવ્ય સંગ્રહ.

... ફક્ત આઠજ આનામાં ...

—નમુનો:—

ભંડાર ભારી ભૂલનો તે ભરયુવાની ભાળવી,
સહુ કોઈએ એમાંજ સઘળી ઇદ્રિયા સંભાળવી.
જેને દિવાની કહી ગયા સાધુપુરુષ પણ ભલભલા!
માનવ-જીવનમાં એ યુવાની બાણજો મોટી ખલા.
એના અનુભવ સંયમી-સંન્યાસીને વીતી ગયા,
જેણે યુવાની બાળવી ખસ! તે જગત જીતી ગયા.

આજેજ લખેલ—શ્રી નવજીવન પુસ્તકાલય,

પોલીસ લાઈન્સ સામે, ટાવર રોડ—મુરત.

પુણ્ય:— મહારા વહુલ —:સાતમું.

સ દોરી હલાવતે તો બાર પડતે કેમ ? મીસીસનો સખત સ્વર
ધરમાંથી સંભળાયો.

કર્મસંતેગે આ તમારા સેવક મોતીલાલનું પાનું ગામડાની
એક અબણ અને સંસ્કારહીન એવી કુટુમ્બોર ફૂલાયો સાથે પડ્યું
હતું. એનો બાપ હતો આખા ગામનો પટેલ, અને વળી પાંચ પૈએ
સુખી ! તેમાંય વળી મહારા વહુલ એમના બાપને ત્યાં ન્હાનામાં
ન્હાના-છેલ્લામાં છેલ્લા અને પાંગ પાંચ બાઈએ એકના એકજ
ખેડેન હતાં, એટલે એમના માન-પાન અને બોલવામાં હાજર જવાખી
બીજા ખીરખલને લંકાએ એવા હોય તો શું નવાઈ ? પૈસાદાર પિતાને
ત્યાં 'ખેડેન' 'ખેડેન' થઈને કિછરેલી લાડકવાળી છોકરી સાથે મહારા છેડા-

છેડી ગાંડતાં મહાસયના મહુમ પિતાશ્રીએ જે કંઈ જોવાની તસ્દી લીધી હોય તો તે ફક્ત સંધર સાસરે ! અને ખીજું એમનું પટેલનું ઉચું-જ્ઞાનદાની કૃણ ને મોખ્ખો ! આફી રૂપ અને ગુણનો સ્વપ્નેય વિચાર નહોતો કર્યો.

એક તો ગામડીયું ગામ, અને તેમાંય વળી મહારા વહુજી રહ્યાં એમના આપને ન્હાના અને લાકડાં ! એટલે મગથીજ નિશાળે બસુવા જવામાં મોટું મીઠું રાખ્યું હતું. અધુરામાં પૂરું જન્મદાતા જનનીનાય જન્મતાંજ સ્વર્ગવાસ, એટલે સંસ્કાર અને આગિત્યમાં પણ યુન્ય. વળી ઘરમાં પાંચ પાંચ ભાઈઓની વહુ, એટલે ગૃહ-કેળવણી લેવાનો (પાકશાસ્ત્ર) પણ એમને વખતજ શાનો આવે ?

અમારી કણખીની ન્યાત, અને તેમાંય આર વરસે દેવી એલે, એટલે પેટમાં અને પાશુમાં, વહુ મોટાડી અગર વર મોટોટો, એવું કાંઈ પણ જોયાં વિદ્યાર્થી વિનાજ માઆપો લાકડે માકડાં વળગાડી દેતાં ! અને આ તમારો સેવક પણ એવાંજ એક સ્નેહલગ્નનો ન્હાનપણથીજ ભોગ થયો હતો ! તે વખત હું વિદ્યાર્થી હતો, આજ એક ભગેલગણેલ યુવાન છું. અમારા બંનેની દિશા એક એકથી આસમાન અને અવની નેટલી ઉધી છે. એ સાહિત્યનો કમ્પા ન સમજે, ત્યાં હું કાલીદાસ અને ન્હાનાલાલ, શૈક્ષણીઅર અને ટેનીસનની વાતો કરે ! ભેંસ આગળ એ ભાગવત ! ધૂળ પર એ લીંપણ ! હું એની પાસે રાતના ઘોડો ઘોડો વખત જેસી સરસ્વતીચંદ્ર માંહેના ગુણસુંદરીના ગૃહસંસારના રસિક પ્રસંગો વાંચી સંભળાવું, ત્યાં એ પક્ષગમાં પડી પડી ઘોરે, હું પોતાંને પ્રેમથી પૂજું, ત્યાં એ પગ નીચે છૂંદી આલતી થાય. આ અમારો સુખી સંસાર હતો ! પણ શું કરે ? હવે છૂટકો નહોતો.

ધડિાજ નહોતો. મહારે દુનિયામાં રહેવું હતું, કોઈની માફક એને ઠોકરે મારી સંન્યારી નહોતું થવું. લોકજગતએ પણ મહારે અંદરથી ક્યવાતે મને અને ઉપરથી હસતે મોઢે ગૃહ-સંસાર માંડ્યો પડ્યો હતો.

ગર્વધેલી મોતન એના આપને ત્યાં ન્હાતાં-મ્હોટાંને એકજ ડાકડીએ હાંકવા ટેવાયલી, અને કોઈ દિવસ સળી તોડીને જોણે ખે સરખી ન કરેલી, તે આ ગરીબનું ઘર માંડતાં થનગન થનગન નાચે એમાં શું આશ્ચર્ય ? એનો આપ જે પોતાની આ હીરાકણીનો લાથ મહારા લાથમાં સોંપવા કલ્યાણો હોય, તો તે ફક્ત એક મહારા અભ્યાસને કલનેજ ! હા...તે વખતે અમારી સ્થિતિ પણ જરા પાંચ પૈસે સારી હતી, પરન્તુ પૂજ્ય પિતાના સ્વર્ગવાસ પછી તો એ બધાય પૈસો મહારા અભ્યાસમાં અને સાહિત્યના શોખમાંજ કના થઈ ગયો.

નોકર-ચાકરોને હુકમ કરી, પાણીની જગ્યાએ દુધ પી ફૂલની માફક ઉછરેલી મહારી મોતનને તેડવા સાસરાને બારણે બ્યારે હું ખોલ-ખોલ્લો ઇન્ટરની પરીક્ષા પસાર કરી ચઢ્યો, ત્યારે આ મુઢલીસ ભિખારીનું ઘર માંડવા મહારી મોતને તો એના આપને ચાકમી ઘસીને નાજ પાડેલી, પણ આજુબાજુના ખે-ચાર સમજુ વૃંધ વડીલોએ મળી 'લાથી દરબારે અને સૂતા તો સાસરેજ શોભે,' એવું કહી એના આપને સમજાવી એને સારી રીતે રાખવાકરવાની વિ. વિ. કંઈ કંઈ શરતો કરી મહારી સાથે મોકલી એ ઘેર આવી, એટલે અમે વર-વહુએ સંસાર માંડ્યો.

ગૃહજગતમાં ઇન્ટર સુધીનો અભ્યાસ તો કોલેજની ટર્મ માંડમાંડ ભરીને પણ ખેંચ્યો, પરન્તુ હવે એકને બદલે બન્નેએ જીવોની કિર્વાની થવાથી, અને તેમાંય પુરૂષના કરતાં સ્ત્રીના રાજ્યમાં તેલ-ધુપેલ

પાન-સોપારી વિગેરે વિગેરે સત્તરસો નવાં લક્ષણં વળગવાથી આખરે મહેં ગૃહખર્ચને ખેંચી વળવા એક ઓફિસમાં કામચલાઉ કક્ષાકંની જગ્યા લઈ લીધી, અને દરરોજ અપોરના જમવાના એ કક્ષાકના મળામાં અને સાંજે જમ્યા પછી સૂતી વખતે બી. એ. નો અભ્યાસ કરવો આગળ ચાલુ રાખ્યો. પરંતુ અફસોસ ! મહેને કંઈ લેવા દેવો, કે જેના આગમનથી હું ‘અનેકધા ઉપાધિઓથી મુક્ત થઈશ’ એવી અનેરી આશાઓની ધમારત અંતરમાં ચલુતો હતો, તે એકજ અડવાડિયામાં કંઈ વળી ગઈ. ઉદ્દગી મહારી સ્થિતિ તો “ ઘરનો ખજો વનમાં ગયો, તો વનમાં લાગી લાય” એવી કફોડી થઈ પડી.

હતાં જેની સાથે આખી છંદગી વિતાડવાની છે, તેની સાથે રોજ ઉઠીને કંકાસ કરવો કેમ પાડવે ? ‘પાણીમાં રહેવું અને મગર સાથે કુસ્તી’ એ કેમ અને ? વારંવાર હું તપી જતો, તોય પાછો એ ગરમાગરમ ઘુંટડા ભગ્નહૃદયે ગળી જતો. પુરૂષ એટલે સંસારનું સુકાન ! અને સ્ત્રી એટલે સંસારની નૌકાઓ ! ગૃહદેવીઓ ! એ મહારી માન્યતા મહારા મનમાં ને મનમાં અને મહેનેજ મુગારક રહી ગઈ !

આખરે મહેં એ જડભરત જગદંબાને એ શબ્દ શિખવવાની આશા માંડીજ વાળી. સહરાના ઉજ્જડ રણમાં શિતળ મધુરાં જળનાં સરોવરો છલકાવવાના મહારા મહા મનોરથો મહેને મૃગજળ જેવાં લાગ્યાં. હતાં આશા કોને નથી હોતી ? મનુષ્ય માત્ર અને જગત્ આખાનું જીવન એ અનન્ત અને અમર આશા ઉપર ! પથારીએ પડેલા એંસી વર્ષનો વૃદ્ધ (દવા ખાય છે) એને નથી છોડી શકતો, તેમ હું પણ મહારા વહુજી તરફની એકેએક આશા હજી કાંઈ છોડી એડો ન હતો. હું હવે હરહમેશ એજ વિચારતો, કે “ હશે...હોય...હજી એ નાદાન

છે. અણસમજી છે. એને માથે પડ્યું નથી. ધીરે ધીરે માથે પડશે, અને સંસાર, સુખ તથા સ્ત્રી-પુરુષના અન્યોન્ય સંબંધ એ સમજતી થશે, એટલે એની મેળે મુધરશે. એકાદ બે પુત્રની માતા થવાનો પ્રસંગ આવશે, એટલે આપોઆપ ધડાધને ડેકાણે આવી જશે. અને મહારાં એ સોનેરી સ્વપ્ના બરાબર એક વર્ષ પછી સાચાં પડવાનો સમય આવી લાગ્યો. મહારી મોતન એક દૂધપીતી નિર્દોષ બાલિકા આજ મહારા બલિષ્ઠના વારસામાં ધરી ચૂકી છે. તમને શું કહું ? એક વર્ષ ચીત્યાં છતાં, એક છોકરીની માતા થયા છતાં, હજી મહારા વહુજીના વિચાર, વાણી કે વર્તનમાં એવો કશોય નોંધવા લાયક ખાસ ફેરફાર થયો નથી. એ તો હતાં એનાં એજ છે !

x

x

x

x

આજ ઓફિસમાંથી થાકીને કોથપોથ થઈને હું બપોરે ઘેર જમવા આવ્યો હતો. મહારા વહુજી રસોડામાં રાંધતાં હતાં. હજી તો હું પૂરોપાધરો ડગલો પણ નહિ ઉતારી રહ્યો હોઉં, ત્યાં તો દાળમાં વધાર દેતાં જેવો તડતડાટ અને છનછનાટ થાય, તેમ ધમપછાડ કરતાં કડછી અક્ષાળી દેવી જગદંબા રસોડામાંથી એકદમ બહાર આવ્યાં. વચલા ખંડમાં મહારી ન્હાનકડી બચી (બખી-કાકી) ઘોડીયામાં પારણામાં સ્તેલી હતી, તે ઉંઘમાંથી એકાએક જાગી ઉઠવાથી રડી પડી હતી, તેની ઉપરજ આ બધું વાતનું વતેસર અર્થાત્ રજતું ગજ થઈ ગયું હતું. મ્હને દિવાનખાનામાં ઘોતીઉં બદલતો જોતાંજ એની આંખો ચાર થઈ ગઈ. એણે મ્હને પગથી તે માથા સુધી જાળ ઉડે એવા કડક શબ્દોમાં મહારી ધૂળ ખખેરવા માંડી: “જરા દોરી હલાવતે તો બાર પડતે, કેમ ?”

ખરા અપોરના તાપમાંથી ઉકળતે મને અને ભૂખ્યે પેટે આવીને હજુ મહેં પૂરો શ્વાસ પણ નહોતો ખાધો, ત્યાં તો મ્હારા માનીતા ગૃહલક્ષ્મીએ આવી દારમાં દીવાસળી ચાંપી. એકાએક વિજળી ઝપ્પડે એમ મ્હારા અંતર-આકાશમાં ચમકારો તો થયો, પરંતુ એ અનર્થ-કારક પ્રકાશને એમને એમજ અંદર દાખી દેતાં મહેં એનું ક્ષેપ પણ જવાબ ન વાળ્યો. ત્યાં તો પારણા પાસે ધમી પાંગોઠું પકડી ઝાળીમાંથી ખરાડતી બબલીને બ્હાર ખેંચી કાઢતાં એણે મને સંભળાવવા બબડતું ચાલુ રાખ્યું: “મુઆ! મરતાંયે નથી કે ઝાઝાં થાય. આખા દિવસ છવ ખાય છે. એ ઘડી પણ મુંઝે જ પવા નથી દેતાં.”

બબડાટ કડકવાટ કરતાં એણે છોકરીને હાથમાં લીધી. કંધ-માંથી કોંલી એટલે એ વયપાન કરવાને માટે જોરથી રડવા લાગી. એટલે તો પછી પૂછવુંજ શું? મ્હારા ઉપરની રીત એ આપણ નિર્દોષ બાળક ઉપર જતરી. માથે માથે આપણી સરકાર અને શિક્ષણહીન માતાઓ એવે વખતે જે ચાલુચટતી સરસ્વતી-ગાંધિપ્રદાનો (વસ્ત્રામુઆ. કાઠીમુઆ...પાઘડી બાળ્યા...મુદા...રાંડ...કુંભારગ્ન વિગેરે નિઃસ્વકાયપણે વાપરે છે, તે) પણ એમના શ્રીમુખમાંથી છટવાં આકી ન રહ્યાં:

“લે... પેટબળી! લે.” એક પછી એક કોપરાપાક અને મીઠા મેસુરના કટકાઓ મ્હારી કીડલીને એની માતા તરફથી પ્રસાદીમાં મળવા લાગ્યાં. હવે મ્હારાથી ન રહેવાયું. મ્હારા મગજની કમાન છટકી. એના હાથમાંથી મ્હારી દુધપીતી નિર્દોષ બાલિકાને આંચકા લેતાં હું બ્રમર ચઢતી ગાળ્યો: “ચાલ, ખસ. એમાં નાહકની બાપડાં છોકરાને ગીદને મારે છે? કોઈની-પારકી ગીસ એની ઉપર! ત્હારા તો બારે દહાડા આવા-સરખાંજ જવાના. તુ અંધરવાની ક્યારે! હજુ હવે અફસ તે ક્યારે આવશે!”

“અકલ્પ આવશે હવે આવતે જન્મારે. સમજ્યાને ? લાવો...”
મહારા લાથમાંથી દીકરાના તોલની મહારી મોંઘી “દીકરીને, ઝૂંટવી લેતાં
એણે હવે મહારા તરફ એના કાતીજી ડોળા ફેરવ્યા: “ ... ઓહો !
મહોટા કમાઈને આવ્યા, તે બ્લોક ગતાવે છે ? ઘરમાં વાધ ને બહાર
તો બકરી જેવાં છે ! નયજો માટી બૈયર પર શૂરો ! મહોટા પાંચસોનો
પગારદાર હોય તેનોય આટલો-તમારા જેટલો રોફ ને મિળજ તો ન
હોય, ને તમે તો રોજ ઉડીને...”

“ કમાતા નથી ત્યારે શું હજામત કરીએ છીએ ?” મહેં બળતા
હૃદયે એ સળગી ઉડેલા દાવાનળમાં ટુંક મારી.

“ ત્યારે બીજું શું વળી ? શો મહોટો વાધ મારો છે ? બધીય
બૈયર છે, બેસી રહોને વળી. બાંધી મુઠ્ઠી લાખની, ને ઉધાડો તો
ખાખની. એટલામાંજ બધું સમજી લેવાનું. ”

“ બહુ સાર. હવે બહુ થયું. મહેરબાની કરી હવે તમે અંદર
સિંધાવો, અને તમારું કામ કરો. નકામું અત્યારે મહારું મગજ ન
અકળાવ, નહી તો કંઈ નવનું સાડીસી-તેર થઈ જશે. ”

“ ના...ના...ને રોજ ઉડીને મહારાથી તો તમારાં આવાં બોલો
નહિ સંભળાય. તમે બણેલાં છે એટલે અમને ડરાવતાં હશે કેમ ?
હું થોડી કંઈ તમારી એમ દબાયલી કે ઓશિયાળી છું, જે વળી આમ
હાલતાં ને ચાલતાં એક નોકરડીની માફક મહેને તું-તાં કરી તોડી
પાડો છો ? ”

“ દબાયલી ને ઓશિયાળી તો સત્તર વાર. તે કંઈ ત્હારા આપથીય
ના પડાય એમ છે ? ખાય છેને ! ”

“ નહિ ખવડાવતા. ઓહો ! દ્યો, મ્હોટી બતાવી બતાવીને ખાવાની મ્હોટ બતાવી છે તે ! એ તો દરરોજ રાંધીને તૈયાર મસાલે ત્રીકું નહિને તો કાલ રહેવારે બધી ખબર પડી જાય. ક્યાં મ્હારા આગે પાછળ ઓછું મૂક્યું છે ? ”

“ એમ કે ? ”

“ હાસ્તો વળી. ”

“ હી...ક. ત્યારે એ બધા પૈસાનીજ ત્યારા મગજમાં ગરમી છે, કેમ ? બસે, હમણાં તો એ વાતને પડતી મુક. ”

“ પડતી તે કેમ મુકે ? ”

“ ત્યારે જ પીટ છોડો, ને મુક ચકલે. ”

“ હાસ્તો. એ તો દાવ આવે ત્યારે બધાંએ સોફટી મારે. વળે એ લુગડાં લેવાના તો પૂરાપાધરા મળતા નથી, ને મિગજ તો રાંધે છે આર ખાંડીનો ! બસ, હું હવે આજ તમને સાફ સાફ કાઢી દઉં કે આ ખખા હવે આપણુથી વધુ વખત નહિ થાય. આપણે તો આપ છદ્મીએ હાથમાં કડછી કે સવરણી ઝાલી નથી, ને નહિ ઝલાય. ચુલાનો તાપ ને ધુમાડો વડયો નથી ને નહિ વડાય, બન્યું ! રોજ ઉડીને આ શા વૈતરાં ! ”

“ ત્યારે શું હું રાંધુ ? ”

“ તે તમારે ફાવે એમ ફાડો, હું કાંઈ ન જાણુ. ”

“ પરન્તુ ગૃહરાજ્ય ગૃહદેવીઓ ન મલાળે, તો પછી બીજું સંભાળે કાણુ ? ”

“ રાખા, રસોય્યા. ભટ્ટ, ચાકર, નોકર...એમાં તે વળી સવાલ કેવો ? ”

“ ત્યારે ત્હને શું મેદી મકવા, આ ગૃહમંદિરમાં પધરાવવા ક્ષાપ્યો ?

“ ત્યારે શું પાણી ભરવા, વારાણ મોંઘવા, કપડાં ધોવા, તમારૂં મહાવૈતરૂં કરવા ?”

“ અલ્પઅત્ત. તમામ કરવા. નોકર પણ આપણે, અને શેઠ પણ આપણે. વખત આવે શેઠાણી થઈનેય ફરીએ. ને વખત આવે તો લાઘ્ય કરી લાઘ્ય. વખત વિચારીને વર્તે એનું નામ માણસ. પોતીકા ધરનું અને વરનું કામ કરવામાં તે વળી નવાનમ્ અને શરમ શાની ?”

“ એ બધું મોટે બોલવાનું છે તો ? જરા ફરી જુઓ, એટલે ખબર પડે. રસ્તામાં નથી પડયું.”

“ જે લાઘ્યજી બસી અગવવી હોત તો પછી વળી પાણીની પેંઃ પૈસાનો ધૂમાડો ફરી તમને શીદને અહીં આણત ! પોંખવા ? ત્યારા આપને કહેવું હતું ને, કે કોઈ ત્યારા લાડકોડ પૂરા કરે એવા લખપતિનો દીકરો અગર ધરજીમાઈ ત્યારે માટે.....”

“ આપ વિચારા શું કરે ? આપે તો સાડજી જોયુંતું તો ! પણ અમારું નસીબજી કુટેલાં ત્યાં પછી કાઈ ને શું કરે ?”

“ તો હજીય શું અગડી ગયું છે ? હું ન જમતો હોઉં, તો રંધ્યા મહારે ઘેર. ગેજ ઉડીને આવાં નાટક—તમારા બજારી આખા ગામને ભેગુ કરવા કરતાં તો કોઈ ભારેખમ આસામીનો લાથ પકડી લે, અને છેડાછેડી ગાંઠી દેને, કે પત્યુ. આપણી ન્યાતમાં પુનર્લમ ફારગતી (ખુરાછેડા) અને એક પર બીજી ધણી ક્યાં નથી થતો ? અને તેમ છતાં ત્હને મહારૂં જીવન વચ્ચે નહતું હોય, આટે આવતું હોય, તો એવું કંઈક ખવડાવી દેને, કે મેદાન સાફ થઈ જાય.”

“ અનુ સાર, તમને પૂછીશું.”

કાકીને લઈ એ રસોડામાં ચાલી ગઈ. જમવાની એ કલાકની રત્નમાં હું બી. એ. નો ખાનાગી અભ્યાસ કરતો હતો. એથી એક થોડું લઈ ઉકળેલા મગગને આરામ અને શાન્તિ આપવા હું આરામ ખુરસીમાં પડ્યો, અને હજુ તો પૂરા એ પાના ઉપર પણ આંખ નહિ ફરવી હોય, ત્યાં તો ફરી પાછો એવોજ ભયસ્પયક તોપનો ધડકો થયો. મેં એપડીમાંથી બહાર જોયું, તો એજ રેડ ટેન્જર સીઅલ ! (લાલ દીવો.)

“ ચાલોને હવે, હજુ જમવું છે કે નહિ ? ચોપડામાંથી ક્યારે પરવાર આવવાનો છે ? થોડાં વાંચશો, એટલે થયું, પેટ ભરાઈ જશે; કેમ ? ”

“ એ બધી પંચાન અને વફિલાત ત્હારે શા માટે જોઈએ ? ત્હારે ખપ નેટલી વાત, વધારે લાંબી-ટુંકી ન કરવી. ”

“ ઓહો ! ” શબ્દનો માર્મિક ટોણો પ્રત્યુત્તરમાં મ્હારે કાને અથડાયો. આજ મ્હારે વાંચવામાં બરાબર ચિત્ત પણ ફેકાણે નહોતું. હું ચોપડાને પાછા ટેબલ ઉપર પટકી રસોડામાં જઈ પાટલે ગોઠવાયો. શાક પિરસતાં મ્હારા વહુજીએ મ્હને મનાવી લેવા સવાલ કર્યો: “ કેમ ! કેવું થયું છે ? ”

“ ઠી...ક...”

“ કોઈ દિવસ સારું તો થતુંજ નથી ! ”

હું શું કહું ! મ્હારે કપાળ ! ખીચડી બનાવેલી, તે તો મ્હારા મહેરબાન ! નયો બાણે પીળા રંગનો બીરંજ જોઈ લેવો ! અને પાણી

પોચી તો એટલી કે અંદર ગળે છૂટા ધીની ધાર ! (રિલમછેલ) દાળ-
ચાખા ચડેલા પણુ અધકચરા, તેમજ ન મળે શાકમાં સરસવાદ કે
મરીમસાલાના ઠેકાણા. કે ન મળે કઠીમાં વધારના ઠેકાણા ! મ્હેં કહ્યું:
“ આ ખીચડી પીરસવી રહેવા દે. રાતને માટે રોટલી વણી મૂકી
હોય, તો તેમાંથી એ ચાર મૂક.”

“ ત્યારે ખીચડી ક્યાં ઉકરડે નાખું ? ”

“ ના...ના...તે પણુ થોડી ખાદશ. તુ એમ વાતવાતમાં તરડાઈ
ને મરડાઈ શાની જાય છે ? ”

પછી મહારા ભાણામાં કંઈકે ખખડ્યુ. મહારા મનમાં બહુ બહુ
ચાય છે, કે તમને હું સારી રીતે સમજાવું, પણ અફસોસ ! આખા
નર્મકોપ ઉચ્ચતાવવાં છતાંય, મ્હેને એવો એકેય યોગ્ય શબ્દ ન જડયો.
ભૈયાજીની બાટી તો નહિ, પરન્તુ જાડા લઠૂ ચોપડા અગર તો ખરી
ખાંગડ જેવી (અર્ધા બજેલી) અર્ધા ઘાળી અને અર્ધા કાળી એવી
દ્વીરંગી (Every thing has two sides. Black and
white both.) ભાખરી કહું તો લગીરે અતિશયોક્તિ નથી. ચમડી
તૂટે પણ એ ચોપડું ન તૂટે. અને એના ગોળાકારનું તો પૂછશોજ
મા ! એક બાજુ નાક તો ખીછ બાજુ કાન કાઢેલા ! પરન્તુ આ કંઈ
મ્હારે માટે બાજ નવાઘની વસ્તુ કે વાત નહોતી. મ્હેને તો હંમેશનો
જ એનો મ્હાવરો હતો. હજુ હું એટલો સદ્ભાવ્યશાળી હતો કે બેશક
જેલથી મ્હેને સારો ખોરાક મળતો હતો. સદાનો સહવાસ પડેલો એટલે
આજ કુલકા ખાવા ટેવાયેલો હું જડરામિને એનું ભક્ષ આપવા મંડ્યો.
જતાં કોણુ ગળે કેમ ! તે બાજ ખાતાં મ્હારાથી ખડખડાટ હસાઈ
જવાયું : “ આ...હા...હા...હા...આ...રોટલી ! ”

“કેમ ! શું થયું છે એને ? તાવ આખો છે ?”

જવાબ તો મ્હારે હોડેજ આવીને અટકેલો હતો. કે સાવને, એને કદી દરે, કે “આ ત્હારી ન્યુ રંગીન અકસાતુન ડીઝાઈન પ્રદર્શનમાં મુકવા સાયક છે. ધન્ય છે એની વચુનાર્ગીને અને અણોભાગ્ય છે એના આરોગ્યનારને !” પણ એ શબ્દોની જીભસડીના ધનુષ્ય પરથી છૂટ્યા પછી એનો અંતમ કેવો ભયર આવશે ? એની મદને પડેપડી માલીતી હતી, એટલે એ વિચાર પાછો મનમાંજ માંડી વાગતાં હું થોડું ધૂણાવી આવ્યો : “કમ નહિ, એ તો સંજ્ઞ. અમસ્તો... **ધડીભર ગમ્મત.**”

અને રોટલી લાથમાં લઈ હું ધારી ધારીને એની નમુનેદાર વક્ર દુઝામનની સાવચૂપતાનું પાન કરતો હતો, ત્યાં તો મહામાયા ફરી ફરડ્યા : “ત્યારે પછી જુવો છો શું ? બોલતાં કેમ નથી ? એમાં તે એવું શું ધારી ધારીને જોવા જેવું છે ? જેર તો નથી નાખ્યુંને ?”

મંદ મંદ મંદ મલકાતે મુખડે જવાબ વાળ્યો : “કેવી ! તુ એમ કિતાવળી ન થા. ધોંટાધોટ ન કર. જે તુ જરા ડાહી અને સમજી થઈ મ્હાડે કંઈ માને અને જરા યરાયર ધ્યાન આપીને, કાગલ રાખીને રાંધે, તો હું ધારૂં છું કે તુ આજ રોટલી યરાયર ગોળ અને પાતળી વાળી શકે. નહિ ?”

“તે અમને તો જે આવડે છે તે એ છે. તમારે ખાવું હોય તો ખાવ, નહિતર કંઈને કિંમત થાવ. ફેન્ગી વળીને મુકે એવી લઈ આવો.”

“પણ ત્હને આમ વાતવાતમાં વાંધો-વચકો શાનો પડી ગયો છે ?”

“ત્યારે શું ? અજ્ઞો ! અમારો તે મુઝો કઈ અવતાર છે ? એ તો એકલા હો તે, તો હમણા ખયર પડી ગયો. એવું એવું

સંધીને દોકનાર છે કોણ ? તે તો મહેને કહે. આ અધી વરણાગી અને ચુધી ધડીના છકા ભાગમાં કડી જાય.”

* * * * *

આજ ક્ષગી અને અત્યાર મુધી તો મહે આ અધી વાત હસવામાં કડાડી, મોઢાની લગામ છંકજ ઠીલી મજી માથે ચઢવી, પણ એ માટે હવે હું પસ્તાવા લાગ્યો. ચમત્કાર ત્યાંજ નમસ્કાર. **યત્ર નાર્યસ્તુ પૂજ્યન્તે નહિ, પરન્તુ તાઢ્યન્તે રમન્તે તત્ર દેવતાઃ !** એ મૂત્રની આવસ્યકતાનું ભાન મહેને આજેજ થયું. “ હશે, ધડાશે એટલે આગળ જતાં એની મેજે ફેકાણે આવી જશે.” એ આશા અને ધારણામાં હું સજ્જડ હતાં. એ તો પ્રાણુ ને પ્રકૃતી સાથેજ જાય. કુતરાંની પ્રંછડી છ માસ જમીનમાં દાટી રાખોને, તોય પાછી વાંકી ને વાંકીજ !

કોધમાં ને કોધમાં ભાણા ઉપરથી કડી જઈ મહે હાથ ધોધ નાખ્યાં : “ આહા ! શું રોડ ! મીયાંકા ભંસકુ ડોખું કયું કહેના ? રોજ ‘ જાઉં જાઉં ’ કરી નાચ નાચે છે, અને ખીક બતાવે છે, કેમ ? જા, ત્યારા આપને ત્યાં, કાલે જતી હોય તો આજેજ, હમણાંજ, અરે અત્યારેજ ચાલતી થા. આ રંઘા મહોટો સરિયામ રસ્તો. ત્યારા વગર શું અડયું રહેવાનું છે ? થોડું કંઈ કાચું ખાઈશું ? લે વળી, નહિ ખોલતો હોઈશ ત્યાં સુધી, કેમ ? એટલે તું ત્યારા મનમાં શું સમજે છે ? આપણા મનમાં કે કોણુ ખોલે ? રોજ ઉઠીને કોણુ કંકાસ કરે ? આ તો જેમ જેમ નમતી દોરી મુકું છું, તેમ તેમ છેકજ માથે—ઝપરે ચઢતી જાય છે. જાવ...સિધાવો... જોળ રોટલી વણુતાં આવડે, અને એક પરણેલી સ્ત્રીના તેના પતિ પ્રત્યે શા શા

ધર્મો છે, તે સમજતાં શીખો, ત્યારેજ પધારજો. સમજ્યાં? મહાદેવી ! સિધાવો...”

મહેં નહોતું ધાર્યું, કે મહારા શબ્દો હીંત ઉપર અકળામનેજ પાછા ફરશે, અગર હવામાં અદ્ધર ઊડી જશે. ‘ખુદરા આગળ શંખ’ મહારા શબ્દોની અસર એ પ્રખળા અખળાના પથર હૃદય ઉપર મહારી ધારણા કરતાં વળી કંઈ વિચિત્રજ થઈ. મહેં તો ધાર્યું હતું, કે જરા ઉપર ઉપરથી દમદાટી દેખડાવીશ, એટલે નરમથ્રેસ અને પાધરીદોર જોવી થઈ જશે, કયા એના બાપને ત્યાં એમ ચાલી જવાની હતી ? પણ અફસોસ ! અત્યારે મહારે માટે તો એ મહારા શબ્દોએ ‘કાગનું બેસવું અને તાડનું પડવું’ એવીજ ગતિ સારી.

રાણીસાહેબે તો ચઢેલે મોઢે એકદમ દિવાનખાનામાં પડેલી એમની ટુન્કમાં એમનાં તમામ કપડાંલતાં ગુપચૂપ પેક કરી દીધાં. કાકીને કેડમાં મારી એ મહારા વહુજી તો આગળ પાછળનો જરા પણ વિચાર કર્યા વિના, મહને જરા જોટનુંય પૂછ્યાગાળ્યા વિના એમને એમ પિએરને પંથે પડ્યાં. હું તો એનું મોઢુંજ ટીકતો રહ્યો ! એને જતીજ જોઈ રહ્યો ! “આ શું ? સ્વામન કે સત્ય ?”

મહારી આખી જીંદગીમાં આજ હું પહેલજોડો રોયો. ધાધમાર વરસાદ વરસાવી એ ઝખકતી વિજળી અણધાર્યો અમકારો કરી પાછું અંધાડું કરીનેજ આકાશમાં અદ્રશ્ય થઈ ગઈ. પંજીજ મહને વિચાર આવ્યો, કે ગમે એવી પણ એ મહારી ગૃહદેવી હતી. મહારા અંધારા ઘરમાં એ જાંખો જાંખો પણ દીવો હતો ! મહેં જોડું કર્યું, બૂલ કરી, જરા ઉતાવળ કરી, નાદાની કરી, સાહસ કરી નાખ્યું. પણ હવે એ બૂલને સુધારવાનો ઉપાય હતો ? “Done is done. it cannot

he undone." બનનાર બની ચૂકી હતી. નેવનાં પાણી તે વળી ફરી પાછાં મોભે ચઢ્યાં કે દી સાંભળ્યાં છે ?

તેજ દિવસથી મહારં પણ મગજ ખેરે મારી ગયું. મહેને એના ઉપર તિરસ્કાર આવ્યો. મહેં પણ નિશ્ચય કરી નાખ્યો, કે અસ અસહકાર. સ્થામે બોલાવવા તો નજ જવું. એની હમરવાર ગરજ હોય, તો આવે, નહિ તો કંઈ નહિ.

બે દિવસ, ચાર દિવસ, આઠ દિવસ, મહીનો મહેં એના પાછા ફરવાની રાહ જોઈ. પણ ન મળે કાગળ કે પત્ર. આખરે હું હાર્યો. ઘરખટલાની જંગળે કંટાળ્યો. માંડેલું ઘર, નોકરી અને અભ્યાસ એ ત્રીપૂટી-સંગમે હું અકળાયો-ગભરાયો. રાંધવા-કુટવાની કડાકુટમાં પડતાંજ મહેને એનાં અનુભવી વચનખાણોની કીમત સમજવા લાગી. આખરે નમાસો-વહુધેસો, તમે જેવો ગણો એવો હું કાળું મોટું લઈને સાસરે એને સ્થામે તેડવા ગયો. અને એને મનાવીને, એની માશી માગીને, એના આપને પગે પડીને એને પાછી તેડી લાવ્યો.

ખિરાદરો ! તમને શું કહું ? આયડી આગળ મહારા બી. એ. બનેલાનું અડગ નાક નીચું નમી ગયું. મહેં સાત વાર જખ મારી. ભગવાન તોખાહ આવી ભામાઓથી !

હજુએ હમારં સંસાર-ગાડું એવું ને એવુંજ હાલ્યું જાય છે. વચ્ચે વચ્ચે ઢેકાઢળીયાં અને ખાડાટેકરાં આવી જતાં કદી કદી ઉંચું નીચું થાય છે, છતાં અમે નરમગરમ થઈને ચલાવી લઈએ છીએ.

બે ચાર કીકા-કીકીની મા બનતાં મહારી મોતન હવે તો કંઈક ઘડાઈને સુધરી છે. અને પહેલાં જે તફન કડવી એ જેવી હતી, તે હવે કદી કદી વહાલી હીમ જેવીય લાગે છે. છતાં કોઈકોઈ વખત

હજુ જ્યારે એનું મગજ ખસે છે, ત્યારે ત્યારે તરતજ હુ મે હાથ
જોડી ભગવાનની સ્તુતિ કરી લઉં છું, કે "તોઆહ પરમેશ્વર ! આવી
પ્રમદાઓથી તો આ ! ભગવાન આવી મહારા વહુજી જેવી ભામા
કોઈનિય કોઈ કોઈય પાલવ-પાંત ન પાડે ! કન્યા કેળવણીના કદા શત્રુ
હિન્દુ સસાર ! કાનો હોય તો સાંભળ, અને આંખો હોય તો ઉઘાડ
અને આવડાક !

—: કેળવણીનિર્દીન કન્યા-છવનનાં કડવા અનુભવ ! કડવાં કળ ! :—

વાંચો ફરી ફરીને વાંચો.

નિશાળમાં, કોર્ટમાં તથા વેપારમાં રાતદિવસ ઉપયોગી એવી
કાચી-પાકી, નાની-મોટી તમામ જાતની ચાપડીઓ છુટક તથા જથ્થા
બાંધ એકદમ એક જ ભાવે મનપસંદ અપ-ટુ-ડેટ મજબુત અને ટકાઉ
બાંધી આપવામાં આવે છે, તેમજ પ્રેસ તથા પબ્લીશીંગ લાઈનને
લગતુ પણ તમામ બાંધકામ ઘેર બેઠાં તથા બહારગામ પણ ફરી
આપવામાં આવે છે.

—: ફક્ત એકજવાર કામ આપી ખાતરી કરે :—

કાગળી ગુલામદુરેન આહમદભાઈ.

(૧) શ્રી સરસ્વતી મંદિર-કલ્યાણીક બજાર-સુરત.

—: ગુજરાતી તેમજ અંગ્રેજી ટાઇપીસ્ટ :—

મનસુખરામ કેશવરામ ભટ્ટ

વાડીફળીયા, સ્ટોરની શેરીને નાકે-સુરત.

* પુણ્ય આહુતિ. *

હજીરાના હવાપાણી

[એક અથશુચક રસિક રચના.]

— પ્રયોગક:—“ પુણ્ય. ” —

[પુનઃ મુદ્રણના સર્વાધિકાર પ્રયોગકને રવાધીન.]

નકિયાદ.

“ખાણાવણી.” તા. ૬-૨-૨૬.

“પુણ્ય”ની પ્રસિદ્ધ કૃતિઓ.

સમાજની સંખ્યા	[સામાજિક]	પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ. [અનિહાસિક]
ઝરની ખ્યાલી	„	રંજમાં ભગ [કાવ્યમાં „]
વીળા વેલી	„	રાસરસી કૃતિ. [રિંકટીય]
નવલક્ષા દ્વિરજ	[મળની નથી]	ખૂની કોણ ? „
જગસમાધિ	„	લાલનાં એકે „
અભાગીની લક્ષ્મી	[કાવ્યમાં]	ચોપટનાં એકે „
સુધરેલી સરસા	„	જગકુમારી „
રાગ ભરથરી	„	સરવરની મુંદરી „
દાનંધરી કરણ	„	મહાદેવીની મૂર્તિ „
ભક્ત ગુરદાસ	[ધાર્મિક]	શયતાની લીલા „
ભક્તરાજ પ્રદુલાદ	„	છી રેલ મંગીરદર [દારય]
		દુ. સ. ગમ્મત „

* કેપરની કેઈ પણ કૃતિ મેળવવા માટે નવ આનાની ટીકાઓ બીજા *
 “શ્રી નવજીવન પુસ્તકાલય.” ટાવર રોડ-સુરત.

—* ફક્ત સવા રૂપીઆમાં *—

નીચેનાં પાંચમાં ૩ ગ્રંથોની કીમતના ૭ પુસ્તકો. ફક્ત પચાસજ આદકને:-

- (૧) અધરા દાખલા-કી-ખુલાસા સહીત. પાના ૫૧૫. ધણા અંગ્રેજ-ગુજરાતી ગણિતોમાથી ચૂંટી કાઢેલાં ૧૫૦૦ દાખલા ગણવાની રીત સાથે રૂ. ૧-૦-૦
- (૨) યદ્યેદ પ. સ. સ. પરીક્ષાના ગણિતપ્રશ્નો-ગણી બતાવેલા ૦-૩-૦
- (૩) વણિક સસાર મુગમય કરવાની યાગળના મૂલ્ય:-અમૂલ્ય.
- (૪-૫) મેટ્રીકયુલેશન પરીક્ષાના એરીથમેટીક તથા ઓલજીયા પેપરના સોલ્યુશન સાથે રૂ. ૦-૮-૦
- (૬) ‘ધરીબર ગમ્મત.’ રૂ. ૧-૦-૦ શ્રી. “પુણ્ય”ની નવલકથા. કાન્તિલાલ પરભુદાસ કિનારીવાળા. સંયદપુરા-વાવશેરી-સુરત.

જી! જરા તીરછી નજરિયાં !

(૧) તમારે ગુજરાતી હિંદી મરાઠી, અંગ્રેજી થા- સંસ્કૃત ભાષામાં
નહાના થા મોટા કોઈ પણ જાતના પુસ્તકો વેચાતાં અગર મફત
વાંચવાને લેઈતાં હોય તો ! (૨) તમારે ઘેર બાણીને નકામા થઈ પડેલાં

(૩) તમારે ઘેર ખાનગી નિશાળના કોઈ

અભ્યાસને માટે અગર તો

પણ લાઈનના,

ગામડાની કે શહેરની નિશાળે

કોઈ પણ ભાષાના

ચાલતાં બાણવાના નવાં અથવા

નવાં તેમજ જુનાં

જુનાં (સેકન્ડ હેન્ડ) પુસ્તકો

પુસ્તકો સારી

ખેલક સરસ્તી કીંમતે

કીંમતે વેચાતાં

ખરીદવાં હોય તો !

આપવાં હોય તો !

“શ્રી સરસ્વતી મંદિર.”

[પ્રસ્થિત અગર, અસ્ત.]

(૪) તમારાં તૂટેલાં ફટકાં અને ખગડેલાં પુસ્તકો અપ-ટુ-ડે રીતે
અધાવી નવાં જેવાં કરવાં હોય તો !

તમે એ જોયું કે ?

[પાંચસો નવડા એક પાનાનું કપડાના પાકા પૂઠાનું દળદાર પુસ્તક]

— : : તમે ગામડાના હો કે શહેરના હો ! : : —

-- : : નદાના દુકાનદાર હો કે મહેટા વેપારી હો ! : : —

— : : અમો પાઉન્ટ શિક્ષીગની રીતે વ્યાજ ગણતા હો ! : : —

- : : અમો દેશી રૂપીઆ આના લેખે વ્યાજ ગણતા હો ! : : —

લાંબા લાંબા સરવાળા, બાદબાતી, ગુણાકાર ને ભાગાકારમાં નકામો વખત ગાળવા કરતાં તમે આ પુસ્તકની ફક્ત એકજ નકલ ખરીદો.

વ્યાજગણિત

કે જ્યાં એક રૂપીઆથી માંડીને તે એક લાખ રૂપીઆનું જામે તેટલા આનાની તેરીખ એક દિવસથી માંડીને તે અધિક માસ સાથે તેર માસનુ રૂ. આ. પાઈ અને પા. શિ. પેન્સથી ફરી અને પંદરેશી અને રીતે વ્યાજ તેની રીત સાથે ગણીને તૈયાર આપવામાં આવ્યું છે.

મૂલ્ય રૂ. ચાર. (પાઉન્ટ સાથે.)

— તમે એ વાંચ્યું કે ? —

* “ચાંદની” ના તંત્રી ના. નાગરદાસ છ. પટેલ દ્વંત *

૨૭૫ પાના

અલંકાર

અચિત્ર.

સાક્ષરથી માંડીને તે નદાનામા નદાના ઉગતા લેખકને ઉપયોગી એવું લગભગ પચાસ પ્રસિદ્ધ સાહિત્યના પુસ્તકો ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવેલું અલંકાર-શાસ્ત્રનું જ્ઞાન આપતું ગુજરાતી સાહિત્યમાં એક અનંત સાહસ ! છતાં મૂલ્ય રૂ. ૨-૪-૦ [પાઉન્ટ સાથે]

“ શ્રી નવજીવન પુસ્તકાલય. ” ટાવર રોડ-સુરત.

પુણ્ય હજીરાના હવાપાણી. આઠમું.

હિ...નહિ...અસ એ તો એજ. માણસોજ મુસાફરીએ નિકળે છે, કંઈ જનનરો નથી નીકળતાં, અને અસ તેજ મમાણે આ સેવક પણ હજીરાની હવા ખાવા જવાના, જવાના ને જવાનાજ. લે ખોલ, તું કહી રહી? સાદાન બ્રહ્મા પણ મદારો આ નિશ્ચય હવે ફેરવવા શક્તિમાન નથી.” ઘેલાબાઇએ તેલની ઘાણી ઉપર બેઠાં બેઠાં પોતાની એકની એક અર્ધાંગના ગંગાને પોતાનો આ પ્રાથમ સંભળાવી દીધો.

વાનગો મુઠ્ઠા એમ હતો. કે ઘેલાબાઇ જ્ઞાતિએ ધાંચી હોવા છતાં જરા ચાર ગુજરાતી થોધાં ભળેલા હતા, એટલે ખેડેલા-ઓઢવામાં જરા શોખીન અને સ્વચ્છ હોવા ઉપરાંત એમને કંઈક વાંચવા લખવાનો પણ શોખ હતો. ન છૂટકે એમણે બે કે પોતાના આપદાગ્રનો વંશ પરંપરાથી ક્તરી આવેલો આ તેલની ઘાણીનો ધીકનો ધધો ન્હાનપણથી જ વધાવી લીધો હતો, છતાં એમના લખ્યા પરંતુ ગણ્યા નહિ જોવા મળેલું જન્મસંસ્કારે એમનું ચિત્ત ચક્રોળે ચલાવ્યું. એ કાલેજ

એમણે સુરતના પ્રસિદ્ધ અઠવાડિક પત્ર “પ્રતાપ”માં એમ વાંચ્યું કે સ્વર્ગ-વાસી રાજકવિ કલ્યાણીએ કાશ્મીર જઈ જોઈ પાછળથી કાશ્મીરનો પ્રવાસ એ નામનું પુસ્તક લખ્યું, અને એને લઈને એઓ બહુજ પ્રદાશમાં આવ્યાં.

અને એટલું વાંચ્યા પછી આપણા શ્રેણાભાષિનાં મગજમાં પણ એજ પવન ભરાયો, એજ ભૂત ભરાયું. દિવસે ઘણી ઉપર એમાં એમાં અને રાતના સૂતાં સૂતાં કંઈનાં પણ એમને એનાજ સ્વપ્ના આવવા લાગ્યાં. એટલે સ્વવાર પડતાંજ એ ઉઠીજતાં ઉર્મિભર્યાં હૃદયે પણ સાક્ષર શ્રી. કલ્યાણીનુંજ અનુકરણ કરી પ્રસિદ્ધિમાં આવવાનું નક્કી કર્યું. પોતાના આપદાદાના સનાતન ધંધાને એમણે સાષ્ટાંગ દંડવત્ કરતાં પોતાનો જંગી પ્રોગ્રામ પોતાની ગૃહલક્ષ્માં ગંગાને કહી સંભળાવ્યો.

“ સાંભાળ્યું કે ? ”

“ શું કહો છો ? ”

“ આ તારો ભણેલો ભરથાર આજ રાત્રેજ હજીરના પ્રવાસે ઉપડી ત્યાંથી પાછા ફરી એક પુસ્તક લખી નામાંકિત થવા માગે છે.”

“ હવે એસો એસો. ડોળાના પૂછડાં આમળનાં આમળનાં વળી એ શું થેલું લાગ્યું ? ”

“તું અભણ અનએજ્યુકેટેડ ઓરન! એ સાહિત્યના ગહન વિષયને ન સમજી શકે. ગાંડી ! જો આપણે પણ મ્હોટા લોકોની માફક મુસાફરી કરીને પ્રવાસ-ફવાસ જેવું કંઈક ઘસડી મારીએ તો આપણા પણ માનવંતા મુજારક નામ છાપાઓમાં જ્યેક ટાઇપમાં ફોટાઓ સાથે છપાય. આહાહાહા ! પછી આપણો ઓ (અપ) શું પડે ? અને લોકો પણ જાણે કે “ હુંમ કંઈક છું, મ્હારામાં પણ કંઈક છે.” કેમ જોશી

નહિ ? હેં અલી ! નહિ તો દુનિયા શું જાણે કે આવી અફસાતુન મંગળ મર્તિઓ પણ ખૂણેખોંચરે અણપૂજી દટાયેલી છે ?”

કચરાપટ્ટીમાંથી ઝાંપ દેતા કે ખહાર આવી કોહીતુરની માફક ક્રમકવાની લાલસાએ સેવક ખહાર તો પડ્યા. પત્નીને પોતાનો પ્રોત્તમ પણ શંકમાં ને શંકમાં સંભળાવી દીધો, પણ જમાનાની ખાધેલ મ્હારી ગંગલીને મનાવવી એ કંઈ જેવી તેવી સ્થેલ વાત નહોતી, છતાં આપણા ભણેલગણેલ ભેળને પ્રિયતમા ગંગાને સમજાવી-પદાવી મહીયર ભેગી કરતાં બહુ મુશ્કેલી ન નડી. હવે સેવક હજીરાના હવાપાણીએ જવા ગાંસડાપોટલાં બાંધવા મંડ્યાં.

‘પગ્નીકમાં પ્રકાશમાં આવીશ’ એ વિચારે બંદાની ખોપરીમાં ખમણો પવન ભરાયો, ને છાતીના પાટીયાં તો ગજ ગજ ઉંચાં ઉછળવા મંડ્યાં. પેટી કિઘાડતાં કોરાં ને કકડતાં ધોરેલાં સંદેહ કપડાં પહેરતાં કે સેવક રાતોરાત ઈસ્ટેશને દોડ્યા. સમય સુમારે સાડા આઠનો હતો. ગાડાં ક્યારે આવે છે ? ને ક્યારે જાય છે ? તે જાણે મ્હારો બાપ. રામ ભરોસે જે બને તે ખરી. જીંદગીમાં કોઈ દિવસ મુસાફરીએ નીકળ્યો હોઈ તો આજે પહેલજેલો. એટલે ક્યાં જવું ? કેવી રીતે જવું ? કેમ જવું ? એ બધું અલ્લાહને આશરે હતું, છતાં ‘દેખ લેજે’ એ વિચારે આંખ મોંચી હુ સ્ટેશન તરફ દોડ્યો. હું પૂરપાટ દોડતો હતો, ત્યાં તો એક અકલનો ઓથમીર ઓળખતો બાઈબંધ અપશુકનીઓ લઈને રસ્તામાંજ ડુટી નીકળ્યો. ઘેરથી નિકળતાં એક તો ગાંધને બદલે ગોધાના, સાંભાવવતી કે કુમારિકાને બદલે “ ઓ મ્હારા બાપરે ” ની મમ્મભેદી પ્રોકે પાડતાં નદીએ ન્હાવા જતાં રોડેલાં-મોડેલાં બિરાંબીના અને બિરાંબીના નહિ તો એના બાપ બિરાંબીના પણ અફસાતો.

પછી તમે ભૂલી જશો

—: મારે અમારું આ નામ-ઠામ તો હમણાંજ નોંધી લેવા —

પ્લંબર નાથાલાલ આર. શેઠ

રવાળાનો ટેકરો, ભારીયાની દુકાન

સામે

—: કારણકે :—

સુરત સીટી મ્યુનીસીપાલિટીમાં

આવી મોટી હિંદુ વસ્તીના પ્રમાણમાં

માત્ર આ એકજ પ્લંબર છે.

માટે જેમણે નળનું કોઈપણ

પ્રકારનું કામ તાકીદે

અને કિશાયત ભાવે

કરાવવું હોય

તેમણે ઉપરને ઠેકાણે મળવું અગર લખવું.

જોજો ! જરૂર યાદ રાખજો.

તો થયાજ. હતા, તેમાં વળી એમનો નાચર કેમ જાણે અધૂરો હોય તે કમેરાયો. એ ગુંદરીયાં અને વાતુડીયાં મીસ્તરે બિલ્કુલ તોછડી ભાષામાં મ્હને પગલીકમાં મ્હોટાની ખૂમ મારી મ્હારું પોઝીશન દેમ કરી નાખ્યું.

“અરે ઘેલુ! કેમ! કેમ! અત્યારે કમ તરફ! ક્યાં ચલાવ્યું?”

“ત્હારા આપને ત્યાં. અલ્લહાકુ! ભમતા ખૂતની માફક તુ વળી ક્યાંથી કુટી નીકળ્યો! આજ ખબર જરા જાહેર રસ્તા ઉપર કોઈને દેમ બોલાવવો, તે સમ્યક્ શીખ. છંદજ શુ...આમ...” કહેતો કે “એને ધક્કો મારી દોડ્યો.”

“પણ કોમો તો રહે, મ્હારે ત્હને જરા એક ખાસ...ખાનમી વાત...”

પણ એના એ ખાસુ-ધી શબ્દો સાંભળ્યા ન સાંભળ્યા કરી હું તો પવનવંચે પરા યાર હોસ પાવરની સ્પીડે દોડ્યો. મ્હને આમ કાંઈ આપ્યા વિના છ પાંચ અગિઆરા ગળી જતાં જોતાં એણે કાન દોડી નાખે એવી ભીમસેની પ્રચડ ખૂમ મારી...અરે ઓ ઘેલા!...”

એનો ગદારી પડ્યો! યા અદલાલ! ખીલુ ગુલામખાખા મીલતુ રાક્ષસી બુગઝુજ સમજી યો. “અરે ત્હારી વાતને શું કહું? અને ત્હને પણ સાથે...સાથે...” એમ મનમાં ને મનમાંજ હું એને સો બંસો સરસ્વતીના કલ્યાણકારી શબ્દો વડે નવાજતો ડબલ પંખખ મેલની સ્પીડે દોડ્યો. પણ એમ આંધળા ઉંટની અને માતેલા સાંઠની માફક વગર ચસ્મે હું આંખ મોંચીને પાછળ જોતો આગળ ચાહોમ ધસ્યો જતો હતો, ત્યાં તો અધધધધ! એકદમ એકસીડન્ટ થયો. યા પડવર દિમાર! શુકે ધલાહી! ખુદાતાલા! બહુ ઉતાવળે બળી નહિ સારી તો!

સેકન્ડહેન્ડ ભાડુતી ખરીદા ખરખર જેવી બાઈસીકલ ઉપર સ્વારી કરનાર અને સેવક બને સાથેજ ધખાચનમ્!! લખાચનમ્! દેવી

મીઠાઈઓ માટે હિન્દુસ્તાન પ્રખ્યાત છે.

~~પણ~~ પણ ~~પણ~~

તેમાં સૌથી સુરત શહેર મશહૂર છે.

અને સુરતમાં પણ એકજ ખાત્રીલાયક વિદ્યાસુ

—: મથક :—

ધી સુરત સ્વીટમાર્ટન છે.

—: કે જ્યાં :—

ઉમદા પ્રકારનાં મોંઘાં મસાલાથી મધમધતી મીઠાઈના ખીની તાજી મીઠાઈઓ-ધારી, મખન, ફળ, દહીયરા, પુરી એ સિવાય નાની મોટી સુતરફેણી, દરેક પ્રકારના હલવાઓ, નાની મોટી નતતની જલેબી, ખુંદીના લાડુ વિગેરે વિગેરે. એ સિવાય સ્વાદિષ્ટ ફરસાણું [સેવ, ગાંઠીયા, ભજ્યાં, કચોરી] એ ચીજો દરેક વળતે તાજી મળી શકે છે. જરૂર યાદ રાખી ઢેકાણું નાંધી જગા ને મુલાકાત કરો. તમોને ધારેલો સતોષ જરૂર થશે.

—: ખાસ સજવડ માટે બે દુકાનો :—

જુરાનપુરી ભાગળ; શાખા-ચૌટા બજાર-સુરત.

માલીક:—રામજી માધવજી મીઠાઈવાલા

તા. ૬. --બહારમામના ઓર્ડરો એડવાન્સ મળ્યેથી તુરતજ ટાઈમસર ને સતોષકારક રીતે બજાવા છે.

પાર્ટી, મેળાવડા, લગ્નપ્રસંગો ઉપર જરૂર યાદ કરશો તો તમારા ખર્ચેલા પૈસાનો પૂરો બદલો મળતાં સતોષ થશે.

વસુંધરાને મ્હેં તો કેવળ લાંબા પડી સાષ્ટાંગ દંડવત્ કર્યા, પરન્તુ પેલા બાઈસીકલ ઉપર બેસનાર અપદુ-ડેટ જેન્ટલમેનનો સીન તો આબાહ જોવા જેવો અરે ફોટો પાડવા લાયક થઈ ગયો હતો. કાદવથી પચરંગી ચગપટા વડે શોભતો એમનો નમૂનેદાર ડ્રેસ ! એમની બાઈની સીકલ જેવી થયેલી સીકલ ! અને નાકમાંથી સડસડાટ બહોતું રાતા સમુદ્રનું પાણી ! (લોહી.)

પ્રવાસ તે આનું નામ ! શું સમજ્યાં ! જહનુ ઋષિએ જાંગ-માંથી જાહવી યાને ગંગા નદી કાઢેલી એમ મ્હેં તો શાસ્ત્રના પાન ઉપરજ વાંચેયું, પરન્તુ આજ તો નાકમાંથી આપ્પા રાતા સમુદ્રને નીકળતો મ્હેં નજરોનજર સગી આંખોએ જોયો. ગજવામાંથી ડાયરી કાઢી મ્હારા પ્રવ્રસનો આ પ્હેલો યાદગાર અને અફલાતુન નમુનો હું નોંધી લઉં, ત્યાં તો મ્હારી સવા બાર શેરની નવીજ બંધાવેલી પાખડી ઉપર ધડાક દેતો કે એક ધપ્પો પડ્યો. હું રવાબથી ઉંચે જોતાં અને સ્થામે થતાં દુસ્મન તરફથી ધસી આવતા દારૂગોળાના મારને પ્હોંચી વળવા તથા મ્હારો બચાવ કરવા હવે મુઠ્ઠીઓ વાળી પાછલે પગે બહાદુરીથી પાછા હઠી લાગવાની શરૂઆત કરવાને તૈયાર થઈ ગયો.

વધુ રસિક લાગ બાંધવા વાંચો

બે ઘડી મોજ.

કિમત ફક્ત નવ આના.

સમાપ્ત.

મોરના ઈંડાને ચિતરવા શા ?

— એ તો જેમ —

!!! હીરાની પરીક્ષા ઝવેરીને !!!

!!! મોતીની કઠર હંસલાને !!!

!!! કવિતાની કિંમત કવિને !!!

— તેમ : —

છાપાકામની કિંમત છપાવનારને

* તમે આ ચોપડીની છપાઈ બંદી / *

* તમને એમાંના ચિત્રોની છપાઈ ગમી / *

* તમને અમાર આ કામ પરું પડ્યું હોય ના / *

* તમને અમારા આ કામથી સતોય થયા હોય ના / *

~ કેઈ પણ જાતનું છાપાકામ કરાવતાં પેલો ~

અમારા પ્રેસની મુલાકાત લેવા

શ્રી મોઢેશ્વર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.

માલિક:—મણીલાલ ભગવાનદાસ.

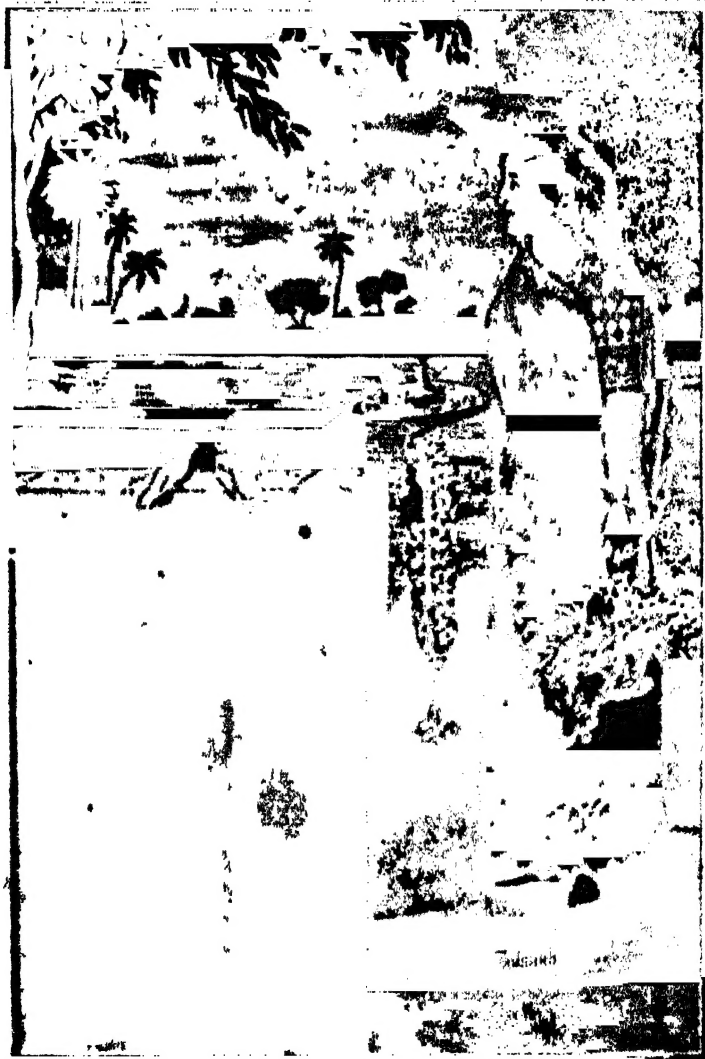
બરાનપુરી ભાગળ, અળાચ રોડ સુરત.

કે ત્યાં ગુજરાતી, અંગ્રેજી, તથા બાળશોધ તમામ ન્હાના મોટા ફેન્સી
જાળકામો, કલર્સીંગ, ફોટા-બ્લોકો, ઉચી શાયી અને ઉચી કાગળો ઉપર
વખતસર અને ખર્ચ ઓછો રહેતો એવી ઉડાંત આંખે વળગે એવી
નમૂનેદાર ટીપ્પણોમાં ગોઠવી છાપી આપવામાં આવે છે. દરેક કામો
માલિકની જાતિ દેખરેખ નીચે થાય છે.

— ફક્ત એકજ વાર ખાતરી કરો. —

છપાય છે.

વીર પૂજન

સંસ્કૃત — ગા. કો. સ. અ. અ. અ. અ.

સા પુરુષે સત્યમિદમ્યજ્ઞસ્યજયતે માતૃની “શ્રીમતી કુંભકુમારી” નામ છે. અર્ચનું નામ પણ આપનાર પ્રારથિક ત્યાં.

સમીપે એ પાંડવી ને ગંગાના કાંઠેની હતી. ત્યાં તો યુદ્ધનો ઉદો વાગ્યો
 થી. તો પ્રેમા સિ પ્રિયાની ગંગામાં ડૂબી જતા જતા ખસ્યો.

મેનેજર શ્રી. એસ. પ્રધસ.

૨૫

પા. રાવલદાસ મુરમ.

અરવે પાંડવી મનોરમા સમીપે જતા જતા પતિસાથે જતા જતા
 માયુ નથી સંજવના અગમ્યમાં રહી રહી એ અનિદાસિન સમીપે
 આંતરી અધ્યા!

